ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Θεοδούλη Αλεξιάδου • Άννα Π. Βακάλη • Ευαγγελία Καλούδη
Χρυσάνθη Κουμπάρου • Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος
Πολυξένη Κ. Μπίστα • Στυλιανή Σπ. Νάκη • Δημήτρης Σ. Πάνος

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ Λυκείου

Β΄ ΤΕΥΧΟΣ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ Λυκείου

Β΄ ΤΕΥΧΟΣ

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης	
Συντονιστής / Αξιολογητής	**Λάμπρος Βαρελάς** Εν ενεργεία μέλος Δ.Ε.Π.
Αξιολογήτρια	**Ελευθερία Ζάγκα** Εν ενεργεία εκπαιδευτικός
Αξιολογήτρια	**Ιωάννα Χαλίσιανη** Εν ενεργεία εκπαιδευτικός
Τεχνικός Εμπειρογνώμονας	**Σοφία Τζελέπη** Πτυχιούχος Πληροφορικής
Επικουρικός Εμπειρογνώμονας	**Ειρήνη Σταυριανού** Πτυχιούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών
Υπεύθυνη Διδακτικού Πακέτου για το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής	**Αγλαΐα Τουρίμπαμπα** Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Σπυρίδων Δουκάκης
Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνος Πράξης
Διονύσιος Μουρελάτος
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Πράξης
Στυλιανός Μαυρατζάς
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»

Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού
ΙΕΠ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΕΣΠΑ 2021-2027
Πρόγραμμα Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Θεοδούλη Αλεξιάδου • Άννα Π. Βακάλη • Ευαγγελία Καλούδη • Χρυσάνθη Κουμπάρου
Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος • Πολυξένη Κ. Μπίστα • Στυλιανή Σπ. Νάκη • Δημήτρης Σ. Πάνος

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ Λυκείου

Β΄ ΤΕΥΧΟΣ

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ: πεδίο

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ	**Θεοδούλη Αλεξιάδου**, Δρ Université Paris IV-Sorbonne, ΕΔΙΠ Τμήματος Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ **Άννα Π. Βακάλη**, Δρ Γλώσσας και Δημιουργικής Γραφής, ΕΔΙΠ, ΠΤΝ Πανεπιστήμιο Δυτ. Μακεδονίας **Ευαγγελία Καλούδη**, Δρ Διδακτικής της Λογοτεχνίας, ΦΠΨ ΕΚΠΑ, Φιλόλογος εκπαιδευτικός **Χρυσάνθη Κουμπάρου**, Δρ Παιδαγωγικής, ΦΠΨ ΕΚΠΑ, Σύμβουλος Εκπαίδευσης **Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος**, Καθηγητής Δημιουργικής Γραφής και Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, ΠΤΝ Πανεπιστήμιο Δυτ. Μακεδονίας **Πολυξένη Κ. Μπίστα**, Δρ Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, πρώην Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ **Στυλιανή Σπ. Νάκη**, Δρ Διδακτικής της Λογοτεχνίας, ΦΠΨ ΕΚΠΑ, Φιλόλογος Διευθύντρια Β΄ Αρσακείου Λυκείου Ψυχικού **Δημήτρης Σ. Πάνος**, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα, ΦΠΨ ΕΚΠΑ, Φιλόλογος εκπαιδευτικός
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ – ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ	**Σίνος Γκιώκας**, Φυσικός
ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	**Τέτη Παλαιοθοδώρου**, Φιλόλογος
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ	**Εκδόσεις Πεδίο**
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ	**Σοφία Μακρινού**, Γραφίστρια
ΜΑΚΕΤΑ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ	**Στέλλα Κατεργιαννάκη**, Γραφίστρια
ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ	
ΣΥΛΛΗΨΗ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ	**Συγγραφική ομάδα**
ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ	**Κωνσταντίνος Κουσουλός**, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα, Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών ΕΚΠΑ, εκπαιδευτικός Πληροφορικής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΣΤΑΔΑ 2η **«Τι πραγματικά αξίζει;»**

- Δημοτικό τραγούδι, «Του γιοφυριού της Άρτας» 11
- Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, «Ο βράχος και το κύμα» 14
- Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, «CHE FECE... IL GRAN RIFIUTO» 17
- Γιώργος Σεφέρης, «Αφήγηση» 20
- Τάσος Λειβαδίτης, «Αυτό το αστέρι είναι για όλους μας» 23
- Νίκος Καζαντζάκης, *Αναφορά στον Γκρέκο* 29
- Gabriel García Márquez, «Μια απ' αυτές τις μέρες» 32
- Jean Anouilh, *Αντιγόνη* 36
- Μανόλης Αναγνωστάκης, «[Το δέμα είναι τ ώ ρ α τι λες...]» 46
- Κατερίνα Γώγου, «Θα 'ρθει καιρός» 48
- Roberto Benigni - Vincenzo Cerami, *Η ζωή είναι ωραία* 51
- Τίτος Πατρίκιος, «Η ιστορία του Σίσυφου» 60
- Αργύρης Χιόνης, «Η ομορφιά που γεννιόταν και πέθαινε απαρατήρητη και που, παρ' όλα αυτά, ποτέ δεν το έβαλε κάτω» 62
- Robert Seethaler, *Ο καπνοπώλης* 66
- Warsan Shire, «Πατρίδα» 70
- Kanellos C.o.b., *Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ του Ανδρέα Καρκαβίτσα* 74
- Φωτεινή Τσαλίκογλου - Τασούλα Επτακοίλη, *Με βλέπεις;* 101

Δραστηριότητες συνανάγνωσης 104

Παραπομπές σε άλλα κείμενα 107

Θεωρητικά κείμενα 108

Πίνακας αυτοαξιολόγησης 119

ΤΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΑΞΙΖΕΙ;

«Δεν έχει πια νόημα, μικρέ!»
είπε ο άνθρωπος
με το πένθιμο παρουσιαστικό.
«Τι έχει νόημα και τι δεν έχει νόημα,
μένει να αποδεχθεί»,
είπε ο Φραντς.

Seethaler, R. (2012). *Ο καπνοπώλης* (μτφρ. Π. Δηράνη).
Αθήνα: Ποταμός, σ. 274.

Gustav Klimt, *Το φιλί*,
Πινακοθήκη Μπελβεντέρε, Βιέννη

ΣΥΣΤΑΔΑ 2η

ΤΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΑΞΙΖΕΙ;

Στη συστάδα αυτή θα έρθετε σε επαφή με λογοτεχνικά κείμενα που πραγματεύονται το θέμα «Τι πραγματικά αξίζει;». Επιδιώκεται:

- Να στοχάζεστε και να συνδιαλέγεστε για μεγάλα προσωπικά διλήμματα και αποφάσεις που καλείστε να πάρετε στην κοινωνική και στην καθημερινή σας ζωή.
- Να μυηθείτε στη λογική και στη σύνθεση των κειμένων μικρής φόρμας.
- Να συνειδητοποιήσετε τη συμβολή της πλοκής στην εξέλιξη της ιστορίας.
- Να αναγνωρίζετε τους λογοτεχνικούς χαρακτήρες ως κειμενικές κατασκευές.
- Να γνωρίσετε την έννοια της λογοτεχνικής πόλης[1] και τη μυθοπλαστική της λειτουργία.
- Να πειραματίζεστε με τους αφηγηματικούς τρόπους και τους λογοτεχνικούς μετασχηματισμούς τους.
- Να εντοπίζετε και να αξιοποιείτε τις τεχνικές της σεναριακής γραφής.
- Να κατανοείτε και να ασκείστε στη χρήση της εικόνας και των πολυμέσων στη λογοτεχνία.

ΣΗΜΕΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣΗΣ

- Διήγημα
- Νουβέλα
- Μικροαφήγηση
- Οπτική γωνία
- Σχόλια του αφηγητή
- Τεχνικές περιγραφής
- Περιγραφή
- Σύμβολα

1. Με τον πρώτο όρο, λογοτεχνία της πόλης, δεν οριοθετείται ένα νέο λογοτεχνικό είδος. Πρόκειται για μια προσδιορισμένη τοπογραφικά λογοτεχνία, όπου εξετάζεται πώς η ιστορική και αληθινή πόλη αποτυπώνεται στη λογοτεχνία και τη σχέση αυτής της δεύτερης, πλασματικής, πόλης με την πρώτη. Στα κείμενα αυτά τα πρόσωπα συχνά εκτοπίζονται χάνοντας τον κυριαρχικό αφηγηματικό τους ρόλο. Η πόλη αναλαμβάνει ουσιαστικά να απαντήσει στην κατεξοχήν αφηγηματολογική ερώτηση «ποιος μιλά;». (Κωτόπουλος, Τ.Η. (2005) *Η Θεσσαλονίκη στο έργο των θεσσαλονικέων πεζογράφων*, Διδακτορική διατριβή, https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/17036, σελ. 14-15)

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τι πραγματικά αξίζει;
Δημοτικο τραγουδι
«Του γιοφυριού της Άρτας»
Αριστοτελης Βαλαωριτης
«Ο βράχος και το κύμα»
Κωνσταντινος Π. Καβαφης
«Che Fece... Il Gran Rifiuto»
Γιωργος Σεφερης
«Αφήγηση»
Τασος Λειβαδιτης
«Αυτό το αστέρι είναι για όλους μας»
Νικος Καζαντζακης
Αναφορά στον Γκρέκο
Gabriel García Márquez
«Μια απ' αυτές τις μέρες»
Jean Anouilh
Αντιγόνη
Μανολης Αναγνωστακης
«[Το θέμα είναι τ ώ ρ α τι λες...]»
Κατερινα Γωγου
«Θα 'ρθει καιρός»
Roberto Benigni - Vincenzo Cerami
Η ζωή είναι ωραία
Τιτος Πατρικιος
«Η ιστορία του Σίσυφου»
Αργυρης Χιονης
«Η ομορφιά που γεννιόταν και πέθαινε απαρατήρητη και που, παρ' όλα αυτά, ποτέ δεν το έβαλε κάτω»
Robert Seethaler
Ο καπνοπώλης
Warsan Shire
«Πατρίδα»
Kanellos Cob
Ο ζητιάνος του Ανδρέα Καρκαβίτσα
Φωτεινη Τσαλικογλου, Τασουλα Επτακοιλη
Με βλέπεις;

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Του γιοφυριού της Άρτας

Σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες
γιοφύριν εθεμέλιωναν στης Άρτας το ποτάμι.
Οληημερίς το χτίζανε, το βράδυ εγκρεμιζόταν.
Μοιριολογούν οι μάστοροι και κλαιν οι μαθητάδες:
«Αλίμονο στους κόπους μας, κρίμα στις δούλεψές μας,
οληημερίς να χτίζουμε, το βράδυ να γκρεμιέται!»
Πουλάκι εδιάβη κι έκατσε αντίκρυ στο ποτάμι,
δεν εκελάηδε σαν πουλί, μηδέ σα χελιδόνι,
παρά εκελάηδε κι έλεγε, ανθρωπινή λαλίτσα:
«Α δε στοιχειώσετε άνθρωπο, γιοφύρι δε στεριώνει·
και μη στοιχειώσετε ορφανό, μη ξένο, μη διαβάτη,
παρά του πρωτομάστορα την όμορφη γυναίκα,
πόρχεται αργά τ' αποταχύ και πάρωρα το γιόμα»[1].

Τ' άκουσ' ο πρωτομάστορας και του θανάτου πέφτει.
Πιάνει, μηνάει της λυγερής με το πουλί τ' αηδόνι:
Αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί, αργά να πάει το γιόμα,
αργά να πάει και να διαβεί της Άρτας το γιοφύρι.
Και το πουλί παράκουσε κι αλλιώς επήγε κι είπε:
«Γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πας το γιόμα,
γοργά να πας και να διαβείς της Άρτας το γιοφύρι».
Να την κι εξανάφανεν από την άσπρη στράτα.
Την είδ' ο πρωτομάστορας, ραγίζεται η καρδιά του.
Από μακριά τους χαιρετά κι από κοντά τους λέει:
«Γεια σας, χαρά σας, μάστοροι και σεις οι μαθητάδες,

1. **πόρχεται αργά τ' αποταχύ και πάρωρα το γιόμα:** που έρχεται αργά το πρωί και αργά το μεσημέρι.

μα τι έχει ο πρωτομάστορας κι είναι βαργωμισμένος[2];
– Το δαχτυλίδι τόπεσε στην πρώτη την καμάρα,
και ποιος να μπει και ποιος να βγει το δαχτυλίδι νά 'βρει;
– Μάστορα, μην πικραίνεσαι κι εγώ να πά' σ' το φέρω,
εγώ να μπω, κι εγώ να βγω, το δαχτυλίδι νά βρω».

Μηδέ καλά κατέβηκε, μηδέ στη μέση επήγε·
«Τράβα, καλέ μ', τον άλυσο, τράβα την αλυσίδα,
τι όλον τον κόσμο ανάγειρα και τίποτες δεν ήβρα».
Ένας πιχάει[3] με το μυστρί, κι άλλος με τον ασβέστη,
παίρνει κι ο πρωτομάστορας και ρίχνει μέγα λίθο.

«Αλίμονο στη μοίρα μας, κρίμα στο ριζικό μας!
Τρεις αδερφάδες είμαστε, κι οι τρεις κακογραμμένες,
η μια 'χτισε το Δούναβη, κι η άλλη τον Αφράτη,
κι εγώ η πλιο στερνότερη της Άρτας το γιοφύρι.
Ως τρέμει το καρυόφυλλο, να τρέμει το γιοφύρι,
κι ως πέφτουν τα δεντρόφυλλα, να πέφτουν οι διαβάτες.

– Κόρη, το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δώσε,
πόχεις μονάκριβο αδερφό, μη λάχει και περάσει».
Κι αυτή το λόγον άλλαξε κι άλλη κατάρα δίνει.
«Αν τρέμουν τ' άγρια βουνά, να τρέμει το γιοφύρι,
κι αν πέφτουν τ' άγρια πουλιά, να πέφτουν οι διαβάτες,
τι έχω αδερφό στην ξενιτιά, μη λάχει και περάσει».

Πολίτης, Ν. Γ. (1914). *Εκλογαί από τα τραγούδια του ελληνικού λαού*. Αθήνα: Εστία.

«Του γιοφυριού της Άρτας»:
Διαβάζει ο Πέτρος Μαλιάρας, ηθοποιός.

2. **βαργωμισμένος**: δύσθυμος, σκυθρωπός, στενοχωρημένος.
3. **πιχάει**: ρίχνει πάνω σε κάτι, εδώ περιχύνει με πηλό.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποια είναι τα συναισθήματα των πρωταγωνιστών της ιστορίας και πώς αυτά μεταβάλλονται; Να εντοπίσετε τα σημεία του ποιήματος που φανερώνουν την τραγικότητα των ηρώων.

2. Το συγκεκριμένο δημοτικό τραγούδι ανήκει στο είδος των παραλογών. Να αναζητήσετε στο *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων* τα σχετικά στοιχεία. Ποια τυπικά γνωρίσματα του δημοτικού τραγουδιού αναγνωρίζουμε στο συγκεκριμένο τραγούδι; Ποια στοιχεία του αποδεικνύουν ότι ανήκει στο είδος των παραλογών;

Χαρακτηριστικά παραλογών/ δημοτικού τραγουδιού

Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων

3. Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο διαφορετικές απαγγελίες του δημοτικού τραγουδιού. Να ακούσετε και την απαγγελία που σας δίνεται (διαβάζει ο Πέτρος Μαλλιάρας, ηθοποιός). Στη συνέχεια, να επιλέξετε αυτή που σας άρεσε περισσότερο και να αιτιολογήσετε την προτίμησή σας. Ηχογραφήστε τη δική σας απαγγελία και συγκρίνετε τις απαγγελίες σας.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

Ο βράχος και το κύμα

«Μέριασε, βράχε, να διαβώ!» το κύμα ανδρειωμένο
λέγει στην πέτρα του γιαλού θολό, μελανιασμένο.
«Μέριασε! μες τα στήθη μου, που 'σαν νεκρά και κρύα
μαύρος βοριάς εφώλιασε και μαύρη τρικυμία.
Αφρούς δεν έχω γι' άρματα, κούφια βοή γι' αντάρα,
έχω ποτάμι αίματα, με θέριεψε η κατάρα
του κόσμου, που βαρέθηκε, του κόσμου που 'πε τώρα:
«Βράχε, θα πέσεις, έφτασεν η φοβερή σου η ώρα!»
Όταν ερχόμουνα σιγά, δειλό, παραδαρμένο,
και σο 'γλυφα και σο 'πλενα τα πόδια δουλωμένο,
περήφανα μ' εκοίταζες και φώναζες του κόσμου,
να δει την καταφρόνεση που πάθαινε ο αφρός μου.
Κι αντίς εγώ κρυφά-κρυφά, εκεί που σε φιλούσα,
μέρα και νύχτα σ' έσκαφτα τη σάρκα σου εδαγκούσα
και την πληγή που σ' άνοιγα, το λάκκο που 'θε κάμω,
με φύκη τον επλάκωνα, τον έκρυβα στον άμμο.
Σκύψε να ιδείς τη ρίζα σου στης θάλασσας τα βύθη,
τα θέμελά σου τα 'φαγα, σ' έκαμα κουφολίθι.
Μέριασε, βράχε, να διαβώ! Του δούλου το ποδάρι
θα σε πατήσει στο λαιμό... Εξύπνησα λιοντάρι...»
Ο βράχος εκοιμότουνε. Στην καταχνιά κρυμμένος,
αναίσθητος σου φαίνεται, νεκρός, σαβανωμένος.
Του φώτιζαν το μέτωπο, σχισμένο από ρυτίδες,
του φεγγαριού, που 'ταν χλωμό, μισόσβηστες αχτίδες.
Ολόγυρά του ονείρατα, κατάρες ανεμίζουν
και στον ανεμοστρόβιλο φαντάσματα αρμενίζουν,
καθώς ανεμοδέρνουνε και φτεροθορυβούνε
τη δυσωδία του νεκρού τα όρνια αν μυριστούνε.
Το μούγκρισμα του κύματος, την άσπλαχνη φοβέρα,
χίλιες φορές την άκουσεν ο βράχος στον αιθέρα
ν' αντιβοά τρομαχτικά χωρίς καν να ξυπνήσει,

και σήμερα ανατρίχιασε, λες θα λιγοψυχήσει.
«Κύμα, τι θέλεις από με και τι με φοβερίζεις;
Ποιος είσαι συ κι ετόλμησες, αντί να με δροσίζεις,
αντί με το τραγούδι σου τον ύπνο μου να ευφραίνεις,
και με τα κρύα σου νερά τη φτέρνα μου να πλένεις,
εμπρός μου στέκεις φοβερό, μ' αφρούς στεφανωμένο;
Όποιος κι αν είσαι μάθε το, εύκολα δεν πεθαίνω!»
«Βράχε, με λένε Εκδίκηση. Μ' επότισεν ο χρόνος
χολή και καταφρόνεση. Μ' ανάθρεψεν ο πόνος.
Ήμουνα δάκρυ μια φορά και τώρα κοίταξέ με,
έγινα θάλασσα πλατιά, πέσε, προσκύνησέ με.
Εδώ μέσα στα σπλάχνα μου, βλέπεις, δεν έχω φύκη,
σέρνω ένα σύγνεφο ψυχές, ερμιά και καταδίκη,
ξύπνησε τώρα, σε ζητούν του άδη μου τ' αχνάρια...
Μ' έκαμες ξυλοκρέβατο... Με φόρτωσες κουφάρια...
Σε ξένους μ' έριξες γιαλούς... Το ψυχομάχημά μου
το περιγέλασαν πολλοί και τα πατήματά μου
τα φαρμακέψανε κρυφά με την ελεημοσύνη.
Μέριασε βράχε, να διαβώ, επέρασε η γαλήνη,
καταποτήρας[1] είμαι εγώ, ο άσπονδος εχθρός σου,
γίγαντας στέκω εμπρός σου!»
Ο βράχος εβουβάθηκε. Το κύμα στην ορμή του
εκαταπόντησε μεμιάς το κούφιο το κορμί του.
Χάνεται μες την άβυσσο, τρίβεται, σβήνεται, λιώνει
σα να 'ταν από χιόνι.
Επάνωθέ του εβόγγιζε για λίγο αγριεμένη
η θάλασσα κι εκλείστηκε. Τώρα δεν απομένει
στον τόπο που 'ταν το στοιχειό, κανείς παρά το κύμα,
που παίζει γαλανόλευκο επάνω από το μνήμα.

Βαλαωρίτης, Αρ. (1961 [1863]). Ο βράχος και το κύμα.
Στο *Άπαντα*, τόμ. πρώτος, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ «ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ».

Ο βράχος και το κύμα. Διαβάζει η Χριστίνα Μητροπούλου, σεναριογράφος – ηθοποιός.

1. **καταποτήρας**: καταβόθρα που καταπίνει τα νερά.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Η ποιητική του Βαλαωρίτη συγκροτείται από πολλά σχήματα λόγου. Να διακρίνετε ορισμένα από αυτά και να συζητήσετε τη λειτουργία τους μέσα στο ποίημα.

2. Στο ποίημα είναι εμφανής ο κύριος συμβολισμός που χρησιμοποιεί ο ποιητής. Να τον εντοπίσετε και να τον εξηγήσετε.

3. Περιγράψτε, όπως το έχετε φανταστεί, το σκηνικό του διαλόγου μεταξύ του βράχου και του κύματος. Να μεταφέρετε αυτή την περιγραφή σε εργαλείο τεχνητής νοημοσύνης και να ζητήσετε να σας δημιουργήσει μια εικόνα. Πόσο απέχει από αυτή που είχατε φανταστεί;

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ (1824-1879)

Ο Βαλαωρίτης σπούδασε στην Ιταλία και στη Γαλλία και ανακηρύχθηκε διδάκτορας Δικαίου στο Πανεπιστήμιο της Πίζας, αλλά ποτέ δεν εξάσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου, καθώς αφιερώθηκε στην ποίηση. Το 1848 επέστρεψε στα Επτάνησα και πήρε ενεργό μέρος στην πολιτική ζωή της χώρας – και ως βουλευτής, πριν και μετά την ένωση με την Ελλάδα. Κατέχει μια ιδιαίτερη θέση στην επτανησιακή ποίηση. Η ποιητική μυθολογία του δημιουργείται μέσα από τους ήρωες των επαναστατικών και προεπαναστατικών χρόνων του 1821. Τα κείμενά του διαπνέονται από τις επιρροές του Ρομαντισμού, αποτυπώνουν τις πολιτικές ανησυχίες της εποχής του και προάγουν τις αξίες της ελευθερίας, της ισότητας και της δημοκρατίας. Υπηρέτησε τη δημοτική γλώσσα, χωρίς όμως ποτέ να φτάσει στα σολωμικά πρότυπα.

Ο βράχος και το κύμα

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

CHE FECE… IL GRAN RIFIUTO[1]

Σε μερικούς ανθρώπους έρχεται μια μέρα
που πρέπει το μεγάλο Ναι ή το μεγάλο το Όχι
να πούνε. Φανερώνεται αμέσως όποιος το ’χει
έτοιμο μέσα του το Ναι, και λέγοντάς το πέρα

πηγαίνει στην τιμή και στην πεποίθησή του.
Ο αρνηθείς δεν μετανιώνει. Αν ρωτιούνταν πάλι,
όχι θα ξαναέλεγε. Κι όμως τον καταβάλλει
εκείνο τ’ όχι –το σωστό– εις όλην την ζωή του.

Καβάφης, Κ. Π. (2020 [1904]). *Τα ποιήματα*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

«Che fece… il gran rifiuto»: Διαβάζει η Πένυ Φυλακτάκη, θεατρική συγγραφέας – σεναριογράφος.

1. **Che fece… il gran rifiuto:** Που, [από δειλία], έκανε τη μεγάλη άρνηση (Δάντης).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Η γλώσσα της ποίησης του Καβάφη χαρακτηρίζεται από τη χρήση ιδιωματικών τύπων και λόγιων εκφράσεων. Να βρείτε στο ποίημα λόγιους γλωσσικούς τύπους και ένα γλωσσικό ιδιωματικό στοιχείο.

2. Ποιοι στίχοι θεωρείτε ότι μας παρουσιάζουν τον έντονο προβληματισμό του ποιητικού υποκειμένου; Να διακρίνετε τις εκφραστικές επιλογές που αναδεικνύουν τη σπουδαιότητά του.

3. Να παρατηρήσετε το γκράφιτι του skitsofrenis με τον συγκεκριμένο στίχο του ποιήματος. Ποια φράση από το ποίημα θα επιλέγατε να κάνετε γκράφιτι; Πώς θα το παρουσιάζατε εικαστικά μέσα από ένα πρόγραμμα δημιουργίας σχεδίων της επιλογής σας;

4. Μελετήστε από τα παρακάτω qr το υλικό του Αρχείου Καβάφη και παρακολουθήστε ένα σύντομο απόσπασμα από το ντοκιμαντέρ. Στη συνέχεια γράψτε ένα μικρό κριτικό σημείωμα όπου να σχολιάζετε τι σημαίνει να διαβάζουμε τον Καβάφη ψηφιακά σήμερα και ποιο στοιχείο ή μήνυμα του ντοκιμαντέρ συνδέεται πιο πειστικά με τη διαχρονικότητα και την παγκοσμιότητα της ποίησής του.

CHE FECE... IL GRAN RIFIUTO 1

CHE FECE... IL GRAN RIFIUTO 2

Ο τίτλος του ποιήματος είναι ένας στίχος του Δάντη από την ακόλουθη περικοπή της *Κόλασης* (III, 52-64) «Οι ψυχές που έκαναν τη μεγάλη άρνηση είναι οι πιο καταφρονεμένες απ' όλες που βλέπουμε σ' ολόκληρη την Κόλαση». Όχι οι πιο κολασμένες ή οι πιο βασανισμένες – οι πιο καταφρονεμένες. Είναι «οι ψυχές των αδιάφορων, των χλιαρών, των λαγόψυχων, των αμέτοχων, των ουδέτερων· εκείνων που έζησαν "χωρίς ψόγο και χωρίς έπαινο" (στ. 36), γιατί αρνήθηκαν να πράξουν και το καλό και το κακό»· τους αποστρέφεται και ο Θεός και ο Σατανάς (στ. 63). Δεν τους καταδέχεται ούτε καν η Κόλαση (στ. 41), γιατί μπροστά τους οι κολασμένοι θα ένιωθαν κάποιαν υπερηφάνεια, κάποια δόξα (στ. 42). Ο Καβάφης χρησιμοποίησε τον στίχο "che fece per vilta il gran rifiuto" από την *Κόλαση* του Δάντη ως τίτλο αφαιρώντας το per vilta (= από δειλία).

Σεφέρης, Γ. (1984 [1974]). Ακόμη λίγα για τον Αλεξανδρινό. Στο *Δοκιμές*, τόμ. Α΄, Αθήνα: Ίκαρος.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Π. ΚΑΒΑΦΗΣ (1863-1933)

Ο Κωνσταντίνος Π. Καβάφης, ο σημαντικότερος ποιητής που γράφει ελληνική ποίηση μακριά από τον ελλαδικό χώρο, γεννήθηκε στις 29 Απριλίου 1863 στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου πέθανε την ίδια ημέρα το 1933. Είναι εντυπωσιακό πως ένας από τους πλέον γνωστούς ποιητές παγκοσμίως προτιμούσε να παραχωρεί τα ποιήματά του σε εφημερίδες και περιοδικά για να τα δημοσιεύουν ή έκανε αυτοσχέδιες έντυπες εκδόσεις που χάριζε σε όποιον εκτιμούσε. Μας διέσωσε ένα μοναδικό προσωπικό αρχείο των έργων του. Ο Αλεξανδρινός είναι πάντοτε επίκαιρος, καθώς τα κείμενά του διαβάζονται και αποτελούν σημείο αναφοράς και μελέτης για πανεπιστήμια, ιδρύματα και σχολεία σε όλο τον κόσμο.

Βιογραφικό Σημείωμα. Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού, Συντάκτης: Μίμης Σουλιώτης.

Αρχείο Καβάφη

Η παγκοσμιότητα του Κων. Καβάφη από τη σειρά ντοκιμαντέρ Εποχές και Συγγραφείς του Τάσου Ψαρρά

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Αφήγηση

Αυτός ο άνθρωπος πηγαίνει κλαίγοντας
κανείς δεν ξέρει να πει γιατί
κάποτε νομίζουν πως είναι οι χαμένες αγάπες
σαν αυτές που μας βασανίζουνε τόσο
στην ακροθαλασσιά το καλοκαίρι με τα γραμμόφωνα.
Οι άλλοι άνθρωποι φροντίζουν τις δουλειές τους
ατέλειωτα χαρτιά παιδιά που μεγαλώνουν, γυναίκες
που γερνούνε δύσκολα
αυτός έχει δυο μάτια σαν παπαρούνες
σαν ανοιξιάτικες κομμένες παπαρούνες
και δυο βρυσούλες στις κόχες των ματιών.
Πηγαίνει μέσα στους δρόμους ποτέ δεν πλαγιάζει
δρασκελώντας μικρά τετράγωνα στη ράχη της γης
μηχανή μιας απέραντης οδύνης
που κατάντησε να μην έχει σημασία.
Άλλοι τον άκουσαν να μιλά
μοναχό καθώς περνούσε
για σπασμένους καθρέφτες πριν από χρόνια
για σπασμένες μορφές μέσα στους καθρέφτες
που δεν μπορεί να συναρμολογήσει πια κανείς.
Άλλοι τον άκουσαν να λέει για τον ύπνο
εικόνες φρίκης στο κατώφλι του ύπνου
πρόσωπα ανυπόφορα από τη στοργή.

Τον συνηθίσαμε είναι καλοβαλμένος και ήσυχος
μονάχα που πηγαίνει κλαίγοντας ολοένα
σαν τις ιτιές στην ακροποταμιά που βλέπεις απ' το τρένο
ξυπνώντας άσκημα κάποια συννεφιασμένη αυγή.
Τον συνηθίσαμε δεν αντιπροσωπεύει τίποτε
σαν όλα τα πράγματα που έχετε συνηθίσει
και σας μιλώ γι' αυτόν γιατί δε βρίσκω
τίποτε που να μην το συνηθίσατε·
προσκυνώ.

Σεφέρης, Γ. (1940). *Ημερολόγιο Καταστρώματος, Α΄*. Αθήνα: τυπ. Ταρουσόπουλου.
Και στον συγκεντρωτικό τόμο: Σεφέρης, Γ. [1972] 1985. *Ποιήματα*. Αθήνα: Ίκαρος.

«Αφήγηση»: Διαβάζει η Μαρία Σολωμού, ηθοποιός.

«Αφήγηση»: Διαβάζει η Άννα Μονογιού, ηθοποιός.

«Η ποίηση του Σεφέρη δεν είναι βέβαια χαρούμενη, είναι απαισιόδοξη και μελαγχολική. Έχει τη θλίψη του ανθρώπου που συλλογίζεται πολύ πάνω στα ανθρώπινα, κι ακόμα του Έλληνα με το κατακάθι της πίκρας από τη σκλαβιά και τις εθνικές περιπέτειες – "τον καημό της Ρωμιοσύνης", όπως τον είπαν».

Πολίτης, Λ. (1980). *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Το ποίημα μελοποιήθηκε από τον Μίλτο Πασχαλίδη. Αναζητήστε το τραγούδι στο διαδίκτυο και ακούστε το. Ποια σημεία θεωρείτε ότι τονίζονται στη μελοποιημένη απόδοση; Να διαβάσετε μόνοι/μόνες σας το ποίημα, να ακούσετε αναγνώσεις συμμαθητών/τριών σας και να επιχειρηματολογήσετε για το ποια απόδοση σας βοήθησε να καταλάβετε καλύτερα το νόημά του.

2. Ποιο θέμα κατά τη γνώμη σας επιχειρεί να αναδείξει ο Γιώργος Σεφέρης μέσα από μια «αφήγηση» από τη συλλογή *Ημερολόγιο Καταστρώματος, Α΄*;

3. Στο ποίημα αξιοποιούνται παρομοιώσεις και μεταφορικές φράσεις για την απόδοση στοιχείων του κεντρικού χαρακτήρα. Να τις συγκεντρώσετε και να συζητήσετε την ιδιαίτερη σημασία τους.

4. Στο βιβλίο *Αγαπητέ μου Γιώργο. Αλληλογραφία (1924-1970)* συγκεντρώνονται σε δύο τόμους, συνολικής έκτασης 1.000 σελίδων, 452 επιστολές του Γιώργου Σεφέρη με τον φίλο του Γιώργο Κατσίμπαλη σε επιμέλεια και σχόλια του Δημήτρη Δασκαλόπουλου. Οι δύο φίλοι έχουν διαδραματίσει σοβαρό ρόλο στη διαμόρφωση και την προβολή της νεότερης λογοτεχνίας και η συλλογή αυτή των επιστολών εμπλουτίζει με άγνωστα στοιχεία την πορεία και των δυο στα ελληνικά γράμματα. Λαμβάνοντας υπόψη όσα γνωρίζετε για τη ζωή και το έργο του Γιώργου Σεφέρη και το περιεχόμενο του παρόντος ποιήματος, να συγγράψετε επιστολή στην οποία του εκθέτετε την άποψή σας για τα προβλήματα της δικής σας καθημερινότητας, απαντώντας ουσιαστικά στη στάση ζωής που αναδεικνύει το ποίημα.

Ο λόγος του Γ. Σεφέρη κατά την απονομή του βραβείου Νόμπελ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ (1900-1971)

Ο Γιώργος Σεφεριάδης, όπως ήταν το πραγματικό όνομα του Γιώργου Σεφέρη, γεννήθηκε στη Σμύρνη. Σπούδασε Νομικά στο Παρίσι και ακολούθησε καριέρα διπλωμάτη. Στα ελληνικά γράμματα εμφανίστηκε το 1931 με την ποιητική συλλογή *Στροφή* σε 200 αντίτυπα αριθμημένα, που αποδείκνυε την ιδιαιτερότητα της ποιητικής του γραφής. Η ποίησή του σταδιακά απελευθερώθηκε από το παραδοσιακό μετρικό πλαίσιο και με έναν τόνο ήρεμο και χαμηλό αποτύπωσε τις αγωνίες του ποιητή για την τραγική μοίρα του ελληνικού λαού και για το μέλλον του ανθρώπου. Ο Σεφέρης έλαβε πολλά ελληνικά και ξένα βραβεία και τιμήθηκε με το Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1963, πρώτη φορά που η Σουηδική Ακαδημία απένειμε αυτό το βραβείο σε Έλληνα συγγραφέα.

ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ

Αυτό το αστέρι είναι για όλους μας

(απόσπασμα)

III

Ναι, αγαπημένη μου. Πολύ πριν να σε συναντήσω
εγώ σε περίμενα. Πάντοτε σε περίμενα.

Σαν είμουνα παιδί και μ' έβλεπε λυπημένο η μητέρα μου
έσκυβε και με ρωτούσε. Τι έχεις αγόρι;
Δε μίλαγα. Μονάχα κοίταζα πίσω απ' τον ώμο της
έναν κόσμο άδειο από σένα.
Και καθώς πηγαινόφερνα το παιδικό κοντύλι
είτανε για να μάθω να σου γράφω τραγούδια.
Όταν ακούμπαγα στο τζάμι της βροχής είταν που αργούσες ακόμα
όταν τη νύχτα κοίταζα τ' αστέρια είταν γιατί μου λείπανε τα μάτια σου
κι όταν χτύπαγε η πόρτα μου κι άνοιγα
δεν είτανε κανείς. Κάπου όμως μες στον κόσμο είταν η καρδιά σου που χτυπούσε.

Έτσι έζησα. Πάντοτε.
Κι όταν βρεθήκαμε για πρώτη φορά –θυμάσαι;– μου άπλωσες τα χέρια σου τόσο τρυφερά
σα να με γνώριζες από χρόνια. Μα και βέβαια
με γνώριζες. Γιατί πριν μπεις ακόμα στη ζωή μου
είχες πολύ ζήσει μέσα στα όνειρά μου
αγαπημένη μου.

Θυμάσαι, αγάπη μου, «την πρώτη μεγάλη μέρα μας»;
Σου πήγαινε αυτό το κίτρινο φόρεμα
έν' απλό φτηνό φόρεμα, μα είταν τόσο όμορφα κίτρινο.
Οι τσέπες του κεντημένες με μεγάλα καφετιά λουλούδια.
Σου πήγαινε στο πρόσωπό σου ο ήλιος

σου πήγαινε στην άκρη του δρόμου αυτό το τριανταφυλλένιο σύννεφο
κι αυτή η φωνή μακριά ενός πλανόδιου ακονιστή – σου πήγαινε.

Έβαζα τα χέρια μου στις τσέπες, τα ξανάβγαζα.
Βαδίζαμε δίχως λέξη. Μα και τι να πει κανείς
όταν ο κόσμος είναι τόσο φωτεινός και τα μάτια σου
τόσο μεγάλα. Ένα παιδί στη γωνιά τραγούδαγε τις λεμονάδες του.
Ήπιαμε μια στα δυο. Κι αυτό το χελιδόνι που πέρασε ξαφνικά
πλάι στα μαλλιά σου. Τι σου είπε λοιπόν;

Είναι τόσο όμορφα τα μαλλιά σου. Δε μπορεί, κάτι θα σου είπε.
[...]
Α, είταν ζεστό το σπιτικό μας τότε
χαρούμενη η λάμπα μας
μεγάλος ο κόσμος.
Απ' την κουζίνα μύριζε τηγανισμένο λάδι.
Έσκυβα αγάπη μου και φιλούσα τ' αλευρωμένα χέρια σου
τα χείλια μου γεμίζανε όλο αλεύρια. Σε φίλαγα ύστερα στο στόμα
και γέμιζαν και τα δικά σου χείλια αλεύρια.
Κοιτούσε ο ένας τον άλλον και γελούσαμε.
Απ' τ' ανοιχτό παράθυρο μας καλησπέριζε η άνοιξη. Ένα κορίτσι αντίκρυ τραγουδούσε.
Πόσο είταν όμορφο να ζει κανείς.

Ύστερα ερχόταν η βροχή. Μα έγραφα σ' όλα μας τα χνωτισμένα τζάμια τ' όνομά σου
κ' έτσι είχε ξαστεριά στην κάμαρά μας. Κράταγα τα χέρια σου
κ' έτσι είχε πάντοτε η ζωή ουρανό κ' εμπιστοσύνη.
Θυμάσαι που γονάτιζα τα βράδια και σου 'βγαζα τα παπούτσια
πόσο με πίκραιναν τα παπούτσια σου, πάντοτε λυπημένα, φαγωμένα στις άκρες
ίσως κιόλας να μπάζανε νερά, αγάπη μου
μα δεν το 'λεγες. Μόνο χαμογελούσες.
Ύστερα έσκυβες σιωπηλή και μπάλωνες το παλιό σακάκι μου.
Έν' ανθισμένο κλωνάρι μυγδαλιάς ο γερτός λαιμός σου.

Όχι λοιπόν, δε θα σε πάρει από τα χέρια μου ο άνεμος
μήτε η νύχτα
κανείς δε θα σε πάρει. Ακούς; Ακούς;

Είταν τότε που οι μέρες δεν ξέρανε την καταχνιά
τότε που άδειαζε η δύση στην αυλή μας μια ποδιά γεμάτη ροδοδάφνες.

Θυμάσαι ένα βράδι που χτένιζα τα μαλλιά σου
και συ με κοίταζες απ' τον καθρέφτη και κάτι σιγοτραγουδούσες;
Τα μαλλιά σου είναι μαύρα όπως μια νύχτα, στο στόμα σου ανασαίνει ολάκερη η άνοιξη

στα χέρια σου για πάντοτε ακούμπησα την καρδιά μου.
Τα μάτια σου
α, τι να πω, αγάπη μου, για τα μάτια σου
όταν τα μάτια σου είναι όμορφα σαν όλα μαζί του κόσμου τα τραγούδια
όταν είναι μεγάλα τα μάτια σου σαν την πιο μεγάλη ελπίδα.
Τα μάτια σου.

Όταν χαμογελούσες ένα περιστέρι διάβαινε στη βραδιασμένη κάμαρα
ένα σύννεφο χρυσό ταξίδευε στον ουρανό όταν χαμογελούσες.
Όταν χαμογελούσες ξεχνούσα τη στέγη που έσταζε, ξεχνούσα το τρύπιο πάτωμα
έλεγα κιόλας, να, μες απ' τις τρύπες του
όπου και να 'ναι θα φυτρώσουνε μεγάλα κόκκινα τριαντάφυλλα.

Όλα μπορούσανε να γίνουνε στον κόσμο, αγάπη μου
τότε
που μου χαμογελούσες.

Θυμάσαι κείνη τη νύχτα που κοιτάξαμε ώρες τον ουρανό
σ' ένιωθα μες στα χέρια μου να τρέμεις.
«Αστέρια μου, είπα, κάντε την αγάπη μας λαμπερή
κάντε την αγαπημένη μου χαρούμενη.
Αστέρια μου, καλά μου αστέρια, κάντε εγώ κ' εκείνη να πεθάνουμε μαζί.»

Κ' έτσι αυτήν τη νύχτα
είχαμε στη μέση των άστρων για πάντοτε παντρευτεί.
[...]
Γιατί εγώ, αγαπημένη, σου χρωστάω κάτι πιο πολύ απ' τον έρωτα
εγώ σου χρωστάω το τραγούδι και την ελπίδα, τα δάκρυα και πάλι την ελπίδα.

Στην πιο μικρή στιγμή μαζί σου, έζησα όλη τη ζωή.

Ήξερες να δίνεσαι, αγάπη μου. Δινόσουνα ολάκερη
και δεν κράταγες για τον εαυτό σου
παρά μόνο την έγνοια αν έχεις ολάκερη δοθεί.
[...]
Κ' ύστερα τίποτ' άλλο παρά η αγάπη μας
τίποτ' άλλο παρά εγώ κ' εσύ
τίποτ' άλλο παρά οι δυό μας
κι ούτε χτες
ούτε αύριο
τίποτ' άλλο παρά μόνο τώρα
τίποτ' άλλο παρά εγώ κ' εσύ
τώρα, τώρα
μαζί
τώρα μαζί
πάντα μαζί
οι δυο μαζί...

Σε σκέπαζα ύστερα με το σεντόνι.
Το παιδί μας θα 'θελα να σου μοιάζει, έλεγα.
Όχι, έκανες εσύ. Το παιδί μας θα 'θελα μοιάζει εσένα.

Τότε σπάσαν την πόρτα μας.
Έπρεπε να χωριστούμε, Μαρία,
να χωριστούμε για να μην ξαναχωρίζουν πια οι άνθρωποι.

Ακούμπησα το χέρι μου στην κοιλιά σου ν' αποχαιρετήσω το παιδί μας.
Αντίο. Αντίο.

Το παιδί μας, Μαρία, θα πρέπει να μοιάζει μ' όλους τους ανθρώπους
που δικαιώνουν τη ζωή.

Λειβαδίτης, Τ. (1952) *Αυτό το αστέρι είναι για όλους μας*. Εκδόσεις Κέδρος.

«Αυτό το αστέρι είναι για όλους μας»:
Διαβάζει ο Θάνος Κρομμύδας, ηθοποιός.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποια κατά την άποψή σας είναι η λειτουργία της ενσωμάτωσης σκηνών καθημερινής ζωής στο συγκεκριμένο απόσπασμα; Μπορείτε να τις εντοπίσετε μέσα στο κείμενο;

2. «Α, είταν ζεστό ... να ζει κανείς»: Να επιχειρήσετε δύο διαφορετικές αναγνώσεις- απαγγελίες του αποσπάσματος, μία με περισσότερο συναίσθημα και μία πιο ουδέτερη. Ποια σας αρέσει περισσότερο και γιατί;

Γράψτε το δικό σας ποίημα.

«Έξησα τα πάθη σα μια φωτιά, τάδα ύστερα να μαραίνονται
και να σβήνουν,
και μ' όλο που ξέφευγαν απόνα κίνδυνο, έκλαψα
γι' αυτό το τέλος που υπάρχει σε όλα. [...]

Τώρα, κάθομαι μες στη νύχτα και σκέφτομαι, πως ίσως μπορώ να γράψω
ένα στίχο, αληθινό».

Λειβαδίτης, Τ. (1970). Εκμυστήρευση, από τη συλλογή *Τα χειρόγραφα του φθινοπώρου*.

ΤΑΣΟΣ ΛΕΙΒΑΔΙΤΗΣ (1922-1987)

Ο Τάσος Λειβαδίτης γεννήθηκε και πέρασε τα παιδικά του χρόνια στο Μεταξουργείο. Το 1940 ξεκίνησε τη φοίτησή του στη Νομική Σχολή Αθηνών, αλλά οι σπουδές του διακόπηκαν από τη γερμανική Κατοχή. Στη συνέχεια εντάχθηκε στο κίνημα της Εθνικής Αντίστασης, συνελήφθη και εξορίστηκε μέχρι την απελευθέρωση. Στίχοι του μελοποιήθηκαν από τον Μίκη Θεοδωράκη, τον Μάνο Λοΐζο, και άλλους καλλιτέχνες, ενώ μεταφράστηκαν στα ρωσικά, σερβικά, ουγγρικά, σουηδικά, ιταλικά, γαλλικά, αλβανικά, βουλγαρικά, κινέζικα και αγγλικά.

Η ποίησή του είναι αυτοβιογραφική και αφορά την πίστη του στην αξία του ανθρώπου και στη δημιουργία ενός καλύτερου κόσμου. Στα χρόνια της συγγραφικής του ωριμότητας συνθέτει πολύ αξιόλογα υπαρξιακά ποιήματα.

«Και μια μέρα θέλω να γράψουν στον τάφο μου: Έζησε στα σύνορα μιας ακαθόριστης ηλικίας και πέθανε για πράγματα μακρινά που είδε κάποτε σε ένα αβέβαιο όνειρο».

Τάσος Λειβαδίτης, Εκμυστήρευση,
από τη συλλογή *Τα χειρόγραφα του φθινοπώρου*, 1990

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

Αναφορά στον Γκρέκο

(απόσπασμα)

Η *Αναφορά στον Γκρέκο* είναι «ένα είδος πνευματικής αυτοβιογραφίας ή, όπως τη χαρακτηρίζει ο ίδιος ο Καζαντζάκης, μια "αναφορά" με τη στρατιωτική έννοια του όρου, σχετικά με τους στόχους του και τις προσπάθειές του. Ο συγγραφέας ξεκινά από τα παιδικά του χρόνια (αφού προηγουμένως αναφέρεται στους προγόνους και τους γονείς του) και σταματά στην ημέρα της "κρητικής ματιάς" και στη σύλληψη της *Οδύσσειας*. Δεν αφηγείται το σύνολο της ζωής του, αλλά παρουσιάζει τους σταθμούς της πνευματικής του πορείας, χωρίς να ακολουθεί την αυστηρή χρονολογική σειρά της πραγματικής του βιογραφίας[1]».

Ο Αύγουστος ήταν για μένα, όταν ήμουν παιδί, κι είναι ακόμα, ο πιο αγαπημένος μου μήνας. Αυτός φέρνει, μαθές, τα σταφύλια και τα σύκα, τα πεπόνια, τα καρπούζια. Τον ονομάτισα Άγιον Αύγουστο. Αυτός ο προστάτης μου, έλεγα, σε αυτόν θα κάνω την προσευκή μου. Όταν θέλω τίποτα, από αυτόν θα το ζητώ, κι αυτός θα το ζητήσει από τον Θεό, κι ο Θεός θα μου το δώσει. Και μια φορά πήρα νερομπογιές και τον ζωγράφισα: Έμοιαζε πολύ του παππού μου του χωριάτη. Τα ίδια κόκκινα μάγουλα, το ίδιο φαρδύ χαμόγελο, μα ήταν ξυπόλυτος μέσα σ' ένα πατητήρι και πατούσε σταφύλια, και τα πόδια του ως τα γόνατα κι ως πάνω στα μεριά τα 'χα ζωγραφίσει κόκκινα από το μούστο. Κι είχα στεφανώσει το κεφάλι του με κληματόφυλλα. Όμως κάτι του 'λειπε. Μα τι; Τον κοίταξα καλά καλά και του 'βαλα δυο κέρατα στο κεφάλι, ανάμεσα στα κληματόφυλλα, γιατί το μαντίλι που φορούσε ο παππούς μου έκανε δεξά και ζερβά δυο μεγάλους κόμπους σαν κέρατα.

Από τη στιγμή που τον ζωγράφισα και στερέωσα το πρόσωπό του, στερεώθηκε και μέσα μου η εμπιστοσύνη μου σε αυτόν, και κάθε χρόνο τον περίμενα να 'ρθει, να τρυγήσει τ' αμπέλια της Κρήτης, να πατήσει τα σταφύλια και να κάμει το θάμα του, να βγάλει από τα σταφύλια κρασί.

Γιατί, θυμούμαι, το μυστήριο τούτο με τυράννησε πολύ – πώς μπορεί να γίνει το σταφύλι κρασί. Μονάχα ο Άγιος Αύγουστος μπορούσε να κάμει ένα τέτοιο θάμα. Κι έλεγα: Αχ, να τύχαινε να τον συναπαντήσω μια μέρα στο αμπέλι που είχαμε απόξω από το Μεγάλο Κάστρο και να τον ρωτήσω να μου πει το μυστικό. Τι 'ναι το θάμα τούτο δεν καταλάβαινα. Η αγουρίδα γίνεται σταφύλι, το σταφύλι γίνεται κρασί, το κρασί το πίνουν οι ανθρώποι και μεθούνε. Γιατί μεθούνε; Όλα αυτά μου φαίνουνταν μυστήρια φοβερά, και μια φορά που ρώτησα τον πατέρα μου, αυτός μάζεψε τα φρύδια: Μη φυτρώνεις εκεί που δεν σε σπέρνουν! μου αποκρίθηκε. Τον Αύγουστο ξάπλωναν και στους οψιγιάδες[2] τα σταφύλια, να τα ξεράνει ο ήλιος να γίνουν σταφίδα. Μια

1. https://www.kazantzaki.gr/gr/muthistorima/anafora-ston-gkreko-138
2. **οψιγιάδες**: λιάστρα, χώρος όπου απλώνονταν τα σταφύλια που προορίζονταν για σταφύλια, για να αποξηρανθούν στον ήλιο.

χρονιά είχαμε πάει στο αμπέλι μας και μέναμε στο εξοχικό μας σπιτάκι. Ο αγέρας μύριζε, η γης καίγουνταν, τα τζιτζίκια καίγουνταν κι αυτά, σα να κάθουνταν απάνω σε κάρβουνα αναμμένα.

Τη μέρα εκείνη, της Κοίμησης της Παναγιάς, 15 Αυγούστου, οι εργάτες δεν δούλευαν κι ο πατέρας μου κάθουνταν στη ρίζα μιας ελιάς και κάπνιζε. Είχαν έρθει γύρα οι γειτόνοι, που είχαν απλώσει κι αυτοί τη σταφίδα τους, κάπνιζαν πλάι στον πατέρα μου, αμίλητοι. Φαίνουνταν στενοχωρημένοι. Όλοι είχαν καρφώσει τα μάτια σ' ένα συννεφάκι που 'χε προβάλει στον ουρανό, κατασκότεινο, βουβό, και προχωρούσε. Είχα καθίσει κι εγώ κοντά στον πατέρα μου και κοίταζα το σύννεφο. Μου άρεσε. Σκούρο μολυβί, χνουδάτο, κι ολοένα μεγάλωνε, άλλαζε πρόσωπο και κορμί, πότε σαν γεμάτο ασκί, πότε σα μαυροφτέρουγο όρνιο και πότε σαν τον ελέφα που είχα δει ζωγραφιά. Κουνούσε την προβοσκίδα του κι έψαχνε ν' αγγίξει κάτω της γης. Αεράκι χλιαρό φύσηξε, τα φύλλα της ελιάς ανατρίχιασαν. Ένας γείτονας πετάχτηκε όρθιος, άπλωσε το χέρι κατά το σύννεφο που προχωρούσε.

– Ανάθεμά το, μουρμούρισε, ο Θεός να με βγάλει ψεύτη, φέρνει τον κατακλυσμό!

– Δάγκασε τη γλώσσα σου, του 'καμε ένας γέρος θεοφοβούμενος, δε θα το αφήσει η Παναγιά. Σήμερα είναι της χάρης της.

Ο πατέρας μου έγρουξε[3], μα δεν έβγαλε άχνα. Πίστευε στην Παναγιά, μα δεν πίστευε πως η Παναγιά μπορεί να κουμαντάρει τα σύννεφα. Εκεί που μιλούσαν, ο ουρανός σκεπάστηκε. Οι πρώτες στάλες, χοντρές, ζεστές, άρχισαν να πέφτουν. Τα σύννεφα χαμήλωσαν, κίτρινες βουβές αστραπές καταξέσκιζαν τον ουρανό.

– Παναγιά μου, φώναξαν οι γειτόνοι, βοήθεια!

Όλοι πετάχτηκαν απάνω, κατασκόρπισαν, καθένας έτρεχε κατά το αμπέλι του, όπου είχε απλώσει τη σταφίδα της χρονιάς. Κι ως έτρεχαν, ολοένα και σκοτείνιαζε ο αγέρας, κρεμάστηκαν μαύρες πλεξούδες από τα σύννεφα, ξέσπασε η μπόρα. Γέμισαν τ' αυλάκια, πήραν να τρέχουν οι δρόμοι σαν ποταμοί, φωνές ακούστηκαν γοερές από το κάθε αμπέλι. Άλλοι βλαστημούσαν, άλλοι φώναζαν την Παναγιά να τους λυπηθεί, να βάλει το χέρι της, και στο τέλος θρήνος ξέσπασε πίσω από τις ελιές στο κάθε αμπέλι.

Ξέφυγα από το σπιτάκι, έτρεξα μέσα στη νεροποντή, παράξενη χαρά με είχε συνεπάρει, σαν μεθύσι.

Είχα φτάσει ως τον δρόμο, δεν μπόρεσα να τον περάσω, ήταν ποταμός, και στάθηκα και κοίταζα: Μαζί με τα νερά κυλούσαν αγκαλιές αγκαλιές τα μεσοξεραμένα σταφύλια, ο μόχτος της χρονιάς, έτρεχαν κατά τη θάλασσα και χάνουνταν. Ο θρήνος δυνάμωνε, μερικές γυναίκες είχαν χωθεί ως τα γόνατα μέσα στα νερά και μάχουνταν να περισώσουν λίγη σταφίδα. Άλλες, όρθιες στην άκρα του δρόμου, είχαν βγάλει τις μπολίδες[4] τους και συρομαδιούνταν. Είχα γίνει μουσκίδι ως το κόκαλο. Πήρα δρόμο κατά το σπιτάκι και μάχουμουν να κρύψω τη χαρά μου.

3. **έγρουξε**: γρούζω, μουρμουρίζω.
4. **μπολίδες**: μαντίλες, τσεμπέρια.

βιάζουμουν να δω τι θα ’κανε ο πατέρας μου. Θα ’κλαιγε, θα βλαστημούσε, θα φώναζε; Περνώντας από τον οψιγιά είδα πως όλη μας η σταφίδα είχε φύγει.

Τον είδα να στέκεται στο κατώφλι, ακίνητος, και δάγκανε τα μουστάκια του. Πίσω του, όρθια, η μητέρα μου έκλαιγε.

– Πατέρα, φώναξα, πάει η σταφίδα μας!

– Εμείς δεν πάμε, μου αποκρίθηκε. Σώπα!

Ποτέ δεν ξέχασα τη στιγμή ετούτη. Θαρρώ μου στάθηκε στις δύσκολες στιγμές της ζωής μου μεγάλο μάθημα. Αναθυμόμουν τον πατέρα μου ήσυχο, ασάλευτο, να στέκεται στο κατώφλι, μήτε βλαστημούσε μήτε παρακαλούσε μήτε έκλαιγε. Ασάλευτος κοίταζε τον όλεθρο κι έσωζε, μόνος αυτός, ανάμεσα σε όλους τους γειτόνους, την αξιοπρέπεια του ανθρώπου.

Καζαντζάκης, Ν. (2014 [1961]). *Αναφορά στον Γκρέκο*.
Νέα Αναθεωρημένη Σύγχρονη Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Καζαντζάκη.

Αρχείο Νίκου Καζαντζάκη

«Αναφορά στον Γκρέκο»: Διαβάζει ο Πάνος Μουζουράκης, ηθοποιός.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να εντοπίσετε και να σημειώσετε χωρία του κειμένου που συγκροτούν τον χαρακτήρα του πατέρα, όπως αυτός παρουσιάζεται μέσα από τα μάτια του γιου του.

2. Στο βιβλίο τίθενται φιλοσοφικά ερωτήματα που απασχολούν διαχρονικά τον άνθρωπο. Να αποτυπώσετε με συντομία το ζήτημα που αναδεικνύεται στο συγκεκριμένο απόσπασμα.

3. Περιηγηθείτε ελεύθερα στις ενότητες του Αρχείου Καζαντζάκη (χειρόγραφα, φωτογραφίες, προσωπικά τεκμήρια, ταξίδια, έργα). Τι είδους υλικό σας εντυπωσίασε περισσότερο και γιατί; Τι σας αποκαλύπτει αυτό το υλικό για την προσωπικότητα ή τη σκέψη του Καζαντζάκη; Πώς θα συνδέατε αυτό το τεκμήριο με κάποιο θέμα που εμφανίζεται συχνά στο έργο του;

ΝΙΚΟΣ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ (1883-1957)

Το έργο του έχει μεταφραστεί και εκδοθεί σε περισσότερες από 50 χώρες και έχει διασκευαστεί για το θέατρο, τον κινηματογράφο, το ραδιόφωνο και την τηλεόραση. Ο πολυταξιδεμένος Νίκος Καζαντζάκης διέθετε σημαντικότατη ακαδημαϊκή μόρφωση και ανέπτυξε έναν ιδιότυπο φιλοσοφικό στοχασμό που αποτυπώθηκε μυθοπλαστικά στα έργα του. Είναι γνωστός ως εξαιρετικός μυθιστοριογράφος. Ο ίδιος θεωρούσε τον εαυτό του πρωτίστως ποιητή, ενώ παράλληλα διακρίθηκε και ως δραματουργός. Κατατάσσεται στους σπουδαιότερους Έλληνες συγγραφείς διαχρονικά.

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Μια απ' αυτές τις μέρες

Η Δευτέρα ξημέρωσε ξεστή. Ούτε μια σταγόνα βροχή. Ο δον Αουρέλιο Εσκομπάρ, οδοντογιατρός χωρίς δίπλωμα, συνηθισμένος να ξυπνάει με τα κοκόρια, άνοιξε το ιατρείο του στις έξι. Πήρε από τη γυάλινη εργαλειοθήκη μερικά ψεύτικα δόντια τοποθετημένα στο γύψινο εκμαγείο τους και μια χούφτα εργαλεία που τα έβαλε πάνω στο τραπέζι κατά μέγεθος, σαν να επρόκειτο να τα εκθέσει. Φορούσε ένα ριγέ πουκάμισο χωρίς κολάρο, πιασμένο στον λαιμό μ' ένα χρυσό κουμπί, και παντελόνι με τιράντες. Ήταν οστεώδης και στητός, μ' ένα βλέμμα που σπάνια ανταποκρινόταν στη συγκεκριμένη κατάσταση, το βλέμμα που έχουν συνήθως οι κουφοί.

Όταν τακτοποίησε τα πράγματα πάνω στο τραπέζι, τράβηξε τον τροχό κοντά στην πολυθρόνα και κάθισε να γυαλίσει τα ψεύτικα δόντια. Έδειχνε σαν να μη σκεφτόταν αυτό που έκανε, αλλά δούλευε σταθερά, πατώντας με το πόδι του το πετάλι του τροχού ακόμα κι όταν δεν χρειαζόταν, μηχανικά.

Μετά τις οχτώ σταμάτησε λίγο για να κοιτάξει τον ουρανό από το παράθυρο και είδε δυο σκεφτικά όρνια που στέγνωναν στον ήλιο πάνω στη μαρκίζα του πλαϊνού σπιτιού. Συνέχισε τη δουλειά του με τη σκέψη πως πριν από το μεσημέρι θα ξανάρχιζε η βροχή. Από την περισυλλογή τον έβγαλε η διαπεραστική φωνή του εντεκάχρονου γιου του.

«Μπαμπά».

«Τι;»

«Ο δήμαρχος ρωτάει αν, τελικά, θα του βγάλεις το δόντι».

«Πες του πως δεν είμαι εδώ».

Γυάλιζε ένα χρυσό δόντι. Το κράτησε όσο μακρύτερα έφτανε το χέρι του και το εξέτασε με μισόκλειστα μάτια. Ο γιος του, από τη μικρή αίθουσα αναμονής, ξαναφώναξε:

«Λέει πως είσαι εδώ, επειδή σε ακούει».

Ο οδοντογιατρός συνέχισε να εξετάζει το δόντι. Μόνο αφού το ακούμπησε στο τραπέζι, πλάι στην υπόλοιπη δουλειά που ήταν τελειωμένη, μίλησε.

«Τόσο το καλύτερο».

Ξανάβαλε μπρος τον τροχό. Πήρε μερικές γέφυρες από ένα χαρτονένιο κουτί, όπου φύλαγε πράγματα που έπρεπε να φτιάξει, κι άρχισε να γυαλίζει το χρυσό.

«Μπαμπά».

«Τι;»

Είχε πάντα την ίδια έκφραση.

«Λέει πως αν δεν του βγάλεις το δόντι θα σου ρίξει μια πιστολιά».

Χωρίς βιασύνη, με μια πολύ ήρεμη κίνηση, σταμάτησε να γυρίζει τον τροχό, τον απομάκρυνε από την πολυθρόνα και τράβηξε έξω το τελευταίο συρτάρι του τραπεζιού. Μέσα ήταν ένα περίστροφο.

«Καλά», είπε, «πες του να έρθει μέσα να μου ρίξει».

Τσούλησε την πολυθρόνα απέναντι από την πόρτα και στάθηκε με το χέρι ακουμπισμένο στην άκρη του συρταριού. Ο δήμαρχος εμφανίστηκε στο κατώφλι. Είχε ξυρίσει μόνο το αριστερό του μάγουλο, ενώ το δεξί που πονούσε και ήταν πρησμένο είχε γένια πέντε ημερών. Ο οδοντογιατρός είδε πολλές νύχτες απόγνωσης μέσα στα σκοτεινιασμένα μάτια του δημάρχου. Έκλεισε το συρτάρι με τις άκρες των δακτύλων του και είπε μαλακά:

«Καθίστε».

«Καλημέρα», είπε ο δήμαρχος.

«'Μέρα», είπε ο οδοντογιατρός.

Όσο βράζανε τα εργαλεία, ο δήμαρχος είχε γείρει το κεφάλι του στο κεφαλάρι της πολυθρόνας κι ένιωθε καλύτερα. Ανέπνεε μια παγωμένη μυρωδιά. Ήταν ένα φτωχικό ιατρείο: μια παλιά ξύλινη πολυθρόνα, ο τροχός με το πετάλι, μια γυάλινη εργαλειοθήκη με πήλινα βάζα. Απέναντι στην πολυθρόνα ήταν ένα παράθυρο με μια κοντή κουρτίνα. Σαν ένιωσε τον οδοντογιατρό να πλησιάζει, ο δήμαρχος έσφιξε τα γόνατά του κι άνοιξε το στόμα του.

Ο δον Αουρέλιο Εσκομπάρ τού γύρισε το κεφάλι προς το φως. Αφού εξέτασε το χαλασμένο δόντι, έκλεισε τα σαγόνια του δημάρχου πιέζοντας προσεκτικά με τα δάχτυλά του.

«Πρέπει να γίνει χωρίς αναισθητικό», είπε.

«Γιατί;»

«Γιατί έχετε απόστημα».

Ο δήμαρχος τον κοίταξε στα μάτια. «Εντάξει», είπε και προσπάθησε να χαμογελάσει. Ο οδοντογιατρός δεν του ανταπέδωσε το χαμόγελο. Έφερε στον πάγκο το κατσαρόλι με τα βρασμένα εργαλεία και τα έβγαλε από το νερό με μια κρύα λαβίδα, χωρίς να βιάζεται. Έσπρωξε το πτυελοδοχείο με τη μύτη του παπουτσιού του και πήγε να πλύνει τα χέρια του στο λαβομάνο[1]. Όλα αυτά τα έκανε χωρίς να κοιτάξει το δήμαρχο. Ο δήμαρχος όμως δεν τον άφηνε από τα μάτια του.

Ήταν ένας κάτω φρονιμίτης. Ο οδοντογιατρός άνοιξε τα πόδια του κι έπιασε το δόντι με την καυτή οδοντάγρα[2]. Ο δήμαρχος άρπαξε τα μπράτσα της πολυθρόνας, έσφιξε τα πόδια του με όλη του τη δύναμη κι ένιωσε ένα παγωμένο κενό στα νεφρά του. Αλλά δεν έβγαλε άχνα. Ο οδοντογιατρός κούναγε μόνο τον καρπό του χεριού του. Χωρίς μνησικακία, μάλλον μ' ένα ίχνος πικρής τρυφερότητας στη φωνή του, είπε:

1. **λαβομάνο**: νιπτήρας ή λεκάνη με δοχείο για το πλύσιμο των χεριών.
2. **οδοντάγρα**: εργαλείο, λαβίδα που χρησιμοποιεί ο οδοντογιατρός για την εξαγωγή δοντιού.

«Υπολοχαγέ, τώρα θα πληρώσετε για τους είκοσι νεκρούς μας».

Ο δήμαρχος ένιωσε τα κόκαλα μες στα σαγόνια του να τρίζουν και τα μάτια του γέμισαν δάκρυα. Αλλά δεν ανάσανε παρά μόνο όταν ένιωσε το δόντι του να βγαίνει. Τότε το είδε μέσα από τα δάκρυά του. Του φάνηκε τόσο άσχετο με τον πόνο του που δεν μπόρεσε να το συνδέσει με το μαρτύριο που τράβηξε τις πέντε τελευταίες νύχτες. Σκυμμένος πάνω από το πτυελοδοχείο, ιδροκοπώντας, ξεφυσώντας, ξεκούμπωσε το αμπέχονό[3] του ψαχουλεύοντας για το μαντίλι στην τσέπη του παντελονιού. Ο οδοντογιατρός τού έδωσε ένα καθαρό πανί.

«Σκουπίστε τα δάκρυά σας», είπε.

Ο δήμαρχος τα σκούπισε. Έτρεμε σύγκορμος. Όσο ο οδοντογιατρός έπλενε τα χέρια του, ο δήμαρχος κοίταξε το ετοιμόρροπο ταβάνι κι ένα σκονισμένο ιστό, γεμάτο αυγά αράχνης και ψόφια έντομα. Ο γιατρός γύρισε σκουπίζοντας τα χέρια του. «Να ξαπλώσετε», είπε, «και να κάνετε μπουκώματα με αλατόνερο». Ο δήμαρχος σηκώθηκε, αποχαιρέτησε αδιάφορα μ' ένα είδος στρατιωτικού χαιρετισμού και τράβηξε προς την πόρτα τεντώνοντας τα πόδια του, χωρίς να κουμπώσει το αμπέχονό του.

«Στείλε τον λογαριασμό», είπε.

«Σε σας ή στον δήμο;»

Ο δήμαρχος δεν γύρισε να τον κοιτάξει. Έκλεισε την πόρτα και φώναξε πίσω από τη μεταλλική σίτα:

«Είναι το ίδιο πράγμα».

Μάρκες, Γκ. (2015 [1962]). *Άπαντα Διηγήματα* (μτφρ. Κλ. Σωτηριάδου). Αθήνα: Νεφέλη.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ο δήμαρχος από τη μία πλευρά και ο γιατρός Αουρέλιο από την άλλη αποτελούν δύο κόσμους αντίρροπους και μάλλον άνισους.
   α. Να εντοπίσετε τα χωρία που αποτυπώνουν τις κινήσεις των δύο χαρακτήρων που τους διαφοροποιούν.
   β. Ανάμεσα στους χαρακτήρες αναπτύσσονται σχέσεις εξουσίας, που αποδίδονται στην ιστορία με τη χρήση συμβόλων. Να αναζητήσετε ποιες φράσεις και ποια αντικείμενα συμβολίζουν την κάθε πλευρά.
2. Ο Αουρέλιο Εσκομπάρ αντιμετωπίζει ένα ηθικό δίλημμα. Να το διαπιστώσετε και, μεταφέροντάς το στη σύγχρονη εποχή, να οργανώσετε έναν αγώνα αντιλογίας, αφού χωριστείτε σε δύο ομάδες, που η καθεμιά αναλαμβάνει να υπερασπιστεί διαφορετική πλευρά.

3. **αμπέχονο**: κοντό πανωφόρι της στρατιωτικής στολής.

3. Να συμπληρώσετε τον πίνακα με βάση την εξέλιξη της ιστορίας:

Συμβαίνει	**Σε ποια σημεία της ιστορίας**
ξεκίνημα της δράσης	
ανοδική πορεία της δράσης	
κορύφωση	
καθοδική πορεία της δράσης	
τελική πορεία της δράσης	

4. Ο Gabriel García Márquez θεωρείται ο κυριότερος εκπρόσωπος του λογοτεχνικού ρεύματος του ‘‘Μαγικού Ρεαλισμού’’. Διαβάστε τα χαρακτηριστικά του ρεύματος και εξετάστε εάν στο συγκεκριμένο διήγημα εμφανίζονται ή όχι.

Σταυρόλεξο

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Διήγημα είναι ένα είδος πεζογραφήματος, μια αφήγηση συντομότερη από το μυθιστόρημα, με λίγα συνήθως πρόσωπα και με υπόθεση φανταστική ή πραγματική.

Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων

5. Με βάση τα δύο κείμενα από τα qr (Γκάμπο. Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες, Αναμνήσεις μιας μαγικής ζωής και Η ιστορία της έκδοσης: Εκατό χρόνια μοναξιά), συζητήστε πώς λειτούργησε η έμπνευση στη διαδικασία συγγραφής του έργου Εκατό χρόνια μοναξιά και πώς οδηγήθηκε ο συγγραφέας στην έκδοσή του.

Ο Gabriel García Márquez θεωρείται ο κυριότερος εκπρόσωπος του λογοτεχνικού ρεύματος του «**Μαγικού Ρεαλισμού**».

Μαγικός Ρεαλισμός

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ (1927-2014)

Ο Κολομβιανός συγγραφέας τιμήθηκε με πολλά βραβεία και με το Νόμπελ Λογοτεχνίας το 1982 για την αναπαράσταση της ομορφιάς και της τραγωδίας της Λατινικής Αμερικής στα έργα του. Ορισμένα από τα σπουδαιότερα μυθιστορήματά του είναι τα *Εκατό χρόνια μοναξιά*, που τον καθιέρωσε διεθνώς, *Ο έρωτας στα χρόνια της χολέρας* και το *Χρονικό ενός προαναγγελθέντος θανάτου*. Πολλά λογοτεχνικά κείμενα και σενάριά του μεταφέρθηκαν στον κινηματογράφο.

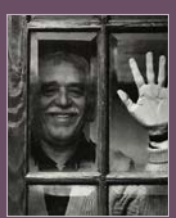

JEAN ANOUILH

Αντιγόνη

(απόσπασμα)

Η Αντιγόνη ως μυθικό πρόσωπο θέτει σοβαρά ερωτήματα για τη σύγκρουση με την εξουσία και τη θυσία ενάντια σε αυτή. Ο Κρέοντας με νόμο απαγορεύει την ταφή του αδελφού της Αντιγόνης Πολυνείκη, γιατί κινήθηκε με στρατό ενάντια στην πόλη του και στον αδελφό του Ετεοκλή. Η Αντιγόνη θα εναντιωθεί σε αυτήν τη διαταγή και διεκδικεί τη δικαίωση του νεκρού αδερφού της. Πρώτος ο Σοφοκλής μετέφερε τον μύθο της στη θεατρική σκηνή το 441 π.Χ. και ο Γάλλος συγγραφέας Jean Anouilh τον μετάπλασε κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, δηλώνοντας:

«Η *Αντιγόνη* του Σοφοκλή που την είχα διαβάσει και την είχα ξαναδιαβάσει, και που την ήξερα πια απ'έξω, μου προκάλεσε ένα ξαφνικό σοκ τη μέρα που τοιχοκολλήθηκαν οι μικρές κόκκινες αφίσες [προγραφές από τους Ναζιστές και το καθεστώς των δοσίλογων του Βισύ]. Την ξαναέγραψα με τον δικό μου τρόπο, στον απόηχο της τραγωδίας που ζούσαμε τότε» (από την Εισαγωγή της νεότερης έκδοσης του βιβλίου, σε μετάφραση Στρατή Πασχάλη και εκδόσεις Γκόνη, 2015)

(Βγαίνουν οι φρουροί με το παιδόπουλο μπρος. Ο Κρέων και η Αντιγόνη είναι μόνοι, «ενώπιος ενωπίω»)

ΚΡΕΩΝ Μίλησες σε κανένα για το σχέδιό σου;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Όχι.

ΚΡΕΩΝ Αντάμωσες κανένα στον δρόμο;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Κανέναν.

ΚΡΕΩΝ Είσ' απόλυτα βέβαιη;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Ναι.

ΚΡΕΩΝ Τότε, άκουσε: Θα γυρίσεις στο δωμάτιό σου, θα πέσεις στο κρεβάτι σου, θα πεις πως είσαι άρρωστη, πως δεν βγήκες καθόλου από χτες. Το ίδιο θα πει κι η παραμάνα σου. Τους τρεις αυτούς θα τους εξαφανίσω.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Γιατί; Αφού ξέρετε καλά πως θα ξαναπάω εκεί κάτω.

(Παύση, κοιτιούνται).

ΚΡΕΩΝ Γιατί προσπάθησες να θάψεις τον αδερφό σου;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Έπρεπε.

ΚΡΕΩΝ Το είχα απαγορεύσει.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ (Μαλακά). Κι όμως έπρεπε... Αυτοί που μένουν άθαφτοι περιπλανιώνται αιώνια,

χωρίς να βρίσκουν ανάπαυση. Αν ο αδερφός μου ζούσε και γύρναγε κατακουρασμένος απ' το κυνήγι, θα του έβγαζα τις μπότες του, θα του ετοίμαζα το φαΐ του, θα του έφτιαχνα το κρεβάτι του... Ο Πολυνείκης σήμερα τέλειωσε το κυνήγι του, γυρίζει στο σπίτι όπου ο πατέρας μου κι η μητέρα μου κι ο Ετεοκλής ακόμα, τον περιμένουν. Έχει δικαίωμα ν' αναπαυτεί.

ΚΡΕΩΝ Ήταν επαναστάτης και προδότης, και το ξέρεις.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Ήταν αδερφός μου.

ΚΡΕΩΝ Δεν άκουσες τους κήρυκες να διαλαλούν τη διαταγή μου στα σταυροδρόμια; Δεν την διάβασες σ' όλους τους τοίχους της πόλης;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Ναι.

ΚΡΕΩΝ Δεν ήξερες τι τιμωρία περιμένει όποιον θα τολμούσε να παρακούσει, όποιος κι αν ήταν;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Ήξερα.

ΚΡΕΩΝ Νόμισες, ίσως, πως επειδή ήσουνα κόρη του Οιδίποδα, κόρη της περηφάνιας του Οιδίποδα, θα μπορούσες ν' αψηφήσεις τους νόμους;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Όχι.

ΚΡΕΩΝ Οι νόμοι έγιναν για σένα προπάντων, Αντιγόνη. Οι νόμοι γίνονται προπάντων για τις κόρες των βασιλιάδων.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Αν ήμουνα πλύστρα, πάνω στην μπουγάδα, την ώρα που άκουσα τη διαταγή, θα σκούπιζα τις σαπουνάδες απ' τα χέρια μου και θα 'βγαινα με την ποδιά μου να θάψω τον αδερφό μου.

ΚΡΕΩΝ Όχι. Αν ήσουνα πλύστρα, θα ήσουνα βέβαιη πως θα πέθαινες, και θα καθόσουν να κλαις τον αδερφό σου στο σπίτι σου. Όμως τώρα, σκέφτηκες, πως είσαι από βασιλική γενιά, ανιψιά μου κι αρραβωνιαστικιά του γιου μου, και πως, ό,τι κι αν γίνει, δεν θα τολμήσω να σε θανατώσω.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Κάνετε λάθος. Ίσα ίσα, ήμουνα βέβαιη πως θα με σκοτώνατε.

ΚΡΕΩΝ (Την κοιτάζει και ψιθυρίζει άξαφνα). Η περηφάνια του Οιδίποδα. Είσαι η ίδια η περηφάνια του Οιδίποδα. Ναι, τώρα που την ξαναβρίσκω στο βάθος των ματιών σου, σε πιστεύω. Ήσουν βέβαιη πως θα σε θανατώσω. Και σου φαινόταν, αυτό, λύση πολύ φυσική για σένα, περήφανη! Το ίδιο και για τον πατέρα σου: δε λέω η ευτυχία —μ' αυτόν δεν μπορούσε να γίνει λόγος για ευτυχία— μα η ανθρώπινη δυστυχία τού φαινόταν πολύ λίγη — τα ανθρώπινα σας στενεύουν εσάς, στην οικογένειά σας. Θέλετε να βρεθείτε αντιμέτωποι με τη Μοίρα και τον θάνατο. Και να σκοτώσετε τον πατέρα σας και να παντρευτείτε τη μητέρα σας και να τα μάθετε έπειτα όλα αυτά, αχόρταγα, λέξη με λέξη. Τι θαυμάσιο πιοτό, ε, τα λόγια που σας καταδικάζουν! Και τι διψαλέα που το πίνεις, άμα λέγεσαι Οιδίπους ή Αντιγόνη! Κι έπειτα, είναι απλούστατο να βγάλεις τα μάτια σου και να γυρνάς ζητιανεύοντας στους δρόμους... Ε, λοιπόν, όχι! Αυτοί οι

καιροί περάσανε για πάντα. Η Θήβα χρειάζεται τώρα έναν ηγεμόνα χωρίς ιστορία. Εγώ ονομάζομαι Κρέων, δόξα τω Θεώ. Πατάω τα πόδια μου στη γη, έχω τα χέρια μου στις τσέπες, και μια κι είμαι βασιλιάς, αποφάσισα —λιγότερο μεγαλεπήβολος από τον πατέρα σου— να κάνω ό,τι μού περνάει απ' το χέρι, για να καταστήσω τον κόσμο ετούτον λιγότερο εξωφρενικό, αν είναι δυνατόν. Τίποτ' άλλο. Δεν είναι, αυτό, ούτε περιπέτεια, καν! Είναι επάγγελμα, δουλειά για κάθε μέρα, κι όχι πάντα ευχάριστη — όπως όλες οι δουλειές. Αφού όμως βρέθηκα εδώ για να την κάνω, θα την κάνω... Κι αν αύριο κατέβει απ' τα βουνά κανένας σκονισμένος μαντατοφόρος να μ' αναγγείλει πως δεν είναι και πολύ βέβαιος για τη γέννησή μου, θα τον παρακαλέσω απλούστατα να πάει από κει που 'ρθε, και δε θα τρέξω για χάρη του να κοιτάξω τη θεία σου στα μάτια και ν' αρχίσω να παραβάλλω ημερομηνίες. Οι βασιλιάδες έχουν κι άλλα πράγματα να σκεφτούν εκτός από τ' ατομικά τους δράματα, μικρή μου. (Την ζυγώνει, την πιάνει απ' το μπράτσο.). Λοιπόν, άκουσέ με. Είσαι η Αντιγόνη, είσαι κόρη του Οιδίποδα, έστω, είσαι όμως κι είκοσι χρονών και δεν πάει πολύς καιρός που όλη τούτη η ιστορία θα κανονιζόταν με ξερό ψωμί και δυο χαστούκια. (Την κοιτάει χαμογελαστός). Να σε θανατώσω; Δεν κοιτάχτηκες στον καθρέφτη, σπουργιτάκι! Είσαι πολύ αδύνατη. Δεν παχαίνεις καλύτερα λίγο, να κάνεις ένα γερό αγόρι στον Αίμονα; Η Θήβα το χρειάζεται πολύ περισσότερο απ' τον θάνατό σου, σε βεβαιώνω. Θα γυρίσεις αμέσως στην κάμαρά σου, θα κάνεις αυτό που σου είπα και δεν θα πεις λέξη. Για την εχεμύθεια των άλλων, αναλαμβάνω εγώ. Μπρος, πήγαινε! Και μην με κεραυνοβολείς έτσι με τη ματιά σου. Με θεωρείς χτήνος, σύμφωνοι, και θα σκέφτεσαι βέβαια πως είμαι πολύ πεζός. Ωστόσο, σ' αγαπώ πολύ, μ' όλο τον παλιοχαρακτήρα σου. Μην ξεχνάς πως εγώ σου χάρισα το πρώτο σου παιχνίδι — δεν είναι πολύς καιρός.

(Η Αντιγόνη δεν αποκρίνεται, κάνει να βγει. Τη σταματάει).

ΚΡΕΩΝ Αντιγόνη! Εδώ είν' η πόρτα της κάμαράς σου. Πού πας από κει;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ (Στέκεται και του αποκρίνεται μαλακά, χωρίς κομπασμό). Ξέρετε πού... (Σιωπή. Κοιτιούνται ακόμα, όρθιοι ο ένας απέναντι στον άλλον).

ΚΡΕΩΝ (Ψιθυρίζει σαν στον εαυτό του). Τι παιχνίδι είναι αυτό που παίζεις;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Δεν παίζω.

ΚΡΕΩΝ Δεν καταλαβαίνεις πως, αν κανείς άλλος απ' αυτά τα τρία ζώα, μάθει τι προσπάθησες να κάνεις, θα είμαι υποχρεωμένος να σε θανατώσω; Αν σωπάσεις τώρα, αν απαρνηθείς αυτή την τρέλα, έχω μια πιθανότητα να σε σώσω — δεν θα την έχω όμως σε πέντε λεπτά. Το καταλαβαίνεις αυτό;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Πρέπει να πάω να θάψω τον αδερφό μου, που τον ξέχωσαν αυτοί οι άνθρωποι.

ΚΡΕΩΝ Πήγαινες να ξανακάνεις την ίδια εξωφρενική χειρονομία; Είναι άλλη φρουρά τώρα πάνω απ' το πτώμα του Πολυνείκη, κι αν ακόμα κατάφερνες να τον ξανασκεπάσεις, αυτοί θα τον ξέχωναν, το ξέρεις καλά. Τι άλλο λοιπόν θα καταφέρεις παρά να ματώσεις τα νύχια σου και να σε ξαναπιάσουν;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Τίποτ' άλλο, το ξέρω. Όμως, αυτό τουλάχιστον, το μπορώ. Και πρέπει να κάνουμε ό,τι μπορούμε.

ΚΡΕΩΝ Πιστεύεις, λοιπόν, κι εσύ, σ' αυτή την «ταφή» σύμφωνα με τους κανόνες; Πιστεύεις, αληθινά, πως η σκιά του αδερφού σου θα περιπλανιέται αιώνια, αν δεν ρίξουν απάνω στο πτώμα του λίγο χώμα, μαζί με την ευχή που λένε οι παπάδες; Τους έχεις ακούσει τους παπάδες της Θήβας να την αναμασάνε την ευχή τους; Τις είδες αυτές τις άθλιες φάτσες των αποκαμωμένων υπαλλήλων να τρώνε τις λέξεις, να τσιγκουνεύονται τις κινήσεις τους, να τσακίζονται να ξεμπερδέψουν τον ένα νεκρό για να παραλάβουν άλλον, πριν απ' το μεσημεριανό φαΐ;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Ναι, τους είδα.

ΚΡΕΩΝ Δεν σκέφτηκες ποτέ σου, κείνη την ώρα, πως αν κάποιος που αγαπάς αληθινά, βρισκόταν εκεί, ξαπλωμένος σε κείνο το κασόνι, θ' άρχιζες να ουρλιάξεις άξαφνα; Να τους φωνάξεις να πάψουν, να ξεκουμπιστούν;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Ναι, το σκέφτηκα.

ΚΡΕΩΝ Και παίζεις τώρα με τον θάνατο, επειδή αρνήθηκα στον αδερφό σου αυτό το γελοίο διαβατήριο, αυτή την παντομίμα, που σε σένα πρώτη θα 'φερνε ντροπή και πόνο αν την έπαιζαν για χάρη του! Είν' εξωφρενικό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Ναι, είν' εξωφρενικό.

ΚΡΕΩΝ Τότε, γιατί το κάνεις αυτό; Για τους άλλους, γι' αυτούς που πιστεύουν; Για να τους ξεσηκώσεις εναντίον μου;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Όχι.

ΚΡΕΩΝ Ούτε για τους άλλους, ούτε για τον αδελφό σου. Για ποιον λοιπόν;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Για κανέναν. Για μένα.

ΚΡΕΩΝ (Την κοιτάει σιωπηλός). Θέλεις, λοιπόν, τόσο πολύ να πεθάνεις; Μοιάζεις κιόλας σαν μικρό αγρίμι πιασμένο στο δόκανο.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Γιατί συγκινιέστε τόσην ώρα μαζί μου; Κάντε όπως κι εγώ. Κάντε ό,τι έχετε να κάνετε, μόνο, αν έχετε λίγη καρδιά, κάντε το γρήγορα. Είναι το μόνο που σας ζητώ. Το κουράγιο μου δεν μπορεί να κρατήσει αιώνια.

ΚΡΕΩΝ (Τη ζυγώνει). Θέλω να σε σώσω, Αντιγόνη.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Είσαστε βασιλιάς, μπορείτε τα πάντα, όμως αυτό δεν το μπορείτε.

ΚΡΕΩΝ Κι αν σε βάλω στα βασανιστήρια;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Για ποιο λόγο; Για να κλάψω, να ζητήσω χάρη, να ορκιστώ ό,τι μου ζητήσατε — και να ξαναρχίσω έπειτα, όταν δεν θα πονάω πια;

ΚΡΕΩΝ (Της σφίγγει το μπράτσο). Άκουσέ με καλά. Μου έπεσε ο αχάριστος ρόλος, σύμφωνοι, κι εσέναν ο καλός. Και το ξέρεις. Μην το παρακάνεις, όμως, μαϊμουδίτσα... Αν ήμουν ένας συνηθισμένος, κτηνώδης τύραννος, θα σου είχα από πολλήν ώρα ξεριζώσει τη γλώσσα, θα

σου είχα ξεβιδώσει τα χέρια με τανάλιες, ή θα σε είχα πετάξει στα μπουντρούμια — όμως, εσύ, βλέπεις μες στα μάτια μου κάτι που διστάζει, βλέπεις πως σ' αφήνω και μιλάς αντί να φωνάξω τους στρατιώτες μου. Και μπλοφάρεις όσο μπορείς. Πού θες να καταλήξεις, μικρέ δαίμονα;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Αφήστε με, μου πονάτε το χέρι.

ΚΡΕΩΝ (Τη σφίγγει πιο δυνατά). Όχι, εγώ είμαι πιο δυνατός, έτσι, θα επωφεληθώ κι εγώ.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ (Αφήνει μια μικρή φωνή). Άι!

ΚΡΕΩΝ (Τα μάτια του γελάνε). Μου φαίνεται πως αυτό θα 'πρεπε να κάνω εξ αρχής, να σου στρίψω το χέρι, να σου τραβήξω τα μαλλιά, όπως κάνουν στα κορίτσια στα παιχνίδια. (Την κοιτάει ακόμα, σοβαρεύεται, της λέει πολύ κοντά της). Είμαι θείος σου, ναι, στην οικογένειά μας, όμως, δεν συνηθίζουμε να είμαστε τρυφεροί ο ένας με τον άλλον. Δε σου φαίνεται, ωστόσο, αστείος αυτός ο περιγελασμένος βασιλιάς που σ' ακούει, αυτός ο γέρος που είναι παντοδύναμος και που έχει δει ένα σωρό άλλους να σκοτώνονται, πίστεψέ με, το ίδιο συγκινητικούς όπως εσύ, και που κάθεται δω και αγωνίζεται τόση ώρα να σ' εμποδίσει να πεθάνεις;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ (Επειτ' από λίγο). Με σφίγγετε πάρα πολύ τώρα. Δεν πονάω πια, δεν έχω πια χέρι.

ΚΡΕΩΝ (Την κοιτάει και την αφήνει μ' ένα μικρό χαμόγελο. Ψιθυρίζει). Ένας Θεός ξέρει πόσες δουλειές έχω σήμερα, κι ωστόσο θα χάσω κι άλλην ώρα για να σε σώσω, μαϊμουδίτσα. (Την καθίζει σε μια καρέκλα στη μέση του δωματίου. Βγάζει το σακάκι του, προχωρεί κατά πάνω της βαρύς, δυνατός, με το πουκάμισο). Την επομένη μιας αποτυχημένης επανάστασης, υπάρχει δουλειά με το παραπάνω, πίστεψέ με. Ωστόσο, οι επείγουσες υποθέσεις θα περιμένουν. Δεν θέλω να σ' αφήσω να πεθάνεις μέσα σε μια πολιτική φασαρία. Αξίζεις πιο πολύ. Γιατί ο Πολυνείκης σου, αυτή η δακρυσμένη σκιά, αυτό το σώμα που σαπίζει ανάμεσα στους φρουρούς του, κι όλα τούτα τα δράματα που σε φλογίζουν, δεν είναι παρά Πολιτική και τίποτ' άλλο! Και πρώτ' απ' όλα: δεν είμαι τρυφερός, είμαι όμως λεπτός. Μ' αρέσει ό,τι είναι καθαρό, γυαλιστερό, καλοπλυμένο. Νομίζεις τάχα πως δεν μ' αηδιάζει και μένα όσο και σένα αυτό το κρέας που βρομίζει στον ήλιο; Το βράδυ, όταν ο άνεμος φυσάει απ' τη θάλασσα, η μυρωδιά φτάνει ώς το παλάτι. Μου αναστατώνει την καρδιά. Κι ωστόσο, δεν πάω ούτε το παράθυρο να κλείσω. Είναι απαίσιο και –μπορώ σε σένα να το πω– είναι ηλίθιο, τερατώδικα ηλίθιο, πρέπει όμως ολόκληρη η Θήβα να ανασαίνει αυτή τη μυρωδιά για κάμποσο καιρό. Σε βεβαιώνω, θα τον έθαβα με χαρά τον αδερφό σου, έστω και για λόγους υγιεινής! Για να μπουν όμως στο νόημα τα ζώα που κυβερνώ, πρέπει το σώμα του Πολυνείκη να βρομίσει ένα μήνα ολόκληρη την πόλη.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Είσαστε απαίσιος!

ΚΡΕΩΝ Ναι, μικρό μου. Το απαιτεί το επάγγελμα. Εκείνο που δέχεται συζήτηση είναι αν πρέπει να το κάνεις το επάγγελμα αυτό ή δεν πρέπει. Μια όμως και το κάνεις, πρέπει να το κάνεις έτσι.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Γιατί το κάνετε εσείς;

ΚΡΕΩΝ Κάποιο πρωί, ξύπνησα βασιλιάς της Θήβας. Κι ένας Θεός ξέρει πόσο λίγο αγαπούσα την εξουσία...

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Έπρεπε να πείτε «όχι», τότε!

ΚΡΕΩΝ Στο χέρι μου ήταν. Μόνο που ένιωσα, άξαφνα, σαν εργάτης που αρνιέται να δουλέψει. Δεν μου φάνηκε τίμιο αυτό. Είπα «ναι».

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Ε, λοιπόν, τόσο το χειρότερο για σας. Εγώ δεν είπα «ναι». Τί με νοιάζουν εμέναν η πολιτική σας, οι ανάγκες σας, οι άθλιες ιστορίες σας; Εγώ μπορώ ακόμα να λέω «όχι» σε ό,τι δεν μ' αρέσει. Και σεις, με το στέμμα σας, με τους φρουρούς σας, με τα κουδούνια και τα χαϊμαλιά σας, μονάχα, να με θανατώσετε μπορείτε, επειδή είπατε «ναι».

ΚΡΕΩΝ Άκουσέ με.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Αν θέλω, εγώ, μπορώ να μη σας ακούσω. Σεις είπατε «ναι». Δεν έχω τίποτα να διδαχτώ από σας. Σεις έχετε. Καθόσαστε δω και ρουφάτε τα λόγια μου. Και δεν φωνάζετε τους φρουρούς, μόνο και μόνο για να μ' ακούσετε ώς το τέλος.

ΚΡΕΩΝ Μα την αλήθεια, με διασκεδάζεις!

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Όχι, σας τρομάζω. Γι' αυτό προσπαθείτε να με σώσετε. Θα σας ήτανε, βέβαια, πιο βολικό ν' αμπαρώσετε τη μικρή Αντιγόνη ζωντανή και βουβή στο παλάτι. Είσαστε πάρα πολύ ευαίσθητος και δεν μπορείτε να γίνετε άξιος τύραννος, αυτό είν' όλο. Ωστόσο, θα με σκοτώσετε σε λίγο, και γι' αυτό φοβόσαστε. Είναι άσκημο να φοβάται ένας άντρας.

ΚΡΕΩΝ (Υπόκωφα). Ε λοιπόν, ναι, φοβάμαι πως θ' αναγκαστώ να σε θανατώσω, αν επιμένεις. Και δεν το θέλω.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Εγώ δεν είμαι υποχρεωμένη να κάνω κάτι που δεν το θέλω Μπορεί και να μη θέλατε ν' αρνηθείτε στον αδερφό μου έναν τάφο, ε; Πέστε το, λοιπόν, πως δεν το θέλατε!

ΚΡΕΩΝ Σ' το είπα πριν.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Κι ωστόσο, τον αρνηθήκατε. Και τώρα θα με σκοτώσετε παρά τη θέλησή σας. Αυτό θα πει να είσαι βασιλιάς;

ΚΡΕΩΝ Ναι, αυτό.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Κακόμοιρε Κρέων! Με τα σπασμένα μου γεμάτα χώματα νύχια και τις μελανιές που μου 'καναν οι φρουροί σου στα χέρια και τον φόβο που μου σπαράζει το στήθος, εγώ είμαι η βασίλισσα.

ΚΡΕΩΝ Τότε, λυπήσου με, ζήσε. Το πτώμα τ' αδερφού σου που σαπίζει κάτω απ' τα παράθυρά μου, είναι αρκετή πληρωμή για να βασιλέψει η τάξη στη Θήβα. Ο γιος μου σ' αγαπάει. Μη μ' αναγκάζεις να πληρώσω και με σέναν. Αρκετά πλήρωσα.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Όχι. Είπατε «ναι». Δε θα πάψετε ποτέ να πληρώνετε.

ΚΡΕΩΝ (Την τραντάζει απότομα, έξω φρενών). Μα για τ' όνομα του Θεού! Προσπάθησε να καταλάβεις μια στιγμή και συ, μικρή ανόητη! Πώς προσπάθησα εγώ να σε καταλάβω; Πρέπει

ωστόσο να υπάρχουν και κάποιοι που να λένε «ναι». Πρέπει να υπάρξει κάποιος που να κυβερνήσει το καράβι. Κάνει νερά από παντού, είναι γεμάτο εγκλήματα, ηλιθιότητα, δυστυχία... Και το τιμόνι παραδέρνει εκεί κάτω. Το πλήρωμα δεν θέλει να κάνει τίποτα, δεν έχει νου παρά πώς να γδύσει το αμπάρι, κι οι αξιωματικοί σκαρώνουν κιόλας μια βολική σχεδία μονάχα γι' αυτούς, παίρνοντας κι όλο το γλυκό νερό του καραβιού, για να γλιτώσουν τουλάχιστον το δικό τους τομάρι. Και το κατάρτι τρίζει, κι ο άνεμος ουρλιάζει και τα πανιά θα ξεσκιστούν, κι όλα τούτα τα κτήνη θα ψοφήσουν όλα μαζί, επειδή δεν σκέφτονται παρά το τομάρι τους, το πολύτιμο τομάρι τους και τις μικροδουλίτσες τους. Νομίζεις, λοιπόν, πως, τέτοιες ώρες, έχεις καιρό να κάνεις το δύσκολο, να λογαριάσεις αν πρέπει να πεις «ναι» ή «όχι», ν' αναρωτηθείς μην τυχόν και το πληρώσεις πολύ ακριβά κάποια μέρα, κι αν θα μπορείς να είσαι άνθρωπος έπειτα; Αρπάζεις το τιμόνι, ορθώνεσαι μπροστά στο θεόρατο κύμα, και πυροβολείς στο σωρό, τον πρώτο που προχωρεί. Στο σωρό! Δεν έχει ονόματα εκεί! Σαν το κύμα που έρχεται και σπάει στη γέφυρα μπροστά σου. Ο άνεμος σου χαστουκίζει το πρόσωπο, κι «αυτό» που πέφτει δεν έχει όνομα. Μπορεί και να 'ταν εκείνος που σου 'δωσε χτες βράδυ, χαμογελώντας, τη φωτιά του. Δεν έχει πια όνομα. Κι ούτε και συ, γαντζωμένος στο τιμόνι, έχεις όνομα. Μόνο το καράβι έχει όνομα κι η τρικυμία. Το καταλαβαίνεις αυτό;

ΑΝΤΙΓΟΝΗ (Κουνάει το κεφάλι). Δεν θέλω να καταλάβω. Αυτό χρειάζεται σε σας. Εγώ δεν βρίσκομ' εδώ για να καταλάβω. Μόνο για να σας πω «όχι» και να πεθάνω.

ΚΡΕΩΝ Εύκολο είναι να λες «όχι»!

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Όχι πάντα.

ΚΡΕΩΝ Άμα πεις «ναι», χρειάζεται να ιδρώσεις και ν' ανασκουμπωθείς, ν' αδράξεις τη ζωή με τα δυο σου χέρια, και να χωθείς μέσα ώς τους αγκώνες. Εύκολο είναι το «όχι», ακόμα κι αν σου στοιχίσει τη ζωή. Δεν έχεις παρά να μείνεις ασάλευτος και να περιμένεις. Να περιμένεις για να ζήσεις, να περιμένεις ακόμα και για να πεθάνεις. Είναι πολύ δειλό το «όχι». Είναι εφεύρεση των ανθρώπων. Φαντάζεσαι τάχα έναν κόσμο, όπου και τα δέντρα θα λέγαν «όχι» στο ένστικτο του κυνηγιού και του έρωτα; Προχωρούν, σπρώχνοντας, το ένα ύστερ' απ' το άλλο, θαρραλέα στον ίδιο δρόμο. Κι αν πέσουν κάποια, τ' άλλα περνάνε κι όσα κι αν χαθούν, θα μείνει πάντα ένα από κάθε είδος, έτοιμο να ξανακάνει μικρά κι έτοιμο να ξαναρχίσει τον ίδιο δρόμο, με το ίδιο κουράγιο, όμοια εντελώς με τ' άλλα που πέρασαν πριν...

ΑΝΤΙΓΟΝΗ Τι ωραίο ιδανικό για ένα βασιλιά: Τα ζώα! Θα ήταν πολύ εύκολο έτσι! (Παύει, ο Κρέων την κοιτάζει).

[...]

(Ο Κρέων έμεινε μόνος. Μπαίνει ο Χορός και πάει κοντά του).

ΧΟΡΟΣ Τρελάθηκες, Κρέων; Τί κάνεις;

ΚΡΕΩΝ (Κοιτάζει μπρος του μακριά). Έπρεπε να πεθάνει.

ΧΟΡΟΣ Μην αφήσεις την Αντιγόνη να πεθάνει, Κρέων. Θα μείνουμε όλοι μας σημαδεμένοι απ' αυτή την πληγή, αιώνες κι αιώνες...

ΚΡΕΩΝ Μονάχη της θέλησε να πεθάνει. Κανένας μας δεν είναι αρκετά δυνατός για να την αναγκάσει να ζήσει. Τώρα το καταλαβαίνω, η Αντιγόνη ήταν καμωμένη για να πεθάνει. Μπορεί κι η ίδια να μην το ήξερε, όμως ο Πολυνείκης δεν ήταν παρά μια πρόφαση. Όταν αναγκάστηκε να τον απαρνηθεί, βρήκε αμέσως κάτι άλλο. Εκείνο που είχε γι' αυτήν σημασία ήταν η άρνηση κι ο θάνατος.

ΧΟΡΟΣ Είναι παιδί, Κρέων.

ΚΡΕΩΝ Τι θες να κάνω; Να την καταδικάσω να ζήσει;

(Μπαίνει ο Αίμων).

ΑΙΜΩΝ (Φωνάζει). Πατέρα!

ΚΡΕΩΝ (Τρέχει κοντά του, τον φιλάει). Ξέχασέ την, Αίμων, ξέχασέ την, μικρέ μου.

ΑΙΜΩΝ Τρελάθηκες, πατέρα. Άφησέ με!

ΚΡΕΩΝ (Τον κρατάει πιο δυνατά). Έκανα ό,τι μπορούσα για να τη σώσω, Αίμων. Ό,τι μπορούσα, στ' ορκίζομαι. Δεν σ' αγαπάει. Μπορούσε να ζήσει, αν ήθελε. Προτίμησε την τρέλα της και τον θάνατο.

ΑΙΜΩΝ (Φωνάζει, προσπαθώντας να ξεφύγει απ' το αγκάλιασμά του). Πατέρα, δεν βλέπεις πως την παίρνουν; Μην τους αφήσεις να την πάρουν, πατέρα!

ΚΡΕΩΝ Τώρα πια μίλησε. Ολόκληρη η Θήβα ξέρει τι έκανε. Είμαι υποχρεωμένος να τη θανατώσω.

ΑΙΜΩΝ (Ξεφεύγει απ' τα χέρια του). Άφησέ με!

(Παύση. Ο ένας απέναντι στον άλλον, κοιτάζονται).

ΧΟΡΟΣ (Ζυγώνει).

Δεν μπορούμε να βρούμε κάτι, να πούμε πως είναι τρελή, να την κλείσουμε κάπου;

ΚΡΕΩΝ Θα πουν πως είναι ψέματα. Πως τη σώζω επειδή ήταν να παντρευτεί τον γιο μου. Δε μπορώ.

ΧΟΡΟΣ Δεν μπορούμε να κερδίσουμε λίγο καιρό, να τη φυγαδεύσουμε αύριο;

ΚΡΕΩΝ Ο λαός το 'μαθε κιόλας, ουρλιάζει γύρω απ' το παλάτι. Δεν μπορώ.

ΑΙΜΩΝ Πατέρα, ο λαός δεν είναι τίποτα. Εσύ είσαι ο κύριός του.

ΚΡΕΩΝ Είμαι πριν βγάλω ένα νόμο. Όχι έπειτα.

ΑΙΜΩΝ Πατέρα, είμαι γιος σου, δεν μπορείς ν' αφήσεις να μου την πάρουν.

ΚΡΕΩΝ Ναι, Αίμων. Ναι, μικρέ μου. Κουράγιο. Η Αντιγόνη δεν μπορεί πια να ζήσει. Η Αντιγόνη μάς άφησε κιόλας όλους.

ΑΙΜΩΝ Νομίζεις πως θα μπορέσω, εγώ, να ζήσω χωρίς αυτήν; Νομίζεις πως θα τη δεχτώ, εγώ, τη ζωή σας; Κι όλες τις μέρες, απ' το πρωί ώς το βράδυ, χωρίς εκείνην; Και τις φούριες, και τη φλυαρία σας, και την κενότητά σας, χωρίς εκείνην;

ΚΡΕΩΝ Πρέπει να δεχτείς, Αίμων. Καθένας μας, κάποια μέρα, λίγο ή πολύ θλιβερή, λίγο ή πολύ μακρινή, πρέπει επιτέλους να δεχτεί να γίνει άντρας. Εσέναν, είναι σήμερα η μέρα σου. Και να σε, μπροστά μου, με δάκρυα στα μάτια και πονεμένη την καρδιά, μικρό μου αγόρι — για τελευταία φορά μικρό… Όταν θα γυρίσεις την πλάτη σου, όταν θα δρασκελίσεις σε λίγο το κατώφλι, θα'χουν τελειώσει όλα.

ΑΙΜΩΝ (Πισωπλατίζει λίγο και λέει μαλακά). Έχουν κιόλας τελειώσει.

ΚΡΕΩΝ Μη με καταδικάζεις, Αίμων. Μη με καταδικάζεις κι εσύ.

ΑΙΜΩΝ (Τον κοιτάζει και λέει άξαφνα). Κείνη η τεράστια δύναμη και το θάρρος, κείνος ο γιγάντιος Θεός που με σήκωνε στα μπράτσα του και μ' έσωζε απ' τα τέρατα και τους ίσκιους, ήσουν εσύ; Κείνη η προστατευτική μυρουδιά και το καλό βραδινό ψωμί, στο φως της λάμπας, όταν μου 'δειχνες τα βιβλία στο γραφείο σου, ήσουν εσύ, νομίζεις;

ΚΡΕΩΝ (Ταπεινά). Ναι, Αίμων.

ΑΙΜΩΝ Όλες εκείνες οι φροντίδες, όλη εκείνη η περηφάνια, όλα κείνα τα βιβλία με τους ήρωες, σκοπό τους είχαν τούτο δω; Να γίνω άντρας, όπως λες, και να 'μαι καταφχαριστημένος επειδή ζω;

ΚΡΕΩΝ Ναι, Αίμων.

ΑΙΜΩΝ (Ξεφωνίζει άξαφνα, σαν παιδί, πέφτοντας στην αγκαλιά του). Πατέρα, δεν είν' αλήθεια! Δεν είσαι εσύ, δεν είναι σήμερα η μέρα. Δεν στεκόμαστε κι οι δυο κάτω απ' αυτό τον τοίχο, όπου δεν μας μένει παρά να πούμε «ναι». Είσαι ακόμα παντοδύναμος, εσύ, όπως τότε που ήμουνα μικρός. Α, σε παρακαλώ, πατέρα, κάνε να σε θαυμάζω, να σε θαυμάζω ακόμα. Είμαι ολομόναχος κι ο κόσμος είν' ολόγυμνος, άμα δεν μπορώ πια να σε θαυμάζω.

ΚΡΕΩΝ (Φεύγει από κοντά του). Είμαστε ολομόναχοι, Αίμων. Ο κόσμος είναι γυμνός. Και με θαύμαζες πάρα πολύ καιρό. Κοίταξέ με — αυτό θα πει να γίνεσαι άντρας: Να δεις τον πατέρα σου κατά πρόσωπο, κάποια μέρα.

ΑΙΜΩΝ (Τον κοιτάει, έπειτα πισωπλατίζει φωνάζοντας). Αντιγόνη, Αντιγόνη, βοήθεια! (Βγαίνει τρέχοντας).

ΧΟΡΟΣ (Ζυγώνει τον Κρέοντα). Κρέων, έφυγε σαν τρελός.

ΚΡΕΩΝ (Κοιτάζει μπρος του, μακριά, ασάλευτος.) Ναι. Το κακόμοιρο το παιδί, την αγαπάει.

ΧΟΡΟΣ Κρέων, πρέπει κάτι να κάνεις.

ΚΡΕΩΝ Δεν μπορώ τίποτα πια.

ΧΟΡΟΣ Έφυγε, πληγωμένος θανάσιμα.

ΚΡΕΩΝ (Υπόκωφα). Ναι, είμαστε όλοι πληγωμένοι θανάσιμα…

Anouilh, J. (1962 [1944]). *Θεατρικά έργα: Το αγρίμι – Η Αντιγόνη – Πρόσκληση στον πύργο*. Μετάφραση: Μάριος Πλωρίτης. Αθήνα: Γκόνης.

«Αντιγόνη». Διαβάζουν: Αντιγόνη:Βίβιαν Κοντομάρη, ηθοποιός. Κρέοντας: Δημήτρης Καραβιώτης, ηθοποιός.

«Αντιγόνη». Διαβάζουν: Κρέοντας: Δημήτρης Καραβιώτης, ηθοποιός. Αίμονας: Παναγιώτης Καλομοίρης, ηθοποιός. Χορός: Γιώργος Β. Φειδάς, σεναριογράφος – σκηνοθέτης.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Παρατηρώντας τη μορφή του κειμένου σε ποιο λογοτεχνικό είδος θεωρείτε ότι ανήκει; Να παρουσιάσετε δύο χαρακτηριστικά του είδους αυτού από το απόσπασμα που διαβάσατε. Στη συνέχεια, να μεταβείτε στον σύνδεσμο και να συνεχίσετε με τη δραστηριότητα που περιλαμβάνει.

Δραστηριότητα εννοιολογικού χάρτη

2. Τι περιεχόμενο φαντάζεστε ότι θα έχει μια ιστορία με αυτόν τον τίτλο; Γνωρίζετε άλλο κείμενο με τον ίδιο τίτλο; Να μεταβείτε στην ηλεκτρονική διεύθυνση Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα, όπου θα διαπιστώσετε ότι ο σπουδαίος αρχαίος τραγικός ποιητής Σοφοκλής ήταν ο πρώτος που μας παρέδωσε ομότιτλη τραγωδία. Γιατί πιστεύετε ότι τόσους αιώνες μετά ο Anouilh επέλεξε να συνθέσει ένα έργο με κοινές αναφορές με αυτό του Σοφοκλή;

Σοφοκλής, Αντιγόνη

3. Ποιο είναι το ηθικό δίλημμα που αντιμετωπίζει η Αντιγόνη; Να συγκρίνετε τις αντιδράσεις και τις συμπεριφορές των προσώπων του έργου σύμφωνα με τις ηθικές αρχές που πραγματεύεται το παρόν κείμενο. Επιλέξτε μία από τις παρακάτω σχετικές δραστηριότητες:

α) Οργανώστε αγώνα λόγου, στον οποίο η Αντιγόνη και ο Κρέοντας αντιμάχονται και παρουσιάζουν τις σκέψεις και τα επιχειρήματά τους.

β) Αφού αναζητήσετε στο Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων πληροφορίες για τον εσωτερικό μονόλογο, να συνθέσετε έναν υποθετικό εσωτερικό μονόλογο της Αντιγόνης, με τον οποίο η ίδια εκφράζει το σοβαρό ηθικό δίλημμα που αντιμετωπίζει. Δώστε έμφαση στην παρουσίαση των συναισθημάτων της και στις αποφάσεις που καλείται να λάβει.

Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων

Οι κεντρικοί χαρακτήρες του κειμένου

JEAN ANOUILH (1910-1987)

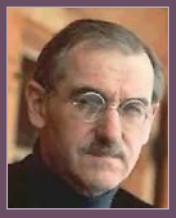

Ο Jean Anouilh, Γάλλος συγγραφέας με νομικές σπουδές και μια σύντομη ενασχόληση με τη δημοσιογραφία, ξεκίνησε τη σταδιοδρομία του ως σεναριογράφος, αλλά γνώρισε τελικά μεγάλη θεατρική επιτυχία, κυρίως από το 1932 με το έργο *Ερμίνα*. Έμεινε γνωστός για την *Αντιγόνη* (1942), κείμενο εμπνευσμένο από την ομώνυμη τραγωδία του Σοφοκλή. Ορισμένα έργα του αφορμώνται από την ελληνική μυθολογία, ενώ άλλα ανήκουν στο κλασικό είδος της φάρσας.

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

[Το θέμα είναι τ ώ ρ α τι λες...]

Το θέμα είναι τ ώ ρ α τι λες
Καλά φάγαμε καλά ήπιαμε
Καλά τη φέραμε τη ζωή μας ώς εδώ
Μικροζημιές και μικροκέρδη συμψηφίζοντας
Το θέμα είναι τ ώ ρ α τι λες.

Αναγνωστάκης, Μ. (2000 [1971]). *Τα Ποιήματα. 1941-1971*. Αθήνα: Νεφέλη.

«[Το θέμα είναι τ ώ ρ α τι λες...]»: Διαβάζει ο Θοδωρής Αθερίδης, ηθοποιός.

«[Το θέμα είναι τ ώ ρ α τι λες...]»: Διαβάζει η Πένυ Φυλακτάκη, θεατρική συγγραφέας – σεναριογράφος.

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ο ποιητής επιλέγει να προτάξει στη συλλογή *Ο στόχος* (1970) το παραπάνω **μότο.** Έτσι ονομάζεται ένα σύντομο και χαρακτηριστικό κείμενο (απόσπασμα ή ολοκληρωμένο) που προτάσσεται στην αρχή ενός βιβλίου και επιχειρεί να αποδώσει το στίγμα του δημιουργού.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να παρατηρήσετε την επιλογή του ποιητή στην τυπογραφική αποτύπωση του μότο (από την ιταλική λέξη motto = απόφθεγμα). Τι επιδιώκει με τον τρόπο αυτόν;

2. Ο πρώτος στίχος επανέρχεται και ως τελευταίος. Σε τι πιστεύετε ότι εξυπηρετεί αυτό;

3. Αφού περιηγηθείτε τόσο στη σελίδα για τον Μανόλη Αναγνωστάκη στις Ψηφίδες για την Ελληνική Γλώσσα όσο και στην εκπομπή Παρασκήνιο από το Αρχείο της ΕΡΤ, συζητήστε πώς συνδέονται οι πληροφορίες που ανακαλύψατε (βιογραφικές, ιστορικές, προσωπικές) με τη θεματολογία της ποίησης του Αναγνωστάκη; Αναφέρετε ένα παράδειγμα.

«[Το θέμα είναι τ ώ ρ α τι λες...]» – άσκηση δημιουργικής γραφής

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ (1925-2005)

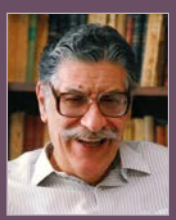

Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη, όπου και έζησε έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Η έντονη δημόσια πολιτική του δράση, η συμμετοχή στην Αντίσταση και στους αγώνες για ελευθερία και δημοκρατία, καθόρισε τον τρόπο γραφής του. Η ποίησή του εκφράζει κριτική πολιτική τοποθέτηση, η οποία δεν εγκλωβίζεται σε συγκεκριμένη πολιτική παράταξη. Το έργο του δηλώνει τον έντονο ιδεολογικό προβληματισμό του και την κριτική του στάση απέναντι στα κοινωνικά και πολιτικά πράγματα της εποχής του, ενώ συνδυάζει λυρικό τρόπο έκφρασης. Δημοσίευσε ποιήματα και κριτικά σημειώματα σε πολλά περιοδικά, ενώ εξέδωσε το περιοδικό-σταθμό στα ελληνικά γράμματα *Κριτική*.

Ανεμόσκαλα. Συμφραστικοί Πίνακες Λέξεων για Μείζονες Νεοέλληνες Ποιητές.

Αρχείο ΕΡΤ

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΩΓΟΥ

Θα 'ρθει καιρός

Θα 'ρθει καιρός που θ' αλλάξουν τα πράματα.
Να το θυμάσαι Μαρία.
Θυμάσαι Μαρία στα διαλείμματα εκείνο το παιχνίδι
που τρέχαμε κρατώντας τη σκυτάλη
– μη βλέπεις εμένα – μην κλαις. Εσύ είσ' η ελπίδα
άκου θα 'ρθει καιρός
που τα παιδιά θα διαλέγουνε γονιούς
δε θα βγαίνουν στην τύχη
Δε θα υπάρχουν πόρτες κλειστές
με γερμένους απέξω
Και τη δουλειά
θα τη διαλέγουμε
δε θα 'μαστε άλογα να μας κοιτάνε στα δόντια.
Οι άνθρωποι –σκέψου!– θα μιλάνε με χρώματα
κι άλλοι με νότες
Να φυλάξεις μοναχά
σε μια μεγάλη φιάλη με νερό
λέξεις κι έννοιες σαν κι αυτές
απροσάρμοστοι, καταπίεση, μοναξιά, τιμή, κέρδος, εξευτελισμός
για το μάθημα της ιστορίας.
Είναι Μαρία –δε θέλω να λέω ψέματα–
δύσκολοι καιροί.
Και θάρθουνε κι άλλοι.
Δεν ξέρω –μην περιμένεις κι από μένα πολλά–
τόσα έξησα τόσα έμαθα τόσα λέω
κι απ' όσα διάβασα ένα κρατάω καλά:

«Σημασία έχει να παραμένεις άνθρωπος».
Θα την αλλάξουμε τη ζωή
παρ' όλα αυτά Μαρία.

Γώγου, Κ. (2009 [1980]). *Ιδιώνυμο*. Αθήνα: Καστανιώτης.

«Θα 'ρθει καιρός». Διαβάζει ο Δημήτρης Τσέλιος, ηθοποιός.

Διαβάζει ο Οδυσσέας Πετράκης, ηθοποιός.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε τη μεταφορά που επιλέγει το ποιητικό υποκείμενο στους στίχους 16-20:

Να φυλάξεις μοναχά
σε μία μεγάλη φιάλη με νερό
λέξεις και έννοιες σαν και αυτές
απροσάρμοστοι – καταπίεση – μοναξιά – τιμή – κέρδος – εξευτελισμός
για το μάθημα της ιστορίας.

2. Να συζητήσετε το νόημα των τριών τελευταίων στίχων του ποιήματος.

3. α. Ο ζωγράφος Edward Hopper απεικόνισε στους πίνακές του τη μοναξιά του σύγχρονου ανθρώπου. Μπορούμε να δούμε τα έργα του εδώ:

Google arts & culture

β. Διαλέγουμε έναν πίνακά του που να μας εκφράζει και δημιουργούμε μια εικαστική δημιουργία κολάζ τοποθετώντας λέξεις του ποιήματος πάνω στον πίνακα της επιλογής μας.

Edward Hopper: εικαστική δημιουργία

γ. Το τραγούδι «Eleanor Rigby» είναι ένα τραγούδι της ροκ μπάντας The Beatles από το album *Revolver* (1966) και παρουσιάζει ιστορίες μοναξιάς.

δ. Το τραγούδι «Ο κόσμος που αλλάζει», σε στίχους και μουσική του Αλκίνοου Ιωαννίδη, παρουσιάζει τη μορφή ενός κόσμου και την ανάγκη για αλλαγή. Μπορείτε να διαβάσετε τους στίχους και να το αναζητήσετε στο διαδίκτυο να το ακούσετε.

ε. Παρατηρούμε τους πίνακες, ακούμε τα τραγούδια και συζητάμε. Ποια ατομικά και συλλογικά προβλήματα αναδεικνύονται σε αυτά;

στ. Αφού διαβάστε το ποίημα της Κατερίνας Γώγου και ακούστε τα τραγούδια "Eleanor Rigby" και «Ο κόσμος που αλλάζει», συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα και συζητήστε πώς το ποίημα και τα δύο τραγούδια βλέπουν τον σύγχρονο κόσμο: τι κοινό έχουν; πού διαφωνούν; ποια προοπτική προτείνουν;

Τραγούδι	Σύγχρονα προβλήματα	Αισιόδοξη προοπτική

ζ. Παρακολουθήστε από το QR Finos Film το απόσπασμα στο οποίο εμφανίζεται η Κατερίνα Γώγου. Τι εικόνα για την ποιήτρια- ηθοποιό προκύπτει από την παρουσία της στον κινηματογράφο και πώς συγκρίνεται με την εικόνα που σχηματίζετε από την ποίησή της;

η. Τι νομίζετε ότι εκφράζει ή επιχειρεί να τιμήσει ο Θάνος Ανεστόπουλος αφιερώνοντας αυτό το τραγούδι στην Κατερίνα Γώγου; Ποια στοιχεία από το ύφος, τη στάση ζωής ή τη θεματική της αναγνωρίζετε στους στίχους;

Θα ΄ρθει καιρός - εννοιολογικός χάρτης

Finos Film

Διάφανα Κρίνα

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΓΩΓΟΥ (1940-1993)

Εντάσσεται στις αντισυμβατικές ποιήτριες που σχετίστηκαν με τη ροκ μουσική και ηθελημένα έθεσαν τον εαυτό τους στο όριο της κοινωνικής δομής. Επιλέγει συνειρμικό τρόπο γραφής και τοποθετείται με οργή και επαναστατικότητα απέναντι στην εποχή. Μελοποιήθηκαν πολλά ποιήματά της, ενώ της αφιερώθηκαν τραγούδια και κείμενα νεότερων δημιουργών. Το ευρύ κοινό τη γνώρισε ως ηθοποιό, τις περισσότερες φορές σε δευτερεύοντες ρόλους κωμωδίας.

ROBERTO BENIGNI - VINCENZO CERAMI

Η ζωή είναι ωραία

(απόσπασμα)

Η ζωή είναι ωραία είναι ιταλική δραματική κωμωδία παραγωγής 1997 σε σκηνοθεσία Roberto Begnini και σε σενάριο του ίδιου μαζί με τον Vincenzo Cerami. Το *Η ζωή είναι ωραία* είναι μυθιστόρημα γραμμένο από τους σεναριογράφους της ομώνυμης ταινίας, το οποίο βασίστηκε στο σενάριό της. Το σενάριο της ταινίας μεταπλάστηκε σε μυθιστόρημα από τους δύο δημιουργούς και εκδόθηκε το 1998. Πρόκειται για την ιστορία του Guido Orefice, ενός Ιταλού Εβραίου που ζει ένα υπέροχο ειδύλλιο με τη μετέπειτα γυναίκα του, Dora. Παντρεμένος πλέον μαζί της, κρατείται σε ναζιστικό στρατόπεδο συγκέντρωσης και προσπαθεί με το χιούμορ του να πείσει τον πεντάχρονο γιο του ότι ο εγκλεισμός τους σε στρατόπεδο συγκέντρωσης δεν είναι παρά μέρος ενός παιχνιδιού με σκληρούς όρους και έπαθλο ένα αληθινό τανκ.

Σκηνή 49

ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ - Ο ΚΟΙΤΩΝΑΣ ΤΟΥ GUIDO - ΕΞΩΤ. - ΜΕΡΑ

Οι άνδρες περπατούν αργά σε μια σειρά κατά μήκος ενός γκρίζου τοίχου μπροστά από τους κοιτώνες των κρατουμένων. Σχεδόν όλοι κουβαλούν μια βαλίτσα, ένα δέμα ή μια τσάντα, την οποία πρέπει να αφήσουν στην πόρτα του κοιτώνα που τους έχει οριστεί πριν εισέλθουν. Οι Γερμανοί στρατιώτες ελέγχουν την τήρηση της τάξης. Οι κοιτώνες είναι άθλια κτίρια με μικρά καγκελόφραχτα παράθυρα. Πίσω από τα κάγκελα λευκά πρόσωπα με μεγάλα τρομακτικά μάτια παρακολουθούν, ο Guido, σχεδόν τρέχοντας, προλαβαίνει τον θείο και τον Joshua, που περπατούν ασταθώς. Παίρνει το παιδί από το χέρι, στο πρόσωπο του Guido υπάρχει μια έκφραση απόλυτης ηρεμίας.

GUIDO

Λοιπόν, Joshua, πώς πάει; Είσαι ευτυχισμένος, σωστά; Τι κάνεις; Λίγο κουρασμένος;

JOSHUA

Ναι, δεν μου άρεσε το τρένο.

GUIDO

Όχι; Τότε θα πάρουμε το λεωφορείο για το σπίτι. (Φωνάζει δυνατά στους άλλους στη γραμμή.) Ακούστε, παιδιά, θα πάρουμε το λεωφορείο για την επιστροφή. Το λεωφορείο με τα καθίσματα. (στον Joshua)

Τους το είπα!

JOSHUA (στον εαυτό του)

Ναι, είναι καλύτερα.

GUIDO

Έτσι νομίζω κι εγώ.

Στην πρώτη πόρτα, οι Γερμανοί επιλέγουν μερικούς αιχμαλώτους, παίρνουν τους κουβάδες τους και τους διατάζουν να μπουν μέσα. Όταν αυτοί οι στρατώνες γεμίσουν, η σειρά προχωράει.

GUIDO

Κοίταξε αυτή την οργάνωση. Είδατε αυτούς τους στρατιώτες; Στεκόμαστε στην ουρά για να μπούμε μέσα. Ο κόσμος προσπαθεί να τρυπώσει με κάθε τρόπο, αλλά δεν το κάνει. Πρέπει να στέκεσαι στην ουρά έξω και οι φρουροί ελέγχουν παντού. Κοίταξε, δεν άφησαν αυτούς τους δύο να μπουν.

Στην πραγματικότητα, δύο κρατούμενοι απομακρύνθηκαν μυστηριωδώς.

GUIDO

Μην ανησυχείτε, όμως, θα μας αφήσουν να μπούμε. Έχω κάνει κράτηση. Βλέπεις, Joshua, θα περάσουμε υπέροχα.

JOSHUA

Μπαμπά, πώς λέγεται αυτό το παιχνίδι;

GUIDO

Το όνομα του παιχνιδιού είναι «το παιχνίδι των πραγμάτων». Αυτό για το οποίο σου μίλησα. Παίζουμε όλοι μαζί. Το καταλάβατε; Οι άντρες ήταν εδώ, οι γυναίκες εκεί. Μετά είναι οι στρατιώτες. Μετά θα μας δώσουν το πρόγραμμα. Δεν είναι τόσο εύκολο, έτσι; Όχι, δεν είναι εύκολο. Αν κάνεις κάποιο λάθος, σε στέλνουν κατευθείαν σπίτι σου. Αλλά αν κερδίσεις, παίρνεις το πρώτο βραβείο.

JOSHUA

Τι κερδίζεις, μπαμπά;

GUIDO

Κερδίζεις το πρώτο βραβείο, σου είπα.

JOSHUA

Ναι, αλλά ποιο είναι το βραβείο;

GUIDO

Είναι... Είναι...

Ο θείος έρχεται να τον σώσει.

ΘΕΙΟΣ

Ένα τανκ!

JOSHUA

Έχω ήδη ένα τανκ.

GUIDO

Όχι, έχω ένα αληθινό. Ολοκαίνουργιο.

Ο JOSHUA σταματάει με ανοιχτό στόμα.

JOSHUA

Ένα αληθινό;

Είναι ενθουσιασμένος.

[...]

Σκηνή 76

ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ - ΚΟΝΤΑ ΣΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΑΡΙΑ ΤΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ - ΕΞΩΤ. - ΞΗΜΕΡΩΜΑΤΑ

Διάσπαρτοι πυροβολισμοί ακούγονται εδώ και εκεί. Μερικά τζιπ με αξιωματικούς εγκαταλείπουν το στρατόπεδο με μεγάλη ταχύτητα από την κεντρική πύλη. Ο Guido, ντυμένος σαν γυναίκα, περπατά μπροστά από τον οπλισμένο στρατιώτη. Ξέρει ότι δεν υπάρχει διαφυγή και κοιτάζει γύρω του για μια λύση της τελευταίας στιγμής. Μια μοτοσικλέτα περνάει. Ο Guido ξεκινάει.

ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ (δυνατά, στα γερμανικά)

Μπροστά! Προχώρα!

Προχώρησαν λίγο. Ο Guido εξακολουθεί να κοιτάζει γύρω του, αλλά συνειδητοποιεί ότι απέχουν περίπου δώδεκα μέτρα από το κουτί όπου κρύβεται ο Joshua. Μπορεί να το διακινδυνεύσει, πέφτει κάτω και κοιτάζει προς την κατεύθυνση του παιδιού. Τα μάτια του Joshua φωτίζονται μέσα στο σκοτεινό κουτί, πίσω από τη σχισμή. Βλέπει τον Guido, με κωμικό γυναικείο φόρεμα, ο οποίος του κλείνει το μάτι και του χαμογελάει. Τότε ο Guido κάνει μια αστεία γκριμάτσα και αρχίζει να χοροπηδάει – τα στρατιωτικά κόλπα που γνωρίζει τόσο καλά ο Joshua. Ακόμα κρυμμένο στο κουτί, το μικρό αγόρι καταπνίγει ένα γέλιο. Ο στρατιώτης γίνεται νευρικός, δεν καταλαβαίνει το αστείο.

Υπάρχει ένα κτίριο στα δεξιά. Δύο κρατούμενοι εξαφανίζονται γύρω από μια γωνία. Ακούγονται δύο γρήγορες ριπές πυροβολισμών. Μια στιγμή αργότερα εμφανίζεται ο στρατιώτης, περπατώντας γρήγορα καθώς κρατάει το όπλο του.

Στο μεταξύ, ο ήλιος έχει εμφανιστεί στον ορίζοντα. Ο άνεμος εξακολουθεί να φυσάει. Ένα φορτηγό πλησιάζει, αλλά αυτή τη φορά είναι γεμάτο με Γερμανούς στρατιώτες. Επιβραδύνει. Δύο από αυτούς τους στρατιώτες πηδούν πάνω στο φορτηγό, ρίχνοντας τα πολυβόλα τους πίσω τους. Το φορτηγό φεύγει από την αυλή, ακολουθούμενο από δύο μοτοσικλέτες και ένα στρατιωτικό αυτοκίνητο. Ο ήλιος έχει ανέβει ακόμα πιο ψηλά. Ο άνεμος αρχίζει να κοπάζει. Οι τελευταίοι εκατό περίπου κρατούμενοι βγαίνουν από την κεντρική πύλη του στρατοπέδου. Είναι οι πιο αδύναμοι. Βοηθούν ο ένας τον άλλον. Και όταν ο τελευταίος κρατούμενος έχει φύγει από το στρατόπεδο, η κάμερα μετακινείται στο κουτί όπου είναι κρυμμένος ο Joshua. Λίγες στιγμές σιωπής. Πολύ αργά, η πόρτα του κουτιού ανοίγει. Ο Joshua βγαίνει έξω και κάνει ένα ή δύο βήματα, κοιτάζοντας γύρω του με ένα μισοχαμόγελο. Δεν υπάρχει ούτε μια ψυχή στον ορίζοντα, ούτε καν μια μύγα. Ξαφνικά, από όχι πολύ μακριά, ένας θόρυβος σπάει τη σιωπή, ο εκκωφαντικός θόρυβος μιας μηχανής, ένας ολοκαίνουργιος ήχος που πλησιάζει όλο και πιο κοντά, όλο και πιο δυνατά. Ο Joshua κοιτάζει ευθεία μπροστά. Ο θόρυβος είναι πλέον εκκωφαντικός. Τότε, σε έναν δρόμο ανάμεσα σε δύο κτίρια, εμφανίζεται ένα τεράστιο πράσινο τανκ. Φέρει το λευκό αμερικανικό αστέρι. Κινείται προς τα εμπρός, σηκώνει σκόνη και κατευθύνεται κατευθείαν προς τον Joshua. Γύρω του, ο αέρας γεμίζει με τους ήχους των άλλων οχημάτων του αμερικανικού στρατού, των τζιπ και των μοτοσικλετών. Ακούγονται μερικές λέξεις στα αγγλικά. Ο πύργος του άρματος ανοίγει και εμφανίζεται ένας νεαρός Αμερικανός στρατιώτης. Βλέπει το μικρό αγόρι και χαμογελάει. Κοιτάζει γύρω από το εγκαταλειμμένο στρατόπεδο και στη συνέχεια εστιάζει τα μάτια του πάλι στον Joshua.

ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ (στα αγγλικά)

Γεια σου, αγόρι!

Ο JOSHUA κοιτάζει επίμονα το γιγαντιαίο τανκ, που κινούνταν. Προχωρά ένα βήμα μπροστά.

JOSHUA

Είναι αλήθεια!

Έχει τρελαθεί από τη χαρά του. Πίσω του, οι Αμερικανοί στρατιώτες έρχονται και προχωρούν με τα όπλα στα χέρια.

ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ (στα αγγλικά)

Είσαι μόνος σου, αγοράκι; Ποιο είναι το όνομά σου; Με καταλαβαίνεις που σου μιλάω; Θα σε πάμε μια βόλτα, έλα πάνω!

Τον κρατά από το χέρι.

Χωρίς να το σκεφτεί δεύτερη φορά, ο Joshua ανεβαίνει με χαρά.

Σκηνή 77

ΥΠΑΙΘΡΟΣ - ΕΞΩΤ. - ΜΕΡΑ

Ευρείες εκτάσεις, όλες ανθισμένες, κατηφορίζουν γλυκά προς τον βατό χωματόδρομο στους πρόποδες των λόφων. Οι επιζώντες του καταυλισμού βαδίζουν προς τον δρόμο, ακολουθώντας άλλους που περπατούν στο βάθος. Είναι διασκορπισμένοι, μια περίεργη ομάδα, που περπατάει ασταθώς, πολύ εξαντλημένη για να γιορτάσει. Αξιωματικοί και στρατιώτες του αμερικανικού στρατού σε οχήματα -μοτοσικλέτες, τζιπ- περνούν μέσα από τους φυλακισμένους που κατακλύζουν τον δρόμο. Η θέα από τον πύργο του τανκ, που κινείται αργά, είναι πανοραμική. Δίπλα στον πύργο του άρματος, δίπλα στον Αμερικανό στρατιώτη, βρίσκεται ο Joshua, ενθουσιασμένος, συνεπαρμένος. Βάζει ένα τελευταίο κομμάτι σοκολάτας στο στόμα του. Το τανκ περνάει δίπλα από τους κρατούμενους, πολλοί από τους οποίους σταματούν πού και πού για να καθίσουν στο γρασίδι στην άκρη του δρόμου και να πάρουν ανάσα. Ξαφνικά, το μικρό αγόρι γυρίζει: Το τανκ μόλις πέρασε από κάποιον γνωστό του.

JOSHUA (φωνάζοντας)

Μαμά!

Το τανκ σταματά. Το παιδί πηδάει κάτω και τρέχει πίσω στον λόφο όσο πιο γρήγορα μπορεί.

JOSHUA (φωνάζοντας)

Μαμά!

Τρέχοντας, ρίχνεται στη μητέρα του, η οποία κάθεται στο γρασίδι κοντά σε μια κερασιά. Εκείνη πέφτει προς τα πίσω, ο Joshua από πάνω της και τη φιλάει.

DORA

Joshua!

Voice over (ο JOSHUA ενήλικος)

Αυτή είναι η ιστορία. Αυτή είναι η θυσία που έκανε ο πατέρας μου. Αυτό ήταν το δώρο του σε μένα.

Την κοιτάζει και τον κοιτάζει, παραλυμένη από χαρά.

JOSHUA

Κερδίσαμε!

DORA

Ναι, κερδίσαμε!

JOSHUA

Χίλιους πόντους! Δεν θα μπορούσες να πεθάνεις από τα γέλια; Ήρθαμε πρώτοι! Θα πάρουμε το τανκ στο σπίτι! Κερδίσαμε!

Τον τρώει με τα μάτια της - τον σηκώνει στην αγκαλιά της. Και γελάει.

ΤΕΛΟΣ[1]

1. Το σενάριο της ταινίας υπάρχει στην ιστοσελίδα https://thescriptsavant.com/movies/Life_Is_Beautiful.pdf, από την οποία αντλήθηκε (μετάφραση της συγγραφικής ομάδας του βιβλίου).

ΜΟΥΣΙΚΗ: NICOLA PIOVANI
ΣΤΙΧΟΙ: NOA[2]

Beautiful That Way[3]

Να χαμογελάς, χωρίς λόγο
Να αγαπάς, σαν να ήσουν παιδί
Να χαμογελάς, ό,τι κι αν σου πούνε
Μην ακούς ούτε μια λέξη από αυτά που σου λένε
Γιατί η ζωή είναι όμορφη έτσι

Δάκρυα, ένα κύμα παλίρροιας από δάκρυα
Φως που σιγά σιγά εξαφανίζεται
Περίμενε πριν κλείσεις την κουρτίνα
Υπάρχει ακόμα ένα παιχνίδι για να παίξουμε
Και η ζωή είναι όμορφη έτσι

Εδώ, στα μάτια του για πάντα
Θα είμαι τόσο κοντά σου όσο θυμάσαι
Τώρα που είσαι εκεί έξω μόνος σου
Να θυμάσαι τι είναι αληθινό και αυτό που ονειρευόμαστε
ότι είναι η αγάπη

Κράτα το γέλιο στα μάτια σου
Σύντομα, το βραβείο που τόσο ήθελες
Θα ξεχάσουμε τη θλίψη μας
Και θα σκεφτούμε μια φωτεινή μέρα
Γιατί η ζωή είναι όμορφη έτσι

ACHINOAM NINI / NOA (γενν. 1969)

Με ρίζες και ανατροφή στην Υεμένη, το Ισραήλ και τις Ηνωμένες Πολιτείες, η Achinoam Nini, ή αλλιώς Noa, είναι τραγουδίστρια, τραγουδοποιός, ποιήτρια και συνθέτρια. Με τον συνεργάτη της Gil Dor, καταξιωμένο μουσικό και συνιδρυτή της μουσικής σχολής Rimon, η Noa έχει κυκλοφορήσει 15 διεθνή άλμπουμ και έχει κοσμήσει πολλές από τις πιο σημαντικές και διάσημες σκηνές του κόσμου. Εκτός από την πλούσια μουσική της δραστηριότητα, η Noa δραστηριοποιείται ως μέλος του διοικητικού συμβουλίου και δημόσιος συνήγορος σε μια σειρά οργανώσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ειρήνη στο Ισραήλ και στο εξωτερικό. (στοιχεία από την ιστοσελίδα της https://www.noasmusic.com/about-noa)

2. Η μετάφραση των στίχων του τραγουδιού είναι ελεύθερη απόδοση από τη συγγραφική ομάδα του βιβλίου και ακολουθεί τη στίξη της δημιουργού.
3. Το τραγούδι «Beautiful That Way» είναι μια φωνητική εκδοχή του τραγουδιού-θέματος της βραβευμένης με Όσκαρ ταινίας του Roberto Benigni *Η ζωή είναι ωραία*.

ΜΟΥΣΙΚΗ: NICOLA PIOVANI
ΣΤΙΧΟΙ: ΛΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Όμορφη ζωή [4]

Βγες, τραγούδα τη ζωή
Πες θα 'ρθει ξανά πρωί.
Δες τον ήλιο μ' άλλα μάτια
με ενός παιδιού χαρά
γιατί κι εσύ παιδί ήσουν μια φορά.

Ναι, το ξέρει ο ουρανός
Ναι, ο τόσο μακρινός
Αχ! Κι η νύχτα μ' όλα τ' άστρα
πως κάπου εδώ στη γη
πολλές καρδιές βαθιά έχουν μια πληγή.

Να! Μια ρόδα που γυρνά
Να! Του λούνα παρκ η ρόδα
σου γνέφει ανέβα
τον κόσμο δες ξανά.
Μ' αν ίσως δεν πιστεύεις πια
κι αν σου λέω η ζωή
πως είναι απέραντη ομορφιά.
Δες είμαι δίπλα σου εγώ
το σκοτάδι θα τελειώσει
θα περάσει η συννεφιά.

Πάει και δεν γυρίζει πια
πάει στου χρόνου τα κουπιά
πάει, γοργά κυλάνε οι ώρες
μα αν βρέξει μια βροχή
λευκό γυμνό το λουλουδάκι ανθεί.
Πάει και δεν γυρίζει πια
πάει κι απάντηση καμιά
πάει, μα όπου κι αν ρωτάμε
μας λέν' ό,τι αγαπάμε
ζωντανό θα μείνει στην καρδιά.
Μας λέν' ό,τι αγαπάμε
ζωντανό πως μένει στην καρδιά.
Είν' όμορφη η ζωή
τραγούδα το κι εσύ
Είν' όμορφη η ζωή.

ΛΙΝΑ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΥ (γενν. 1957)

Η Λίνα Νικολακοπούλου σπούδασε κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Παράλληλα παρακολούθησε μαθήματα κινηματογραφίας στην Σχολή Σταυράκου, καθώς και σκηνοθεσίας Θεάτρου στη Σχολή Πέλου Κατσέλη. Συνεργάστηκε με σπουδαίους συνθέτες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Η γραφή της συνέβαλε καθοριστικά στην ανανέωση της θεματολογίας και της αισθητικής του σύγχρονου ελληνικού τραγουδιού. Η προσφορά της στον πολιτισμό, στις τέχνες και στα γράμματα είναι πολυδιάστατη.

4. Για το μουσικό θέμα του προηγούμενου τραγουδιού, το 2020 γράφτηκαν οι ακόλουθοι στίχοι στα ελληνικά από τη στιχουργό Λίνα Νικολακοπούλου.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να συνθέσετε ένα ποίημα 14 στίχων που να αποδίδει συμπυκνωμένο το νόημα των σκηνών του σεναρίου. Οι στίχοι του ποιήματος δεν είναι υποχρεωτικό να ομοιοκαταληκτούν, ούτε να έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών.

2. Φανταστείτε ότι συναντάτε τον Joshua ως ενήλικα να αφηγείται στον πεντάχρονο γιο του το τέλος της προσωπικής του ιστορίας στο στρατόπεδο συγκέντρωσης. Το κείμενό σας να μην υπερβαίνει τις 120 λέξεις.

Η ζωή είναι ωραία:
το σκηνικό της ιστορίας

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ

Η ιστορία του Σίσυφου

Το είδε κι έμεινε άναυδος
αδύνατο να πιστέψει πως το πέτυχε –
ύστερα από τη χιλιοστή προσπάθεια
είχε επιτέλους φτάσει στην κορφή.
Τόσους αιώνες σπρώχνοντας τον βράχο
βήμα το βήμα προς τα πάνω
ή τρέχοντας πίσω κάθε που του ξέφευγε
για να τον πιάσει πάλι και να ξαναρχίσει
δεν είχε ποτέ του αντικρίσει την κορφή
και τώρα να που ανέβηκε τόσο ψηλά
με δίπλα του τον βράχο ακίνητο.
Δοκίμασε να τον κουνήσει, βεβαιώθηκε
πως είχε γερά σταθεί, πήρε ανάσα
γύρισε ν' απολαύσει την απέραντη θέα
και ξαφνικά σταμάτησε –
αν τέλειωνε έτσι ωραία το μαρτύριο
θα έσβηνε μαζί κι ο μύθος
θα έπαιρναν τέλος οι συνεχείς του ερμηνείες
κανείς δεν θα ξαναμιλούσε για τον Σίσυφο.
Με όσες δυνάμεις είχε ακόμα έσπρωξε τον βράχο
για να τον κάνει να κυλήσει προς τα κάτω.

Πατρίκιος, Τ. (2007). *Η νέα χάραξη*. Αθήνα: Κέδρος.

«Η ιστορία του Σίσυφου»: Διαβάζει ο Θοδωρής Αθερίδης, ηθοποιός.

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Οι συγγραφείς μέσα στον χρόνο αξιοποίησαν μυθικά πρόσωπα ως σύμβολα ιδιαίτερων συνθηκών, ανθρώπινων χαρακτηριστικών και ενεργειών.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο τον μύθο του Σίσυφου. Στη συνέχεια, να εντοπίσετε την ανατροπή του στο ποίημα του Πατρίκιου. Για ποιον λόγο θεωρείτε ότι ο ποιητής επιλέγει αυτή την εξέλιξη; Εσείς τι θα κάνατε στη θέση του Σίσυφου;

Η ιστορία του Σίσυφου - λεξικό

2. Έχετε παρακολουθήσει κινηματογραφική ταινία ή έχετε ασχοληθεί με ηλεκτρονικό παιχνίδι με ήρωα ή ηρωίδα έναν μυθικό χαρακτήρα; Αναζητήστε τον αντίστοιχο μύθο στις προτεινόμενες ιστοσελίδες και συζητήστε τις διαφορές που διαπιστώνετε ανάμεσα στον αρχαίο μύθο και στη σύγχρονη εκδοχή του.

3. Ποιο είναι, κατά τη γνώμη σας, το όφελος από τη χρήση αρχαίων μύθων στη σύγχρονη ποίηση ή λογοτεχνία; Δώστε ένα παράδειγμα μεταφοράς γνωστού αρχαίου μύθου στη σημερινή εποχή (π.χ. ο Οδυσσέας, η Ιφιγένεια).

Οδηγός Πλοήγησης στην Ηλεκτρονική Αρχαιογνωσία, από την Πύλη για την Ελληνική Γλώσσα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας

4. Να μελετήσετε το παρακάτω απόσπασμα του Δ. Ν. Μαρωνίτη για τη «μυθική μέθοδο» και να σημειώσετε τις λέξεις/φράσεις που σας βοηθούν να κατανοήσετε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής χρησιμοποιεί τον μύθο.

«Ο ποιητής χρησιμοποιεί εδώ τη μυθική μέθοδο, όπου σύμβολα και αρχαίοι μύθοι ευρύτερα γνωστοί συσχετίζονται έντεχνα με σύγχρονες καταστάσεις, πρόσωπα και συναισθήματα. [...] Χρησιμοποιώντας, επομένως, τη μυθική μέθοδο ο ποιητής μιλάει υπαινικτικά για σημερινές καταστάσεις. Παρατηρείται, επίσης, η σύγκρουση ανάμεσα στο μυθολογικό παρελθόν και στο αμυθολόγητο παρόν, που προσπαθεί να δημιουργήσει τη δική του μυθολογία, μεταγράφοντας συνεχώς το μυθολογικό πρότυπο».

Μαρωνίτης, Δ. Ν. (2005). *Συνομιλία. Κείμενα του Δ. Ν. Μαρωνίτη για το έργο του Τίτου Πατρίκιου* (επιμ. Αντωνιάδου Ελένη). Αθήνα: Κέδρος, σσ. 97-98.

Η ιστορία του Σίσυφου – Διερεύνηση πηγής

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ (γενν. 1928)

Η λογοτεχνική του παραγωγή πηγάζει από τις μεταπολεμικές πολιτικές εμπειρίες του και τη θεματολογία του έρωτα. Το ποιητικό του έργο μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες και δέχτηκε σημαντικές διακρίσεις και βραβεύσεις. Συμμετείχε στην Εθνική Αντίσταση κατά τη διάρκεια της γερμανικής Κατοχής και ήταν παρών σε όλους τους μεγάλους κοινωνικούς αγώνες της γενιάς του. Δημιουργός με βαθιά καλλιέργεια και παιδεία, επηρέασε σημαντικά τους νεότερους λογοτέχνες και τον πνευματικό κόσμο γενικότερα.

Η εικόνα του συγγραφέα από τον Πάρι Ταβιτιάν/ LIFO

ΑΡΓΥΡΗΣ ΧΙΟΝΗΣ

Η ομορφιά που γεννιόταν και πέθαινε απαρατήρητη και που, παρ' όλα αυτά, ποτέ δεν το έβαλε κάτω

Μια φορά κι έναν καιρό, ήταν ένα μικρό μαύρο σποράκι παπαρούνας, που ζούσε στριμωγμένο, μαζί με τ' άλλα αδέρφια του, μες στην κοιλιά της μάνας του.

Μια μέρα του καλοκαιριού, η μάνα τους, αφού έχασε και το τελευταίο κόκκινο πέταλό της, πέθανε ήσυχα, όπως ήσυχα είχε ζήσει όλη τη ζωή της. Δεν πέρασε πολύς καιρός και η κοιλιά της, ξεραμένη απ' τον ήλιο, έσκασε, κι από μέσα της τινάχτηκαν τα ελάχιστα μαύρα σποράκια κι έπεσαν στο χώμα. Το χώμα, όπως ξέρετε, το καλοκαίρι είναι στεγνό και σκληρό και τα σποράκια δεν μπορούσαν να χωθούνε μέσα του και να μείνουν εκεί, όλα μαζί, στο μέρος που γεννήθηκαν. Έτσι, ο πρώτος άνεμος που πέρασε από κει τα πήρε και τα σκόρπισε, άλλα μέσα σε σταροχώραφα, άλλα μέσα σε κήπους, άλλα σε ξέφωτα δασών κι άλλα επάνω στις πλαγιές των λόφων.

Ένα απ' αυτά, το σποράκι αυτής της ιστορίας, ήταν πιο μικροκαμωμένο από τ' άλλα, πιο ελαφρύ, κι έτσι ο αέρας το κουβάλησε μακριά, πολύ μακριά από την εξοχή, στη μεγάλη γκρίζα πολιτεία. Σαν έφτασε όμως εκεί, δεν ήξερε πού να το αποθέσει, γιατί στην γκρίζα πολιτεία το χώμα είχε πια χαθεί. Παντού δεν έβλεπες άλλο από τσιμέντο κι άσφαλτο και σίδερο, τσιμέντο κι άσφαλτο και σίδερο. Μάταια έψαχνε ο άνεμος να βρει λιγάκι χώμα ν' αποθέσει το μικρό σποράκι, έτσι που να μπορέσει το άμοιρο κι αυτό να ρίξει ρίζες κάποτε και να βλαστήσει. Κι επειδή είχε φτάσει η ώρα του, του ανέμου, να πεθάνει και δεν προλάβαινε ή να το πάει το σποράκι πιο μακριά ή να το φέρει πίσω, εκεί απ' όπου το 'χε πάρει, έψαχνε απελπισμένα να βρει έστω μια γλάστρα σε μπαλκόνι ή σε παράθυρο. Τίποτε όμως. Γλάστρες δεν είχε η πολιτεία, παρά μόνο, όπως είπαμε, τσιμέντο κι άσφαλτο και σίδερο, τσιμέντο κι άσφαλτο και σίδερο. Τότε, ο άνεμος, που δεν άντεχε άλλο, ξεψύχησε κι άφησε το σποράκι να πέσει πάνω στο πεζοδρόμιο μιας μεγάλης λεωφόρου.

Το πεζοδρόμιο ήτανε πλακόστρωτο, και το σποράκι βρέθηκε στην ένωση από δυο μεγάλες πλάκες, που, για καλή του τύχη, δεν ήταν καλά κολλημένες μεταξύ τους, κι έτσι μπόρεσε να χωθεί μες στη χαραματιά που 'χασκε ανάμεσά τους και να κρυφτεί. Εκεί μέσα ένιωσε ξαφνικά μιαν ασφάλεια περίεργη και μια ζέστα, σαν κάτι να τ' αγκάλιαζε, να το νανούριζε γλυκά. Κι όσο κι αν σας φανεί παράξενο, αυτό το κάτι ήταν το χώμα. Θαμμένο εκεί, κάτω απ' τις κρύες γκρίζες πλάκες, ήταν ακόμη ζωντανό, ζεστό, και τώρα χαιρότανε και γιόρταζε που 'χε ξανά στην αγκαλιά του ένα σποράκι, κι ας ήταν και μικρό.

Το καλοκαίρι τέλειωσε, τέλειωσε το φθινόπωρο, τέλειωσε κι ο χειμώνας κι ήρθε η άνοιξη, και το σποράκι, που κοιμότανε βαθιά μήνες και μήνες τώρα, ξύπνησε ξαφνικά από μια φαγούρα κι ένα φούσκωμα κι ανακάλυψε μ' έκπληξη και κάποιον τρόμο πως το κορμάκι του ήταν τώρα μεγαλύτερο απ' ό,τι όταν το πήρε ο ύπνος.

Τις μέρες που ακολούθησαν, το φούσκωμα συνέχισε κι ο τρόμος του μεγάλωσε, γιατί το δέρμα του άρχισε να σκίζεται, κι εκεί που πριν είχε μονάχα μια ολοστρόγγυλη κοιλίτσα άρχισε τώρα να βγάζει κάτι κλωστούλες σαν ποδαράκια, που χώνονταν μέσα στο χώμα, κι ένα κιτρινοπράσινο, μυτερό πραγματάκι σαν κεφαλάκι, που ορθωνόταν προς τα πάνω κι αγωνιζόταν να βγει από τη χαραμάδα στο φως.

Ο τρόμος του όμως δεν κράτησε πολύ, γιατί θυμήθηκε κάτι ιστορίες που είχε ακούσει, όταν ήταν ακόμη στην κοιλιά της μάνας του, πως δηλαδή είν' έτσι που τα σποράκια γίνονται παπαρούνες. Αφέθηκε λοιπόν να μεγαλώνει, θρεμμένο απ' το φιλόξενο χώμα, ώσπου ένα πρωί, θαρρώ πως ήταν Μάης, μια παπαρούνα κατακόκκινη άνοιξε τα πέταλά της εκεί, στις πλάκες του πεζοδρομίου της μεγάλης λεωφόρου.

Φανταστείτε, αλήθεια, ένα τέτοιο λουλούδι, τόσο κόκκινο, τόσο γεμάτο αίμα, τόσο γεμάτο φως, πάνω στις πλάκες του πεζοδρομίου της γκρίζας πολιτείας, που 'ναι φτιαγμένη από τσιμέντο, άσφαλτο και σίδερο. Φανταστείτε μια παπαρούνα στο πεζοδρόμιο της οδού Σταδίου. Κάτι τέτοιο. Σίγουρα, θα σκεφτόσαστε πως εκείνο τ' ανοιξιάτικο πρωινό έγινε κάτι σαν επανάσταση στην πόλη· πως η συγκοινωνία σταμάτησε· πως τα γκρίζα κτίρια άδειασαν κι οι άνθρωποι έτρεξαν κατά χιλιάδες να μαζευτούνε γύρω απ' την παπαρούνα, με το στόμα ανοιχτό μια πήχη, με τα μάτια βουρκωμένα απ' τη χαρά για το θαύμα· πως οι πίσω, που δεν βλέπανε, φωνάζανε στους μπρος «στην άκρη, να δούμε κι εμείς, κι εμείς»· πως χρειάστηκε να επέμβει η αστυνομία για την αποκατάσταση της τάξης, που τελικά δεν αποκαταστάθηκε, γιατί ακόμα και οι κρανοφόροι, όταν πλησίασαν, ανοίξανε κι αυτοί μια πήχη στόμα, και τα κλομπς τούς πέσαν απ' τα χέρια και βγάλανε τα κράνη τους, γιατί δεν χώραγαν πια τα κεφάλια τους· πως οι γυναίκες, μη βλέποντας τους άντρες να γυρίζουνε το μεσημέρι σπίτι, αφήσαν το φαΐ να ψήνεται και πεταχτήκανε να δούνε τι συμβαίνει και μείνανε κι αυτές εκεί, ξεχνώντας τα φαγιά να καίγονται επάνω στη φωτιά...

Τίποτε απ' όλ' αυτά δεν έγινε. Οι άνθρωποι της πολιτείας ήτανε κι αυτοί από τσιμέντο κι άσφαλτο και σίδερο και στο μέρος της καρδιάς είχανε μια πλαστική σακούλα. Περνούσανε, λοιπόν, πλάι απ' την παπαρούνα, σαν να μην είχε τίποτε συμβεί, γιατί, όσο κι αν φαίνεται τρελό, οι άνθρωποι της πολιτείας κοιτούσαν, μα δεν βλέπανε.

Παράξενο πράγμα όμως· ενώ όλοι τους βαδίζαν στα τυφλά, κανένας δεν την πάτησε, λες κι είχε σηκωθεί τριγύρω της αόρατο περίφραγμα, για να την προστατέψει απ' όλες αυτές τις στρατιές πελμάτων που την απειλούσαν με ισοπέδωση κι έτσι να συνεχίσει να υπάρχει η ομορφιά στη μέση της ασκήμιας, κι ας ήτανε αόρατη, μια που κανένας δεν την έβλεπε, κι ας μην ήτανε παρηγοριά για κανέναν, μια που κανένας δεν την αποζητούσε.

Έτσι προφυλαγμένη, έζησε τις μέρες της ζωής της και, όταν ήρθε η ώρα της, πέσανε κι αυτηνής τα πέταλά της, κι αργότερα απ' την ξερή κοιλιά της πήδησαν πάνω στο πεζοδρόμιο τα μαύρα ελάχιστα παιδιά της, κι ένας αέρας, ανακατεμένος μ' εξατμίσεις αυτοκινήτων, ήρθε και τα σάρωσε από κει και τα 'σπειρε πάνω στην άσφαλτο, και με την πρώτη βροχή τελειώσαν όλα μες στους υπονόμους. Όλα, εκτός από ένα, το πιο μικρό, το πιο ελαφρύ, που ο αέρας το 'φερε και τ' άφησε στη στέγη ενός σπιτιού, που 'χαν ξεχάσει να το γκρεμίσουν κι είχε ακόμα κεραμίδια. Εκεί, στα κεραμίδια ανάμεσα, σε μια γωνιά που 'χε μαζέψει σκόνη μπόλικη και μούσκλα απ' τη βροχή, κούρνιασε το σποράκι και, την άλλη άνοιξη, φύτρωσε κι έδωσε μια παπαρούνα κατακόκκινη, που έζησε κι αυτή και πέθανε ωραία κι αγνοημένη.

Η ιστορία θα 'πρεπε να τελειώνει εδώ, γιατί πού αλλού θα μπορούσε να πάει το επόμενο σποράκι; Ε, λοιπόν, δεν είναι έτσι, η ιστορία δεν τελειώνει εδώ (κι ίσως να μην τελειώνει και ποτέ), γιατί, την άλλη άνοιξη, μια παπαρούνα άνθισε επάνω σ' ένα συννεφάκι...

Επιμύθιο Ι: Αν δεν σηκώνετε, πότε πότε, το βλέμμα σας στον ουρανό, υπάρχει κίνδυνος να χάσετε θαύματα που συμβαίνουν εκεί πάνω.

Επιμύθιο ΙΙ: Αν περπατάτε κοιτώντας συνέχεια ψηλά, υπάρχει κίνδυνος να πατήσετε κάποια παπαρούνα που θάλλει στο πεζοδρόμιό σας.

Χιόνης, Α. (2009 [2008]). *Το οριζόντιο ύψος*. Αθήνα: Κίχλη.

«Η ομορφιά που γεννιόταν και πέθαινε απαρατήρητη και που, παρ' όλα αυτά, ποτέ δεν το έβαλε κάτω»: Διαβάζει η Μαρίσσα Τριανταφυλλίδου, ηθοποιός.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Ποιο είδος αφηγήσεων σας θυμίζει το ξεκίνημα της ιστορίας του Αργύρη Χιόνη; Ποια άλλα στοιχεία του κειμένου οδηγούν προς την ίδια κατεύθυνση;

2. Να εντοπίσετε τους αφηγηματικούς τρόπους που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας. Για ποιον λόγο επιλέγει τον τρόπο κάθε φορά;

Πού υπάρχει αφήγηση;	
Πού υπάρχει περιγραφή;	
Πού υπάρχει διάλογος;	

3. Ποια χρώματα κυριαρχούν στην περιγραφή; Σε ποιο σημείο του διηγήματος του Αργύρη Χιόνη, κατά τη γνώμη σας, «κορυφώνεται» η διχρωμία; Εμπνευστείτε μια εικόνα που να αποδίδει την ένταση της αντίθεσης.

4. Ποια βασική ιδέα για το έργο του Αργύρη Χιόνη σας εντυπωσίασε περισσότερο από το κείμενο του Γαραντούδη και πώς νομίζετε ότι σχετίζεται με τον τρόπο που ο Χιόνης ξεπερνά τα όρια ανάμεσα σε ποίηση και πεζογραφία;
5. Ποιο στοιχείο από τις "αφύσικες" ιστορίες ξεχωρίσατε και πώς η γλωσσική του μουσικότητα ή η αφηγηματική του ανατροπή σχολιάζει πλευρές της πραγματικότητας;
6. Ποια πληροφορία ή ιδέα από το ψηφιακό υλικό θεωρείτε ότι βοηθά περισσότερο στην κατανόηση του συγγραφέα/ποιήματος/θέματος που μελετάμε και γιατί;
7. Ποια βασική ιδέα για το έργο του Αργύρη Χιόνη σας εντυπωσίασε περισσότερο από το κείμενο του Γαραντούδη και πώς νομίζετε ότι σχετίζεται με τον τρόπο που ο Χιόνης ξεπερνά τα όρια ανάμεσα σε ποίηση και πεζογραφία;

Χρονογραμμή των γεγονότων του διηγήματος

Δραστηριότητα: Έλεγξε πόσο προσεκτικά διάβασες το κείμενο

«Η ποίηση δεν υπονομεύει, με άλλα λόγια, ούτε βεβαίως σαρκάζει τις πεζογραφικές εφαρμογές. Τις ενισχύει συνειδητά από πλευράς εμπέδωσης των διδαγμάτων της μεταφοράς, της θεματικής ανατροπής και της δέουσας πύκνωσης των εκασταχού εκάστοτε καταγραφών».

Γαραντούδης, Ευρ. (2002). Η λογοτεχνία του Αργύρη Χιόνη: Στην πορεία προς την υπέρβαση των μορφολογικών ορίων ποίησης και πεζογραφίας. *Χάρτης* 43 (Ιούλιος 2022)

«Ο λόγος πρέπει, συνεπώς, να ρέει απρόσκοπτα, μουσικά, οι συλλαβές των προτάσεων να είναι ζυγισμένες και μετρημένες με ακρίβεια, ενίοτε μάλιστα (χάριν παιδιάς ή ειρωνείας) να υπάρχουν μέτρο και εσωτερικές ομοιοκαταληξίες. Η χρήση επίσης συνηχήσεων, παρηχήσεων, ομόηχων λέξεων και επαναλήψεων είναι απαραίτητη».

Το οριζόντιο ύψος και άλλες αφύσικες ιστορίες

ΑΡΓΥΡΗΣ ΧΙΟΝΗΣ (1943-2011)

Το παράλογο της ύπαρξης, η ασάφεια των ορίων μεταξύ λογικής και τρέλας, η φύση και ο θάνατος εμπνέουν θεματολογικά τον συγγραφέα. Η θαυμαστή οικονομία των εκφραστικών μέσων και η ευρηματική ειρωνική γλώσσα του Χιόνη εικονοποιεί με παιγνιώδη τρόπο τα κείμενά του. Σήμερα θεωρείται ένας από τους πλέον εύκολα αναγνωρίσιμους ποιητές και διηγηματογράφους. Σημαντική είναι η συμβολή του και στον χώρο της λογοτεχνικής μετάφρασης.

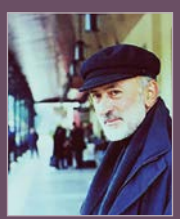

Αρχείο Αργύρη Χιόνη

Στρούμπας, Γ. (2020). Αργύρης Χιόνης. Αθήνα: Γκοβόστης

Μανδραγόρας, τεύχος 57, Δεκέμβριος 2017

ROBERT SEETHALER

Ο καπνοπώλης

(απόσπασμα)

Ο Όττο Τρσνιεκ, ιδιόρρυθμος ιδιοκτήτης βιβλιοπωλείου-καπνοπωλείου στη Βιέννη και ανάπηρος από τη συμμετοχή του στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο ένα του πόδι, είναι ο εργοδότης του 17χρονου επαρχιώτη Φραντς Χούχελ. Ο Όττο Τρσνιεκ διατηρεί καλές σχέσεις με τους Εβραίους πελάτες του. Ο γείτονας κρεοπώλης Ροσχούμπερ ανήκει σε όσους Αυστριακούς επηρεάστηκαν από τις ανυπόστατες κατηγορίες του καθεστώτος του Χίτλερ για την εβραϊκή κοινότητα.

Το επόμενο πρωί, ο Φραντς ξύπνησε στην καμαρούλα του από έναν ασυνήθιστο θόρυβο. Έξω, η πόρτα του μαγαζιού ανοιγόκλεισε με θόρυβο πολλές φορές, τα καμπανάκια κουδούνιζαν σαν τρελά και ακούγονταν δυνατές, εκνευρισμένες φωνές. Ο Φραντς αναγνώρισε τη θυμωμένη φωνή του Όττο Τρσνιεκ, που διέκοπτε η βραχνή μπάσα φωνή του κρεοπώλη Ροσχούμπερ, ενώ κατά διαστήματα σκέπαζαν τις φωνές τους οι αποδοκιμασίες ενός μικρού πλήθους. Πετάχτηκε από το κρεβάτι του και φόρεσε τα ρούχα του, όσο πιο γρήγορα του επέτρεπε η ελεεινή του κατάσταση. Το κεφάλι του πονούσε και οι αρθρώσεις στο δεξί του χέρι είχαν οδυνηρά πρηστεί. Στον καθρέφτη έβλεπε την ανάμνηση της χθεσινής βραδιάς – ήταν χλωμός, με ρουφηγμένα μάγουλα. Έχωσε το κεφάλι του στον κουβά, σαπουνίστηκε, σκούπισε το πρόσωπό του και βγήκε έξω. Ένα μικρό πλήθος είχε μαζευτεί έξω από το καπνοπωλείο, ενώ ο Όττο Τρσνιεκ και ο κρεοπώλης στέκονταν στη μέση, ο ένας απέναντι στον άλλο, όπως οι παλαιστές στα πανηγύρια.

«Α, σύρθηκες κι εσύ μέχρι εδώ;» του φώναξε ο καπνοπώλης.

«Μα τι συμβαίνει;» ψέλλισε ο Φραντς.

«Κοίτα γύρω σου!» Το πρόσωπο του Όττο Τρσνιεκ ήταν κατακόκκινο, οι φλέβες πάλλονταν στον κρόταφό του σαν γαλαζωπά σκουλήκια. Τρέμοντας από την οργή του, έδειξε με ένα από τα δεκανίκια του το καπνοπωλείο. Το πεζοδρόμιο και η πρόσοψη του μαγαζιού ήταν λερωμένα με ένα καφετί υγρό. Ήταν σαν κάποιος να είχε ρίξει πολλούς κουβάδες με μπογιά ή ακαθαρσίες.

Στο τζάμι της βιτρίνας ήταν γραμμένο με μεγάλα, υγρά γράμματα: ΦΥΓΕ ΕΒΡΑΙΟΦΙΛΕ!, ενώ στον τοίχο δίπλα από την είσοδο υπήρχε ένα στρογγυλό σχήμα, σχεδιασμένο βιαστικά και αδέξια, που ήταν όμως σαφές ότι απεικόνιζε έναν τεράστιο ανθρώπινο πισινό με στοιχειώδη χαρακτηριστικά προσώπου: η λεγόμενη «κωλόφατσα».

Ο Φραντς έκανε ένα βήμα προς τη βιτρίνα και άγγιξε προσεκτικά με το δάχτυλό του το Ε,

από το ΕΒΡΑΙΟΦΙΛΕ. Το γκράφιτι είχε γίνει με τραχύ πινέλο και είχε απαίσια υφή: στις άκρες είχε ξεραθεί, και είχε σχηματίσει κρούστα, στα πιο παχιά σημεία παρέμενε κολλώδες και υγρό. Επιπλέον, απέπνεε μια αηδιαστική μυρωδιά: ταγκή, γλυκερή, αλλά και λίγο ξινή.

«Τι είναι αυτό;» ρώτησε σιγά.

«Αίμα!» ούρλιαξε ο Όττο Τρσνιεκ. «Αίμα γουρουνιού! Το πασάλειψε εκεί ο αγαπητός μας γείτονας, Ροσχούμπερ!»

«Αυτό μένει να αποδειχτεί», είπε ήρεμα ο Ροσχούμπερ. «Εκτός αυτού, δεν είναι αίμα χοίρου, αλλά κοτόπουλου. Αυτό μπορεί να το δει ο καθένας!»

«Εντάξει, λοιπόν, κοτόπουλου!» ξεφώνισε ο Όττο Τρσνιεκ. «Και ποιος ασχολείται καθημερινά με αυτά τα ζωντανά; Και ποιος είναι τόσο καθυστερημένος διανοητικά, που μπορεί να σχεδιάσει το ίδιο του το πορτρέτο δίπλα στην πόρτα μου; Και ποιος φοράει εδώ και δεν ξέρω κι εγώ πόσα χρόνια τον αγκυλωτό σταυρό κάτω από το πέτο του και περιμένει την ευκαιρία να τον φανερώσει;»

«Τι φοράω εγώ κάτω από το πέτο μου, δεν σε αφορά», είπε ο Ροσχούμπερ και σταύρωσε τα ογκώδη μπράτσα του στο στήθος του. «Και το πορτρέτο απεικονίζει αυτόν που πρέπει!»

«Και το χέρι σου;» γρύλλισε ο Όττο Τρσνιεκ.

«Τι έχει το χέρι μου;»

«Έχει ξεραμένο αίμα!»

«Και τι θέλεις να έχει; Χασάπης είμαι!»

Ο Όττο Τρσνιεκ ξεροκατάπιε. Για μια στιγμή φάνηκε σαν να ετοιμαζόταν να αφήσει τα δεκανίκια του και να πιάσει τον κρεοπώλη απ' τον λαιμό. Ξαφνικά, όμως, στράφηκε προς τους συγκεντρωμένους, που πλησίαζαν όλο και πιο κοντά στα δρώμενα, και αποτελούσαν πλέον μια αρκετά μεγάλη ομήγυρη.

«Αυτός ο άνθρωπος!» είπε δυνατά. «Αυτός ο υποτιθέμενος κρεοπώλης –τον οποίο θα έπρεπε καλύτερα να αποκαλούμε νοθευτή λουκάνικων, γιατί παραγεμίζει τα λουκάνικα με παλιό λίπος και πριονίδια–, αυτός λοιπόν ο υποτιθέμενος άνθρωπος και νοθευτής λουκάνικων, όπως είπαμε, έχει αίμα στα χέρια του. Επιπλέον, έχει σκατά στον εγκέφαλο και μαύρη κακία στην καρδιά. Και, κοιτώντας γύρω, δεν είναι ο μόνος. Μέχρι στιγμής, την πλήρωσε μόνο ένα γουρούνι ή αν θέλετε λίγα κοτόπουλα. Μέχρι στιγμής, βεβηλώθηκε μόνο ένα καπνοπωλείο. Σας ρωτώ, όμως, εδώ και τώρα: ποιος θα είναι ο επόμενος;»

Κανείς δεν μίλησε, κάποιοι χαμογέλασαν ειρωνικά, κάποιοι άλλοι κούνησαν το κεφάλι τους, ένας έφυγε, καινούργια πρόσωπα προστέθηκαν στο πλήθος, ανοίγοντας δρόμο ανάμεσα στους περίεργους.

«Ο ένας έχει τα χέρια του βαμμένα με αίμα, και οι άλλοι στέκονται και δεν λένε τίποτα. Έτσι είναι πάντα!» συνέχισε ο Όττο Τρσνιεκ, ενώ ο Ροσχούμπερ στεκόταν δίπλα του με ένα στραβό

χαμόγελο. «Έτσι είναι πάντα, έτσι ήταν πάντα, κι έτσι θα είναι πάντα, γιατί προφανώς κάπου είναι έτσι γραμμένο και έχει μπολιάσει το απίστευτα ηλίθιο κεφάλι του ανθρώπινου γένους. Όχι όμως και το δικό μου, κυρίες και κύριοι! Το δικό μου κεφάλι πηγαίνει ακόμα εκεί που το ίδιο επιλέγει να πάει. Εγώ δεν θα χορέψω μαζί σας στην παράστασή σας. Δεν πρόκειται να καρφιτσώσω κανέναν αγκυλωτό σταυρό στο πέτο μου, δεν πρόκειται να νοθεύσω κανένα λουκάνικο, ούτε να τριγυρνάω στα πεζοδρόμια όταν σκοτεινιάζει, και να πασαλείβω αθώα σπίτια με κωλόφατσες. Δεν σωπαίνω και τα δικά μου χέρια δεν είναι λερωμένα με αίμα, το πολύ με μελάνι!»

Ξαφνικά φάνηκε να τον εγκαταλείπουν οι δυνάμεις του. Το κεφάλι του έπεσε ανάμεσα στους ώμους του και κοίταξε κάτω το πεζοδρόμιο. Για λίγα δευτερόλεπτα επικράτησε ησυχία μπροστά στο καπνοπωλείο. Μόνο οι λαβές από τα δεκανίκια έτριξαν ελαφρά, καθώς τα δάχτυλα του Ότο Τρσνιεκ σφίχτηκαν γύρω τους. Τελικά, συνήλθε και με μια μακρόσυρτη αναπνοή ίσιωσε το κορμί του, στράφηκε στον κρεοπώλη και του έφτυσε τις τελευταίες κουβέντες του στη μούρη:

«Και κάτι ακόμα, Ροσχούμπερ: το 1917, άφησα ένα πόδι σε μια τρύπα γεμάτη λάσπη, για την πατρίδα. Μου έμεινε μόνο αυτό εδώ. Είναι παλιό, αρκετά άκαμπτο στον γοφό, ενίοτε αισθάνεται μονάχο του – αλλά αρκεί για μια γερή κλοτσιά!»

Με αυτά τα λόγια, άφησε τον κρεοπώλη και τους άλλους που στέκονταν εκεί κι εξαφανίστηκε, στο μαγαζί του με δυο δυνατά πηδήματα πάνω στα δεκανίκια του. Η πόρτα έκλεισε τόσο δυνατά πίσω του, που τα τζάμια έτριξαν και το κουδούνισμα από τα καμπανάκια έφτασε σε ένα εκκωφαντικό κρεσέντο.

Seethaler, R. (2012). *Ο καπνοπώλης* (μτφρ. Π. Δηράνη). Αθήνα: Ποταμός, σ. 274.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. «Ο ένας έχει τα χέρια του βαμμένα με αίμα, και οι άλλοι στέκονται και δεν λένε τίποτα. Έτσι είναι πάντα!» Τι πιστεύετε ότι έχει συμβεί στο συγκεκριμένο απόσπασμα του μυθιστορήματος; Να συζητήσετε το κατά πόσο ανάλογες σκληρές περιγραφές στον μυθιστορηματικό καμβά ενεργοποιούν συναισθηματικά τους αναγνώστες και τις αναγνώστριες.

2. Να προσθέσετε μια παράγραφο 50-80 λέξεων που να συνεχίζει τις σκέψεις του Τρσνιεκ, στην οποία να γίνεται φανερό αν ύστερα από τόσο καιρό θεωρεί ότι η προσωπική του θυσία για την πατρίδα είχε νόημα.

ROBERT SEETHALER (γενν. 1966)

Οι ζωές των απλών ανθρώπων αποδεικνύονται άθυρμα στις δυνάμεις της ιστορίας και της τεχνολογικής προόδου στα έργα του πολυβραβευμένου συγγραφέα και σεναριογράφου αυστριακής καταγωγής. Μυθιστορήματα του συγγραφέα, που ζει και εργάζεται στη Βιέννη και στο Βερολίνο, έχουν μεταφραστεί σε περισσότερες από 35 γλώσσες. Έχει λάβει διεθνή βραβεία για μυθοπλαστικά κείμενα και σενάριά του.

WARSAN SHIRE

Πατρίδα

Κανένας δεν αφήνει την πατρίδα του,
εκτός αν πατρίδα είναι το στόμα ενός καρχαρία
τρέχεις προς τα σύνορα μόνο όταν βλέπεις
ολόκληρη την πόλη να τρέχει κι εκείνη
οι γείτονές σου τρέχουν πιο γρήγορα από σένα
με την ανάσα ματωμένη στο λαιμό τους
το αγόρι που ήταν συμμαθητής σου
που σε φιλούσε μεθυστικά πίσω από το παλιό εργοστάσιο τσίγκου
κρατά ένα όπλο μεγαλύτερο από το σώμα του
αφήνεις την πατρίδα
μόνο όταν η πατρίδα δε σε αφήνει να μείνεις.
κανένας δεν αφήνει την πατρίδα εκτός αν η πατρίδα σε κυνηγά
φωτιά κάτω απ' τα πόδια σου
ζεστό αίμα στην κοιλιά σου
δεν είναι κάτι που φαντάστηκες ποτέ ότι θα έκανες
μέχρι που η λεπίδα χαράζει απειλές στο λαιμό σου
και ακόμα και τότε ψέλνεις τον εθνικό ύμνο
ανάμεσα στα δόντια σου
και σκίζεις το διαβατήριό σου σε τουαλέτες αεροδρομίων
κλαίγοντας καθώς κάθε μπουκιά χαρτιού
δηλώνει ξεκάθαρα ότι δεν πρόκειται να γυρίσεις.
πρέπει να καταλάβεις
ότι κανένας δεν βάζει τα παιδιά του σε μια βάρκα
εκτός αν το νερό είναι πιο ασφαλές από την ξηρά
κανένας δεν καίει τις παλάμες του
κάτω από τρένα, ανάμεσα από βαγόνια
κανένας δεν περνά μέρες και νύχτες στο στομάχι ενός φορτηγού
τρώγοντας εφημερίδες
εκτός αν τα χιλιόμετρα που ταξιδεύει
σημαίνουν κάτι παραπάνω από ένα ταξίδι.
κανένας δεν σέρνεται

κάτω από φράχτες
κανένας δε θέλει να τον δέρνουν
να τον λυπούνται
κανένας δε διαλέγει τα στρατόπεδα προσφύγων
ή τον πλήρη σωματικό έλεγχο σε σημεία
όπου το σώμα σου πονούσε
ή τη φυλακή,
επειδή η φυλακή είναι ασφαλέστερη
από μια πόλη που φλέγεται
και ένας δεσμοφύλακας το βράδυ
είναι προτιμότερα από ένα φορτηγό
γεμάτο άντρες που μοιάζουν με τον πατέρα σου
κανένας δεν θα το μπορούσε
κανένας δεν θα το άντεχε
κανένα δέρμα δεν θα ήταν αρκετά σκληρό
για να ακούσει τα:
γυρίστε στην πατρίδα σας μαύροι
πρόσφυγες
βρομομετανάστες
ζητιάνοι ασύλου
που ρουφάτε τη χώρα μας
αράπηδες με τα χέρια απλωμένα
μυρίζετε περίεργα
απολίτιστοι
κάνατε λίμπα τη χώρα σας και τώρα θέλετε
να κάνετε και τη δική μας
πώς δεν δίνουμε σημασία
στα λόγια
στα άγρια βλέμματα
ίσως επειδή τα χτυπήματα είναι πιο απαλά
από το ξερίζωμα ενός χεριού ή ποδιού
ή τα λόγια είναι πιο τρυφερά
από δεκατέσσερις άντρες
ανάμεσα στα πόδια σου
ή οι προσβολές είναι πιο εύκολο
να καταπιείς
από τα χαλίκια
από τα κόκαλα

από το κομματιασμένο κορμάκι του παιδιού σου.
θέλω να γυρίσω στην πατρίδα,
αλλά η πατρίδα είναι το στόμα ενός καρχαρία
πατρίδα είναι η κάννη ενός όπλου
και κανένας δεν θα άφηνε την πατρίδα
εκτός αν η πατρίδα σε κυνηγούσε μέχρι τις ακτές
εκτός αν η πατρίδα σού έλεγε να τρέξεις πιο γρήγορα
να αφήσεις πίσω τα ρούχα σου
να συρθείς στην έρημο
να κολυμπήσεις ωκεανούς
να πνιγείς
να σωθείς
να πεινάσεις
να εκλιπαρήσεις
να ξεχάσεις την υπερηφάνεια
η επιβίωσή σου είναι πιο σημαντική.
κανένας δεν αφήνει την πατρίδα εκτός αν η πατρίδα είναι
μια ιδρωμένη φωνή στο αυτί σου
που λέει
φύγε,
τρέξε μακριά μου τώρα
δεν ξέρω τι έχω γίνει
αλλά ξέρω ότι οπουδήποτε αλλού
θα είσαι πιο ασφαλής απ' ό,τι εδώ.

Shire, W. (2015). *Home*. Seekershub.org, 2 Σεπτεμβρίου 2015, ανακτήθηκε 24 Αυγούστου 2016 (μτφρ. Ρηγούλα Γεωργιάδου).

«Πατρίδα»: Διαβάζει η Άννα Μονογιού, ηθοποιός.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Να χωριστείτε σε ομάδες και να καταγράψετε στίχους από το ποίημα οι οποίοι αναδεικνύουν ένα στιγμιότυπο που σας συγκίνησε. Στη συνέχεια, να συζητήσετε όλες και όλοι μαζί τι πραγματικά αξίζει από την έννοια και τη βίωση της πατρίδας.

2. Να καταγράψετε φράσεις και λέξεις του ποιήματος που σας βοήθησαν να νιώσετε εντονότερα τα συναισθήματα του ποιητικού υποκειμένου.

Πατρίδα - Κρυπτόλεξο

3. Ο Γιάννης Μπεχράκης υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες φωτορεπόρτερ. Για περισσότερο από 30 χρόνια κάλυψε ορισμένα από τα σημαντικότερα γεγονότα σε όλο τον κόσμο. Η συγκεκριμένη φωτογραφία, που δείχνει έναν πατέρα να κρατάει το παιδί του αγκαλιά και να προχωράει στη βροχή, βραβεύτηκε με το βραβείο Πούλιτζερ και αναδείχθηκε σε σύμβολο της προσφυγικής κρίσης. «Η αποστολή μου είναι να σας αφηγηθώ την ιστορία, ώστε εσείς να αποφασίσετε τι θέλετε να κάνετε», είχε πει ο ίδιος. Να κρατήσετε προσωπικές σημειώσεις και να συζητήσετε ομαδικά πώς φαντάζεστε τους ήρωες μια μέρα μετά το κλικ της μηχανής.[1]

4. Αφού μελετήσετε τις δύο αγγλόφωνες πηγές (Warsan Shire και British Council – Literature), εντοπίστε ένα κοινό θέμα που εμφανίζεται και στις δύο.

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η **λογοτεχνική ανάγνωση** προσφέρει στον αναγνώστη και την αναγνώστρια τη δυνατότητα να βιώσει συναισθήματα που άλλα άτομα συναισθάνθηκαν σε διάφορες καταστάσεις της ζωής τους. Η ενσυναίσθηση αυτή δεν έχει σχέση με την απλή αναγνώριση των συναισθημάτων του άλλου, αλλά μπορεί να συμβεί όταν κάποιος φαντάζεται τον εαυτό του στη θέση ενός λογοτεχνικού χαρακτήρα. Η καλλιτεχνική αυτοέκφραση που προσφέρει η Δημιουργική Γραφή μάς βοηθά να γνωρίσουμε ουσιαστικότερα και βαθύτερα τον εαυτό μας και τους άλλους, δυνατότητα που αξιοποιείται στην Ιατρική και στην Ψυχολογία.

WARSAN SHIRE (γενν. 1988)

Η αγωνία για τους προσφυγικούς καταυλισμούς στην αφρικανική ήπειρο χαρακτήρισε το αρχικό έργο της. Είναι το νεότερο μέλος της Βασιλικής Εταιρείας Λογοτεχνίας και έχει εκδοθεί στη σειρά Penguin Modern Poets. Τιμήθηκε με διάφορα βραβεία, μεταξύ αυτών το Βραβείο Αφρικανικής Ποίησης από το Πανεπιστήμιο Brunel (2013). Ζει στο Λος Άντζελες με τον σύζυγό της και τα δύο της παιδιά.

Warsan Shire- Conversations about home at the deportation centre

British Council, Literature

1. «Eyewitness / Γιάννης Μπεχράκης», στο MOMus-Μουσείο Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης (Αποθήκη Α΄, Προβλήτα Α΄, λιμάνι Θεσσαλονίκης), από τις 15 Ιουνίου έως τις 8 Οκτωβρίου 2023.

KANELLOS C.O.B.

Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ του Ανδρέα Καρκαβίτσα

(απόσπασμα)

Μερικά χρόνια μετά την ενσωμάτωση της Θεσσαλίας στο ελληνικό κράτος, φτάνει στο χωριό Νυχτερέμι στις εκβολές του Πηνειού ο επαγγελματίας ζητιάνος Τζιριτόκωστας, ένας αδυσώπητος εκμεταλλευτής της ανθρώπινης αδυναμίας. Με αποκλειστικό σκοπό τον προσωπικό πλουτισμό, ο Τζιριτόκωστας θα χειραγωγήσει επιδέξια τους αμόρφωτους, δεισιδαίμονες και με πρωτόγονα ένστικτα κατοίκους του χωριού και σε λίγες μόνον ημέρες θα τους οδηγήσει στην καταστροφή και τον αφανισμό.

Χρησιμοποιώντας γλώσσα που συναιρεί αριστοτεχνικά τη δημοτική με το λαϊκό ιδίωμα, ο Ανδρέας Καρκαβίτσας θρυμματίζει την «κρούστα» της ηθογραφίας και προχωρά σε ανελέητη και καυστική κριτική της ελληνικής κοινωνίας των καιρών του. Ταυτόχρονα, δημιουργεί απόλυτα ρεαλιστικούς και με εντυπωσιακό ψυχογραφικό βάθος χαρακτήρες, με τον Τζιριτόκωστα, που παραπέμπει στον λαϊκό μύθο του περιπλανώμενου διαβόλου, να αναδεικνύεται μία από τις εμβληματικότερες «φιγούρες» της νεοελληνικής γραμματείας. Εν τέλει, ο συγγραφέας συνθέτει τη σκοτεινή τοιχογραφία μιας κοινωνίας που βρίσκεται στα σύνορα του «παλιού» και του «νέου», ενώ με τον τελικό θρίαμβο του Κακού υπενθυμίζει ενοχλητικά τη διαρκή οδύνη της ανθρώπινης φύσης.

Ο Ζητιάνος, το αδιαμφισβήτητο αριστούργημα του Καρκαβίτσα, διαβάστηκε από πολλές γενιές Ελλήνων και επηρέασε κορυφαίους μεταγενέστερους συγγραφείς. Σήμερα θεωρείται ένα κλασικό κείμενο της εγχώριας νατουραλιστικής (ρεαλιστικής) λογοτεχνίας και συγκαταλέγεται στα σπουδαιότερα έργα της νεότερης πεζογραφίας μας». (Από τη σελίδα των εκδόσεων Polaris.)

Βασισμένο στο κλασικό αυτό κείμενο το 2019 εκδόθηκε και το ομώνυμο graphic novel. Το σενάριο και την εικονογράφηση ανέλαβε ο Kanellos Cob, ενώ την επιμέλεια σεναρίου και εικονογράφησης ο Γιάννης Ράγκος και ο Γιώργος Γούσης αντίστοιχα.

ΤΑ ΜΥΣΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΖΗΤΙΑΝΙΑΣ

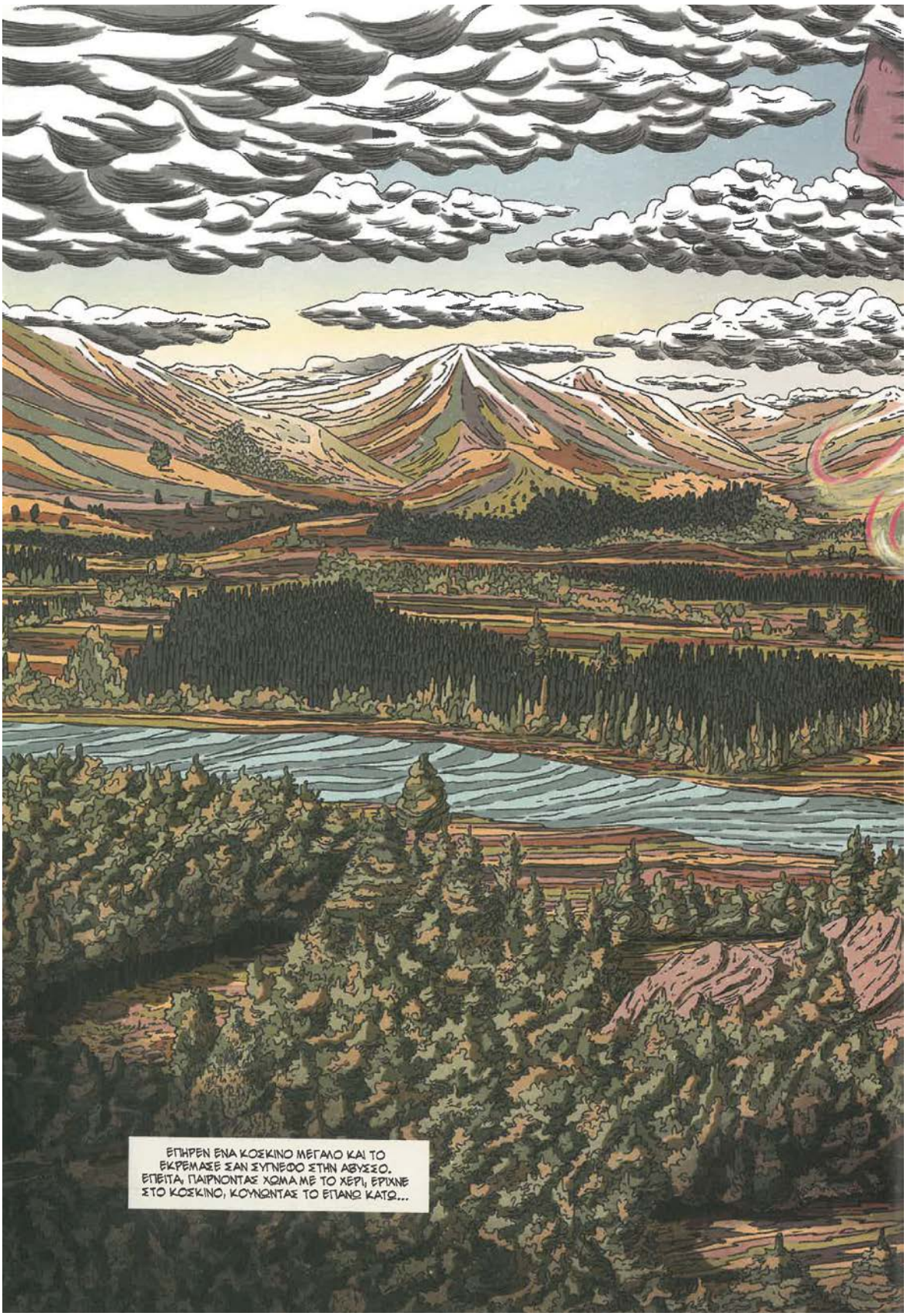
ΕΠΗΡΕΝ ΕΝΑ ΚΟΣΚΙΝΟ ΜΕΓΑΛΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΚΡΕΜΑΣΕ ΣΑΝ ΣΥΓΝΕΦΟ ΣΤΗΝ ΑΒΥΣΣΟ. ΕΠΕΙΤΑ, ΠΑΙΡΝΟΝΤΑΣ ΧΩΜΑ ΜΕ ΤΟ ΧΕΡΙ, ΕΡΙΧΝΕ ΣΤΟ ΚΟΣΚΙΝΟ, ΚΟΥΝΩΝΤΑΣ ΤΟ ΕΠΑΝΩ ΚΑΤΩ...

ΕΜΕΙΝΑΝ, ΤΕΛΟΣ, ΣΤΟ ΚΟΣΚΙΝΟ ΜΟΝΟΝ ΟΙ ΠΕΤΡΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΛΑΡΑ. ΚΑΙ ΟΡΓΙΣΜΕΝΟΣ Ο ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ, ΠΟΥ ΔΕΝ ΤΑ ΜΟΙΡΑΣΕ ΔΙΚΑΙΑ, ΕΚΛΟΤΣΗΣΕ ΤΟ ΚΟΣΚΙΝΟ ΚΙ ΕΧΥΘΗΚΑΝ Τ' ΑΠΟΜΕΙΝΑΡΙΑ ΟΛΑ ΜΑΖΙ Σ' ΕΝΑΝ ΤΟΠΟ.
ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΣΕΝ ΤΟΝ ΤΟΠΟΝ ΕΚΕΙΝΟΝ ΚΡΑΚΟΥΡΑ*, ΠΟΥ ΘΑ ΕΙΠΕΙ ΚΑΤΑΡΑΜΕΝΟΝ ΣΑΝ ΤΗ ΜΗΤΡΑ ΤΗΣ ΣΑΡΑΣ.
* ΑΠΟΚΡΗΜΝΟΙ ΒΡΑΧΟΙ. ΠΙΘΑΝΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΑ ΚΟΡΦΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΡΑΒΑΡΑ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΙΑΣ.

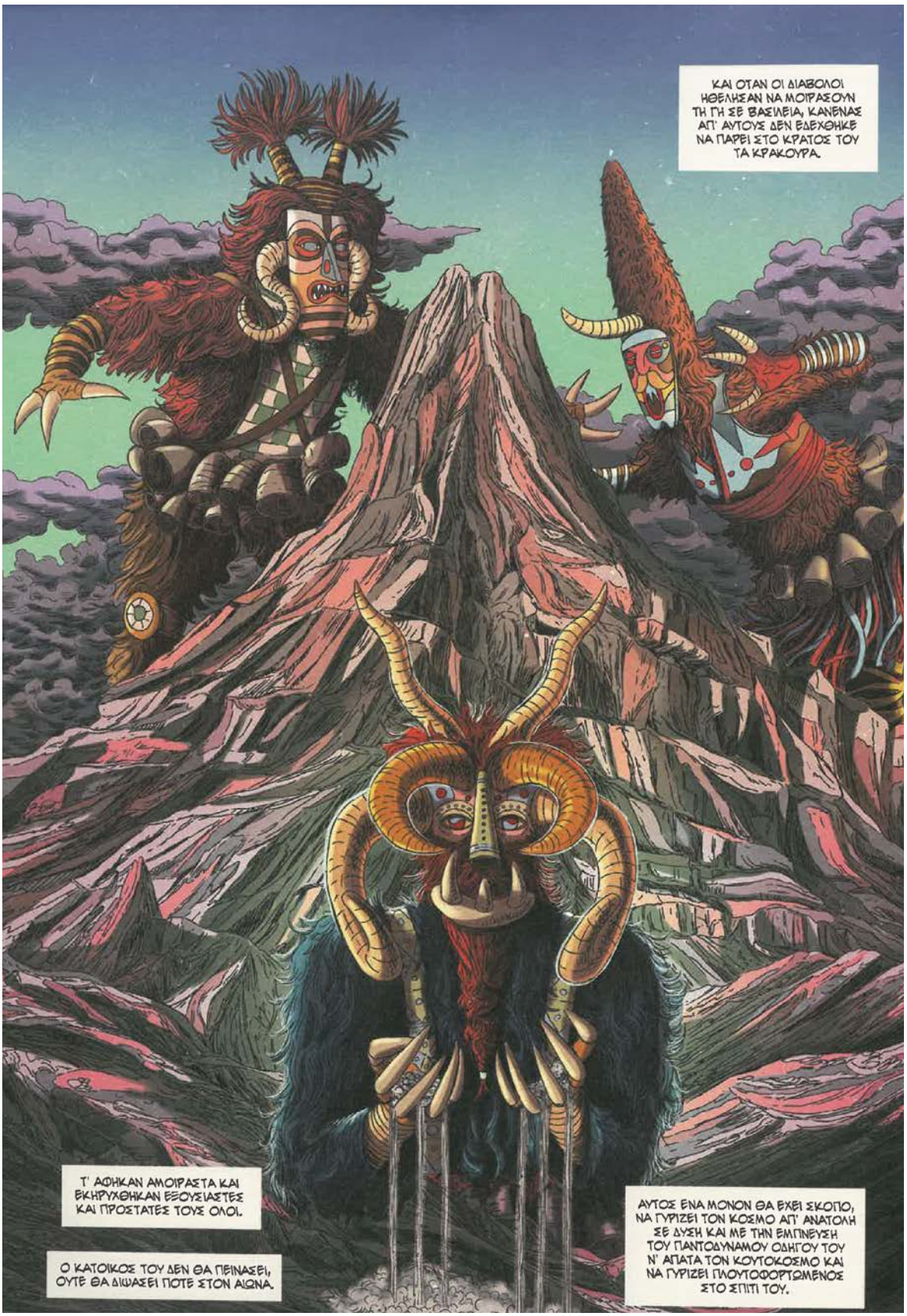
ΚΑΙ ΟΤΑΝ ΟΙ ΔΙΑΒΟΛΟΙ ΗΘΕΛΗΣΑΝ ΝΑ ΜΟΙΡΑΣΟΥΝ ΤΗ ΓΗ ΣΕ ΒΑΣΙΛΕΙΑ, ΚΑΝΕΝΑΣ ΑΠ' ΑΥΤΟΥΣ ΔΕΝ ΕΔΕΧΘΗΚΕ ΝΑ ΠΑΡΕΙ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΤΑ ΚΡΑΚΟΥΡΑ.
Τ' ΑΦΗΚΑΝ ΑΜΟΙΡΑΣΤΑ ΚΑΙ ΕΚΗΡΥΧΘΗΚΑΝ ΕΞΟΥΣΙΑΣΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΣ ΤΟΥΣ ΟΛΟΙ.
Ο ΚΑΤΟΙΚΟΣ ΤΟΥ ΔΕΝ ΘΑ ΠΕΙΝΑΣΕΙ, ΟΥΤΕ ΘΑ ΔΙΨΑΣΕΙ ΠΟΤΕ ΣΤΟΝ ΑΙΩΝΑ.
ΑΥΤΟΣ ΕΝΑ ΜΟΝΟΝ ΘΑ ΕΧΕΙ ΣΚΟΠΟ, ΝΑ ΓΥΡΙΖΕΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΑΠ' ΑΝΑΤΟΛΗ ΣΕ ΔΥΣΗ ΚΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΕΜΠΝΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΟΥ ΟΔΗΓΟΥ ΤΟΥ Ν' ΑΠΑΤΑ ΤΟΝ ΚΟΥΤΟΚΟΣΜΟ ΚΑΙ ΝΑ ΓΥΡΙΖΕΙ ΠΛΟΥΤΟΦΟΡΤΩΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ.

1. **εβολάκιαζαν**: στερέωναν με χωμάτινους βόλους.

ΘΕΟΣ ΣΧΩΡΕΣ' ΤΗ ΜΑΝΑ ΣΟΥ,
ΔΩΣ' ΜΟΥ ΛΙΓΑΚΙ ΑΛΕΥΡΙ,
ΝΑ ΦΤΙΑΞΩ ΜΙΑ ΚΟΥΡΚΟΥΤΗ.
ΕΝΑ, ΔΥΟ, ΤΡΙΑ!...
ΘΕΟΣ ΣΧΩΡΕΣ' ΤΟΝ ΚΥΡΗ ΣΟΥ,
ΔΩΣ' ΜΟΥ ΛΙΓΑΚΙ ΛΑΔΙ,
ΝΑ ΡΕΩ ΣΤΗΝ ΚΟΥΡΚΟΥΤΗ.
ΕΝΑ, ΔΥΟ, ΤΡΙΑ!...
ΘΕΟΣ ΣΧΩΡΕΣ' ΤΗ ΒΑΒΑ ΣΟΥ,
ΔΩΣ' Μ' ΕΝΑ ΚΡΕΜΜΥΔΙ,
ΝΑ ΨΗΣΩ ΜΕ ΤΟ ΛΑΔΙ,
ΝΑ ΡΕΩ ΣΤΗΝ ΚΟΥΡΚΟΥΤΗ,
ΓΙΑ ΝΑ ΤΗ ΦΑΩ ΒΡΑΔΥ.
ΕΝΑ, ΔΥΟ, ΤΡΙΑ!...

Ο ΚΩΣΤΑΣ ΤΖΙΡΙΤΗΣ Ή ΤΖΙΡΙΤΟΚΩΣΤΑΣ; ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΝΗΘΕΙΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΣΤΗ ΡΟΥΜΕΛΗ ΝΑ ΣΜΙΓΟΥΝ ΤΟ ΕΠΙΘΕΤΟ ΜΕ Τ' ΟΝΟΜΑ, ΓΡΗΓΟΡΑ ΑΝΑΔΕΙΧΘΗΚΕ Κ! ΕΘΑΥΜΑΣΘΗΚΕ. ΔΕΚΑΧΡΟΝΙΤΗΣ ΔΕΝ ΗΤΑΝ ΑΚΟΜΗ ΚΑΙ ΑΡΧΙΣΕ ΝΑ ΓΛΟΥΤΙΖΕΙ ΜΕ ΝΕΟΥΣ ΒΗΜΑΤΙΣΜΟΥΣ, ΑΛΛΟΚΟΤΟΥΣ ΚΑΙ ΑΦΥΣΙΚΟΥΣ, ΤΟΝ ΚΟΥΤΣΟΚΟΥΛΟΣΤΡΑΒΟ ΧΟΡΟ.

Η ΣΕΒΑΣΤΗ ΜΟΡΦΗ ΤΩΝ ΓΕΡΟΝΤΩΝ, ΠΟΥ ΕΚΑΝΑΝ ΤΗ ΔΩΔΕΚΑΔΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ, ΕΦΕΡΝΕΝ ΑΠΟ ΑΠΟΡΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΕΟΝ ΑΣΤΡΟ ΠΟΥ ΑΝΕΤΕΛΕ ΤΡΙΛΑΜΠΕΣ ΝΑ ΦΩΤΙΣΕΙ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥΣ.

ΚΑΘΕΝΑ ΕΧΕΙ ΣΥΝΤΡΟΦΕΨΕΙ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ, ΤΟΝ ΠΑΠΠΟ, ΤΟΝ ΠΡΟΠΑΠΠΟ ΜΟΥ ΣΤΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΤΟΥΣ.
ΤΑ ΒΛΕΠΕΙΣ ΜΩΡΕ! ΚΟΙΤΑΞΕ ΝΑ ΜΗΝ ΤΑ ΝΤΡΟΠΙΑΣΕΙΣ!
ΕΚΕΙΝΑ ΤΑ ΚΑΡΦΙΑ ΩΣ ΠΕΡΑ ΕΣΥ ΘΑ ΤΑ ΓΟΜΙΣΕΙΣ!
ΝΑΙ!
ΘΑ ΤΑ ΓΕΜΙΣΩ ΚΙ ΑΜΑ ΘΑ ΒΑΛΩ ΑΚΟΜΗ!
ΝΑ ΜΟΥ ΖΗΣΕΙΣ!
ΜΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΥΠΟΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕ ΟΛΗ ΤΩΝ ΓΕΡΟΝΤΩΝ ΤΗΝ ΠΕΠΟΙΘΗΣΗ, Ο ΤΖΙΡΙΤΟΚΩΣΤΑΣ ΕΦΥΓΕ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΤΟΥ ΤΑΞΙΔΙ.

Cob, K. (2019) Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ του Ανδρέα Καρκαβίτσα, εκδ. Polaris
Πηγή κειμένου: Kanellos Cob – Ο Ζητιάνος του Ανδρέα Καρκαβίτσα (Graphic Novel), σσ. 17-25

Στάδια παραγωγής του κόμικ

Πώς φτιάχνω κόμικ σε μια ομάδα

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Διαβάστε από το μυθιστόρημα *Ο ζητιάνος* το απόσπασμα με τίτλο «Τα μυστήρια της ζητιανιάς». Συγκρίνετέ το με το αντίστοιχο απόσπασμα από το graphic novel που σας δίνεται. Συζητήστε για την εικονογράφηση και για το κείμενο του graphic novel. Ποια χωρία του κειμένου επιλέχθηκαν να αξιοποιηθούν από τον δημιουργό και με ποια πρόθεση; Ποιες χρωματικές επιλογές έχει κάνει ο εικονογράφος και τι αποτέλεσμα κρίνετε ότι δημιουργεί στην ατμόσφαιρα του έργου;

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

Ο ζητιάνος. Β΄ Μυστήρια της ζητιανιάς

Αν εκίνησε τους χωριάτες σε κανένα αίσθημα το λυπηρόν εκείνο ποδοκύλισμα του τελωνοφύλακα και του ζητιάνου δεν ήταν ούτε η συμπάθεια, ούτε η λύπη, ούτε η αγανάχτηση για τον αδικημένον. Από τέτοια δεν αισθάνονται οι Καραγκούνηδες. Ένα μόνον τους εκυρίεψεν, η απορία. Δεν ημπορούσαν να καταλάβουν γιατί ο ζητιάνος εκυλιόταν κατά γης τόσην ώρα, χωρίς ούτε λόγο να ειπεί, ούτε αντίσταση να κάμει, ούτε σημάδια θυμού να δείξει το πρόσωπό του. Τι διάβολο· έχει και η υπομονή τα όριά της!

Αλλ' οι χωριάτες δεν ήξευραν καλά τι θα ειπεί ζητιάνος. Ήταν αληθινά διπλός από τον τελωνοφύλακα ο Τζιριτόκωστας. Κάτω από τα βρωμερά κουρέλια του εκρύβονταν βραχίονες σιδερένιοι και χαλυβένιοι μύες και πλάτες καλοδεμένες και τράχηλος βοδιού και ταύρου δύναμις. Στην πατρίδα του που τον εγνώριζαν καλά, όλοι τον έτρεμαν. Τα κατορθώματά του ομολογούντ' εκεί, όπως τα κατορθώματα των δρακόντων στα παραμύθια. Μια φορά, σε δημαρχικές εκλογές, για να βοηθήσει τον φίλο του υποψήφιο, μόνος επήγε κι εμπόδισε τους κατοίκους του Άγιου Βλάση, που ήσαν αντίθετοι, να πάνε στην ψηφοφορία. Και το βράδυ στη διαλογή, όταν εκατάλαβε πως θα έχανεν ο φίλος του, μόνος πάλιν επήδησε με το ρεβόλβερ στο χέρι μέσα στην εκκλησία, έδιωξε τη φρουρά και αναποδογύρισε τις κάλπες συγκάσελα.

Αλλά και στα ταξίδια του δεν είχε κάμει λίγα ο Τζιριτόκωστας. Τρεις έως τώρα είχε στείλει στον Άδη μυστικά, μυστικά. Αληθινά λόγο δεν έλεγεν. Υπόφερε με υπομονήν Ιώβειον κάθε τι που του έκαναν. Αλλά μέσα του έγραφε με μαύρα γράμματα εκείνους που του έφταιγαν, και κακότυχοι, αν έπεφταν ποτέ εύκολοι στα χέρια του.

Ο Κώστας Τζιρίτης και Τζιριτόκωστας, κατά τη συνήθεια που έχουν στη Ρούμελη να σμίγουν το επίθετο με τ' όνομα, ήταν από τόπο που συμμαζώνει στα στενά του σύνορα όλη την ασυμμάζευτην ιστορία της ελληνικής ζητιανιάς. Στην εποχή του εσυνήθιζαν εκεί, όταν οι ακμαίοι άντρες έλειπαν στα ταξίδια και οι γυναίκες έξω στις περίγυρα κρεμνόρραχες εβολάκιαζαν τα φθισικά αραποσίτια τους, οι εβδομηντάρηδες να συνάζουν τα παιδιά στο

χοροστάσι[1] και να τα γυμνάζουν στης ζητιανιάς τα καμώματα. Κάτω από τ' ασπρόμμαλλα εκείνα μέτωπα, που εταπείνωσεν ο πολυκαιρινός εξευτελισμός· κάτω από τα πρόσωπα εκείνα, που παραμορφωμένα επέτρωσεν η αδιάκοπη πλαστοπροσωπία· εμπρός στις σακατεμένες κορμοστασιές που παράλλαξεν όχι του χρόνου το γοργοτρέξιμο, όχι της αρρώστιας η κρυφή ενέργεια, όχι του καιρού η ξαφνική επιρροή, αλλά το πείσμα, εγυμναζόταν η νεολαία, η ελπίδα και χαρά του χωριού, να είναι άξια, αν όχι καλύτερη των πατέρων της. Ο Κουτσοκουλόστραβος χορός ήταν το κυριότερο γύμνασμα εκείνες τις ημέρες. Τα παιδιά κρατώντας και από ένα μπαστούνι εγύριζαν χεροπιαστά και επροσποιούνταν από μία σωματική βλάβη. Ένα έκανε τον κουτσό· και ανεβοκατέβαζε το κορμί του σε κάθε βήμα, σαν το έμβολον ανάμεσα στα μετάλλινα πλευρά της τρόμπας. Άλλο έκανε τον θεότυφλο κι εβημάτιζε ρίχνοντας εμπρός το μπαστούνι, πασπατεύοντας με την άκρη του τη γη, μήπως τύχη έξαφνα ψήλωμα ή λάκκωμα, κρεμνός ή όχτος, κοτρώνι ή κορμόδεντρο και πέση και τσακιστεί ο ταλαίπωρος. Κι έδειχνε ζωγραφιστή στο πρόσωπο την αμφιβολία και τον τρόμο ενός τυφλού. Τρίτο έκανε τον παράλυτο· ακουμπούσε στη γη τις δυο παλάμες, εσήκωνε με πηδήματα γοργοπόδαρου λαγού τα νεκρά και αλύγιστα ποδάρια του, σύνωρα ψηλώνοντας τα μάτια καθαρά κι άδολα και χύνοντας στο δροσοπεριχυμένο πρόσωπο θλίψιν ήμερη και ασκητικήν υπομονή στου Θεού το θέλημα του δικαιοκρίτη και παντοδύναμου! Άλλο, νεραϊδοπαρμένο τάχα, εψήλωνεν ολόρθο το κορμί και εβάδιζεν με ολότρεμο σώμα κάνοντας ένα βήμα εμπρός και δυο πίσω και τρία δεξιά, αριστερά τέσσερα· ήθελεν εκεί να πάει κι επήγαινεν αλλού. Εδοκίμαζε να γυρίσει δεξιά και αριστερά εγύριζεν· επροσπαθούσε να συμμαζέψει τα σκέλια του και τ' άνοιγε· να διπλώσει τα χέρια του και τ' άπλωνε ξύλα-ξερά κι εβημάτιζε με τρέμουλα όλων των μελών, λες και είχε τους αρμούς ξεχαρβαλωμένους. Άλλο έλεγε πως του πήραν οι νεράιδες στην ρεματιά της Κάναλης τη φωνή από φθόνο κι άπλωνε τον λαιμό του κι εσούφρωνε τα χείλη με αγώνα θέλοντας να λαλήσει και βγάζοντας ανατριχιαστικόν ούρλιασμα μέσ' από τον στενάχωρο λάρυγγά του. Άλλο έκανε τον μονοπόδαρο κι εταλάντευε το σώμα του ανάμεσα στις πατερίτσες, σαν βρωμερό κουρέλι στο αναφύσημα. Κι άλλα δέκα-είκοσι έκαναν άλλες δέκα-είκοσι αρρώστιες σωματικές, πολλές υπαρκτές και πολλές ανύπαρκτες ακόμα στον κόσμο.

Ενώ τα παιδιά έτσι εγυμνάζονταν για να πατήσουν τα φιλάνθρωπα αισθήματα των συνόμοιών τους αργότερα, ένας από τους γερόντους, παιγνιδιάρης ξακουσμένος και γλυκόφωνος, ορθοκρατώντας τρίχορδη λύρα στα γόνατα, εφρόντιζε με το τραγούδι να ελαφρώνει τους σημερινούς κόπους και να δείχνει αξιοζήλευτη και τρισευτυχισμένη τη μέλλουσα ζωή τους. Με φωνή παραπονιάρικη, συγκρατητή, μονότονη· με μικρή γοργάδα στην αρχή· με ένα ξαφνικό χαμηλοψήλωμα έπειτα· κι έπειτα με χαμήλωμα στρωτόν ολόισιο

1. **χοροστάσι**: ανοιχτός χώρος όπου στήνουν το χορό.

μακρυλαρίκι[2], έλεγε τραγούδι ταπεινό, ντόπιον όσο και η λαψάνα[3] της ξερής πλαγιάς και σαν εκείνη άνοστο, φτωχικό, ψειριασμένο. Κι εσυνόδευε το τραγούδι του με μονότονο και συγκρατητό και παραπονιάρικο γκρίνιασμα της λύρας του. Και με το τραγούδι του έδειχνε στα παιδιά τα περίγυρα ξερά και άχαρα βουνά της πατρίδας τους, τη Γη τη μητρυιά και την ολοστέρφευτη[4]. Επαρόμοιαζε με κατάρα Θεού και τρισανάθεμα τη γέννησή της, περνώντας πίσω αγγελόφερτος στου Σύμπαντος τη γένννηση, όταν το Παν ήταν Χάος και Μηδέν. Ο Θεός, έλεγεν, ηθέλησε να πλάσει τότε τον Κόσμον. Επήρεν ένα κόσκινο μεγάλο και το εκρέμασε σαν σύγνεφο στην άβυσσο. Έπειτα παίρνοντας χώμα με το χέρι έριχνε στο κόσκινο, κουνώντας το επάνω-κάτω. Το χώμα φυσικά, το καλό και το γόνιμο, έπεσε κάτω κι εγέμισε την άβυσσο κι έξαφνα εφάνηκεν η Γη, πολύκαρπη και πανώρια. Έμειναν τέλος στο κόσκινο μόνον οι πέτρες και τα χάλαρα[5]. Και οργισμένος ο Δημιουργός, γιατί δεν εσυλλογίσθηκεν από πριν να μοιράσει κι εκείνα δίκαια, εκλώτησε το κόσκινο κι εχύθηκαν τ' απομεινάρια όλα μαζί σ' έναν τόπο. Και ονόμασεν ο Θεός τον τόπον εκείνον Κράκουρα, που θα ειπεί, καταραμένον σαν τη μήτρα της Σάρρας[6].

Αλλ' ο τραγουδιστής δεν έλεγεν αυτά για να δειλιάσει τους ακροατές του. Απ' εναντίας, σαν εμπνευσμένος ψάλτης του παλιού καιρού, αδράχνοντας από την ταπείνωση το ύψος και από τον φόβο την αντρεία ερχόταν για μιας γλυκοχρυσόστομος κι ενώ εκαταριόταν τη γη, εμακάριζε τα παιδιά της. Όταν οι διαβόλοι, έλεγε, ηθέλησαν να μοιράσουν τη Γη σε βασίλεια, κανένας απ' αυτούς δεν εδέχθηκε να πάρει στο κράτος του τα Κράκουρα. Τ' άφηκαν αμοίραστα κι εκηρύχθηκαν εξουσιαστές και προστάτες τους όλοι. Αλλά τόπος που έχει τέτοιους προστάτες, ευτυχισμένος και παμμακάριστος, επρόσθετεν ο γέροντας. Ο κάτοικός του δεν θα πεινάσει, ούτε θα διψάσει ποτέ στον αιώνα. Τα χέρια του δεν θα γνωρίσουν ποτέ το σταβάρι[7] του αλετριού το άγριο και το στειλιάρι της αξίνας· δεν θα μαραθούν τα χρυσά του νιάτα ξεκολλώντας ριζιμιά λιθάρια και δεν θ' αυλακωθεί το μέτωπό του από τη σκέψη. Δεν θα λιποψυχήσει μήπως ο λίβας τού κάψει τα σπαρτά· μήπως η ξηρασία τού μαράνει τα σταφύλια, μήπως η βροχή τού χαλάσει τα μποστάνια. Άλλοι θα τα σκεφθούν και άλλοι θα φυτέψουν το αμπέλι που θα πιει αυτός το κρασί· άλλοι θα σπείρουν και θα θερίσουν το σιτάρι που θα φάγει το ψωμί· άλλοι θα μαζέψουν τις ελιές και άλλοι το λάδι του. Αυτός ένα μόνον θα έχει σκοπό, να γυρίζει τον κόσμο απ' Ανατολή σε Δύση και με την έμπνευση του παντοδύναμου οδηγού του ν' απατά τον κουτόκοσμο και να γυρίζει πλουτοφορτωμένος στο σπίτι του.

2. **μακρυλαρίκι**: πιθανόν μακρόσυρτο τραγούδι.
3. **λαψάνα**: αγριοσινάπι, *βρούβα/γρούβα*.
4. **ολοστέρφευτη**: από το επίθετο στέρεφη / στείρα, που σημαίνει άτεκνη γυναίκα.
5. **χάλαρα**: πέτρες, σκληροί χωμάτινοι βόλοι.
6. **σαν τη μήτρα της Σάρας**: στείρα.
7. **σταβάρι**: μεγάλο κυρτό ξύλο που συνδέει τον ζυγό του αλετριού με το υνί.

Έτσι τους έλεγε κι έτσι τους ορμήνευεν ο γέροντας. Και ο παράδοξος χορός σε κάθε του τραγουδιού τμήμα, σε κάθε της λύρας του παύλα, ερχόταν κουτσοκουλοστραβοβηματίζοντας κι ετραγουδούσε με φωνή παραπονιάρικη και συγκρατητή και μονότονη:

Θεός σχωρέσ' τη μάννα σου,
δος μου λιγάκι αλεύρι,
να φτιάσω μια κουρκούτη.
Ένα, δυο, τρία!...

Θεός σχωρέσ' τον κύρη σου,
δος μου λιγάκι λάδι,
να ρίξω στην κουρκούτη.
Ένα, δυο, τρία!...

Θεός σχωρέσ' τη βάβα σου,
δος μ' ένα κρεμμύδι,
να ψήσω με το λάδι,
να ρίξω στην κουρκούτη,
για να την φάω το βράδυ.
Ένα, δυο, τρία!...

Σ' αυτό το μοναδικό σχολείον ο Τζιριτόκωστας γρήγορ' αναδείχθηκε κι εθαυμάσθηκε. Δεκαχρονίτης δεν ήταν ακόμη και άρχισε να πλουτίζει με νέους βηματισμούς αλλόκοτους και αφύσικους τον Κουτσοκουλόστραβο χορό· να προσθέτει στα ζητιάνικα τραγούδια του νέα μέτρα και πρωτάκουστα ζητήματα. Η σεβαστή μορφή των γερόντων, που έκαναν τη Δωδεκάδα του χωριού, έφριξεν από απορία και χαρά για το νέον άστρο που ανέτειλε τριλαμπές να φωτίσει την πατρίδα τους. Τα κόκκαλα του Πηλαλομούτρη, του Καλλιγοψίλλη, του Παστρογωνιά, που εβαρυκοιμώνταν στης Παναγιάς τον αυλόγυρον, κουρασμέν' από τα πολλά ταξίδια με την άμετρη δόξα, εσάλεψαν συγκίβουρα, όταν άκουσαν τον νέο ζητιάνο, που ερχόταν να θαμπώσει τη μνήμη τους. Και τα μπαστούνια τα κρεμασμένα στους τοίχους των σπιτιών εταράχθηκαν κι εκείνα με ιερή φρικίαση, αβέβαια ποιο τάχα θα τιμηθεί να συντροφέγει στο πρώτο του ταξίδι τον νέον αρχιθεομπαίχτη. Και ο Τζιριτόγιωργας, ο πατέρας του, εσήκωσε με ειλικρίνεια, πρώτην ίσως φορά στη ζωή του, τα χέρια, ευχαριστώντας εγκαρδιακά τον Θεό, που του έστειλε τέτοιο παιδί να συνεχίσει το στάδιο και να τιμήσει το σπίτι του. Πριν όμως αποφασίσει να βγάλει στο ταξίδι τον γιο του ο καλότυχος πατέρας, τον έκραξε σ' ένα παράμερο δωμάτιο του σπιτιού, τάχα πως θα του μιλήσει μυστικά. Εκεί τον έβαλε να καθίσει κατάχαμα και του είπε να γυρίσει τα μάτια. Και γυρίζοντας τα μάτια ο μικρός είδε για πρώτη φορά τόσον ολοφάνερα την παλαιά ρίζα και κατάσταση της οικογενείας του.

Δεν ήταν αληθινά βαρυστολισμένο το δωμάτιο. Ένα μόνον τραπέζι σαρακοφαγωμένο, στρωμένο με μάλλινο χρωματιστό τραπεζομάντηλο ακουμπούσε στον ένα τοίχο μ' ένα κίτρινο σπειρωτό νεροκολόκυθο επάνω. Ξύλινος καναπές απλαδοστρωμένος[8] έπιανε τον άλλον τοίχο. Δυο μεγάλες κασέλες από καρυδιά με παράδοξα χοντροσκαλίσματα έπιαναν τον τρίτο· κι εκρέμονταν από την αταβάνωτη σκεπή πέντε-δέκα πλέχτρες ξεροκύδωνα με τα φύλλα τους ακόμη και το χνούδι και δυο κλάρες μπουρνέλες[9] με τη σκόνη καθισμένη, σαν αχνός επάνω στην γαλαζόμαυρη πέτσα τους. Όμως πίσω από τη μαυρισμένη πόρτα και περίγυρα στους τοίχους είδεν ο μικρός να κρέμονται από τα καρφιά, με τάξη και ηλικία βαλμένα όλων των ειδών και όλων των σχημάτων τα μπαστούνια. Μερικά χυτά, ολόισα επάνω έως κάτω· άλλα γυριστά, άλλα διχαλωτά· μερικά στην άκρη με ρίζα χοντρή· τούτο με κόμπους, εκείνο στραβό· το ένα ξεφλουδισμένο· το άλλο ακόμη με τα δαγκώματα των σκύλων· το άλλο διατηρώντας στη ράχη του τις γραμμές, που έκοβε μετρώντας ποιος ηξεύρει τι της ζωής είτε του επαγγέλματός του αξιοθύμητον ο μακαρίτης αφέντης του· μισοτσακισμένο τούτο, λυγισμένο εκείνο. Όλα ήσαν στη σκόνη περιτυλιγμένα, σαν σε σάβανο του καιρού, και βυθισμένα στη σιωπή και τον ύπνον, όπως τα όπλα πολεμιστού τρισένδοξου, κρεμασμένα εκεί για μνήμη του αθάνατη και αξιομίμητο παράδειγμα της γενεάς του.

Και αληθινά, για το αξιομίμητο παράδειγμα της γενεάς ήταν τα μπαστούνια εκεί κρεμασμένα και ο Τζιριτόγιωργας για τούτο έφερε το παιδί, να τα ιδεί, πριν έβγει στο ταξίδι, και να πάρει διδάγματα. Καθέν' από εκείνα είχεν επάνω του ιστορίαν ίση και καλύτερη από το δόρυ του Αχιλλέα. Καθένα είχε συντροφέψει τον πατέρα, τον πάππο, τον προπάππο του, σε όλα τα φαρμάκια και τις κακοπάθειες της ζητιανικής ζωής· στη βροχή και το κρύο του χειμώνα· στον ήλιο και το κάμμα του καλοκαιριού. Τον εστήριξε να περάσει ρέμματα παγωμένα· τον εβοήθησε να ξεκρεμάσει από τα σχοινιά τ' ασπρόρρουχα και από τα παραθύρια κουρτίνες και από τους φούρνους κουλούρια· να τινάξει από τα δέντρα πωρικά στις πονηρές ημέρες της πείνας και, δυνατότερο από την εφτατόμαρη ασπίδα του Αίαντα, επροφύλαξε το σώμα του αφέντη του άτρωτον από κάθε τροχισμένο σκυλόδοντο και κάθε πεινασμένου λύκου αγριοχύμισμα. Τυφλόν τον οδήγησε στα μαρμαρένια σκαλοπάτια· κουτσόν τον επέρασε μέσ' από τις αγορές· κουλόν τον εστήριξε· παράλυτο τον εκρεβάτωσε· φοβισμένο τον εφύλαξε· τολμηρόν κάποτε τον όπλισεν υπεράνθρωπα. Και χρόνια ολόκληρα είδεν όλες του τις πλαστοπροσωπίες, όλες τις παραλλαγές. Άκουσεν όλα του τα ψέματα· όλα τα συχωρολόγια. Και ποιος ηξεύρει, αν αυτό το μπαστούνι δεν του ήφερε στον νου εκείνο το τεχνικότατο σακάτεμα και στα χείλη εκείνη την εξυπνότατην ευχή.

Ο Τζιριτόγιωργας εκοίταζεν αφαιρεμένος ένα με τ' άλλο τα κρεμασμένα τρόπαια και σεβασμός άμετρος επλημμύριζε την καρδιά του και τα στήθη του εβάρυναν σαν μυλόπετρα στην προγονικήν εκείνη δόξα. Σαν πουλάρι ασέλωτο που γοργοτρέχει στον κάμπο, έτρεχεν

8. **απλαδοστρωμένος**: στρωμένος με απλάδι, κουβέρτα, κλινοσκέπασμα.
9. **μπουρνέλες**: δαμάσκηνα.

ο νους του γερωζήτουλα στα περασμένα κι έβλεπεν ένα με τον άλλον τους προγόνους αφανισμένους από την κακοπάθεια και αγνώριστους από την ψευτιά. Πόσα υπόφεραν οι δύστυχοι, για να φέρουν εκεί που έφεραν την οικογένειά τους! Ξυλιές έφαγαν, δαγκώματα μαντροσκύλων εβάσταξαν, κλώτσους αλόγων, σπρωξές και γροδοκοπήματα μεθυσμένων. Άκουσαν σφυρίγματα των παιδιών του δρόμου, πιάτα ολάκερα είδαν να σπάσουν στα κεφάλια τους από δουλικά· με κάτουρα να περιχυθούν, με κόπρο ν' αλειφτούν εβάσταξαν. Επέρασαν ακούραστοι θάλασσες και ποτάμια· κάμπους και όρη και βουνά εδρασκέλησαν. Σε χώρες και χωριά και καλυβάκια εκόνεψαν. Εδέχθηκαν την πλούσια ελεημοσύνη του άρχοντα και το μονόλεφτο της χήρας. Έφαγαν τ' αποφάγια του αφέντη και του δούλου· έπιαν το απόπιμα του γερού και του αρρώστου. Εκοιμήθηκαν στον στάβλο και τον αχερώνα, εμπρός στο κατώφλι της πόρτας και τον νάρθηκα της εκκλησιάς· στου βουνού το διάσελο και στο γούπατο[10] κατακαμπίς. Αληθινά, τι υπόφεραν οι δύστυχοι, τι υπόφεραν!

Και ο γερωζήτουλας στο μελαγχολικόν αυτό γοργογύρισμα του νου απάντησεν έξαφνα τα δικά του ταξίδια. Συγκινημένος εγύρισε τον αντικρυνό τοίχο κι εστύλωσε τα μάτια του ακίνητα. Ένα με τ' άλλο εκρέμονταν εκεί ολάκερα είκοσι μπαστούνια, που αντιπροσώπευαν είκοσι ταξίδια, δυο και τρία χρόνια το καθένα. Κι εύρισκε τώρα σε καθενός την στάση και την έκφραση ολόγραφη την ιστορία των ταξιδιών του. Το πρώτο στην δεξιά του τοίχου άκρη, ένα μικρό και λιανό μπαστουνάκι, σπασμένο σε δυο, κλαψιάρικο, χαμένο και ηλίθιο, έλεγε την εποχή, που μικρός και άμαθος έκαμε το πρώτο ταξίδι κάτω από την άγρυπνην επιτήρηση του πατέρα του. Έχασε τότε τη σακκούλα με τα κέρδη και ο γέροντας έσπασε στη ράχη το μπαστούνι του και τον έβαλεν έπειτα να το κρεμάσει στον τοίχο για ενθύμηση. Αμέσως όμως έπειτ' απ' αυτό, μεγάλο, χοντρό, γερότατο και θρασύ, εψήλωνε του δεύτερου ταξιδιού το μπαστούνι, λες και τον παρακινούσε να το πιάσει πάλι στα χέρια και να τρέξουν γοργά, αρχαίοι πολεμισταί της ζωής, σε νέα κέρδη και σε νέα τρόπαια. Έπειτα ένα με τ' άλλο ερχόνταν άλλα μπαστούνια στη σειρά, με διαφορετική καθένα στάση κι έκφραση και ζωή, θυμίζοντάς του κακοπάθειες και ατυχίες τόσες, αλλά και τόσα κέρδη και χαρές. Και ο Τζιριτόγιωργας, κουνώντας το κεφάλι θλιβερά, εχαμήλωσε τα μάτια στον υγιό του και με φωνή σοβαρή και τρανταχτή έξαφνα του είπε κάνοντας με το δεξί βασιλική χειρονομία:

— Τα βλέπεις, μωρές! Κοίταξε να μην τα ντροπιάσης! Εκείνα τα καρφιά ως πέρα εσύ θα τα γιομίσεις!...

Κι έδειξε στη σειρά των μπαστουνιών άλλα καρφιά στον τοίχο, έως πέρα, δέκα-είκοσι ακόμη που επρόσμεναν ανυπόμονα να βαστάξουν τα νέα της οικογένειας τρόπαια. Ο Τζιριτόκωστας εσήκωσε με αδιαφορία τα μάτια, εκοίταξε τα καρφιά και με φωνή άτρομη κι επίσημη απάντησε:

— Ναι· θα τα γεμίσω κι άλλα θα βάλω ακόμη!

10. **γούπατο**: χαμηλό μέρος, λεκάνη, βαθούλωμα εδάφους.

— Να μου ζήσεις! έκραξε ο Τζιριτόγιωργας ενθουσιασμένος.

Με όλες όμως τις υποσχέσεις και μ' όλη των γερόντων την πεποίθηση, ο Τζιριτόκωστας στο πρώτο του ταξίδι δεν εστάθηκε τυχερότερος από τον πατέρα του. Εκεί που εγύριζε στον Μωρηά, απαντήθηκε μ' ένα Κλουτσινιώτη θεότυφλο, που του επρότεινε να συντροφέψουν και να μοιράζονται τα κέρδη. Οι Κλουτσίνες ανήκουν στον Μωρηά· αλλ' είναι καθ' όλα αντίζηλοι με τα Κράκουρα. Ο Κλουτσινιώτης θα έβαζε την τυφλομάρα του και ο Κρακουριώτης τα τερτίπια του. Δυο πράγματα όλως αντίθετα και όμως τόσο σύμφωνα και βοηθητικά στην τέχνη τους. Ο Τζιροτόκωστας εύκολα επείσθηκε να συντροφέψει με τον τυφλό, και δυο-τρεις μήνες γυρίζοντας έκαμαν αρκετές εισπράξεις. Ο πρωτοτάξιδος ζητιάνος δεν είχε πού να κρύψει την περηφάνειά του. Εσυλλογιζόταν με πόση χαρά οι συγγενείς και με πόση λύπη οι ξένοι θα έβλεπαν τ' απροσδόκητα για πρωτόβγαλτον κέρδη του. Έξαφνα όμως μία νύχτα, ενώ εκοιμώνταν σ' έναν αχυρώνα του Σουλεϊμάναγα, ο τυφλός ανέβλεψε κι έφυγε με τα χρήματα. Ο Τζιριτόκωστας απογοητευμένος ηθέλησε να γυρίσει στο χωριό του. Αλλά μόλις έφθασεν απ' έξω και τον εδέχθηκαν οι συντοπίτες του με γιουχαΐσματα. Ο πατέρας του, παίζοντας φοβερό κοντόξυλο στο χέρι, του εφώναξεν από μακράν:

— Κερατόσπορε, μου ντρόπιασες το σπίτι! Φεύγ' από δω· παιδί μου δεν είσαι!

Ο νεαρός ζητιάνος εκατάλαβεν αμέσως πως ακούσθηκε στο χωριό το πάθημά του, πριν φθάσει αυτός. Υποψιάστηκε μάλιστα μήπως τούτο ήταν τέχνασμα του πατέρα του· μήπως ο Κλουτσινιώτης ήταν συντοπίτης, κρυμμένος επίτηδες για να δοκιμασθεί η ευκολοπιστία του και το πάθημα να του γίνει αλησμόνητο μάθημα. Καταντροπιασμένος έφυγε πάλι πίσω και φιλότιμος ορκίσθηκε να μη γυρίσει, αν δεν κάμει τέτοιο κατόρθωμα, που να τον θαυμάσουν όλοι.

Το είπε και το έκαμε. Έπειτ' από δυο χρόνια εγύρισε τον Αύγουστο, ανήμερα της Παναγίας, που πανηγυρίζει το χωριό. Κι εγύρισε με πολλά κέρδη. Αλλά δεν ήταν αυτό κατόρθωμα. Όλοι όσοι γυρίζουν από ταξίδι, με χρήματα γυρίζουν. Ο Τζιριτόκωστας εκατόρθωσεν άλλο. Μέσα στο χωριό του, ενώ οι άντρες όλοι αψεδάγιστοι στο σώμα και τη φορεσιά εχοροπηδούσαν στο χοροστάσι με τις γυναίκες τους πλουσιοστολισμένες, αυτός άθλιος και παραλλαγμένος, τρεις ημέρες εγύριζεν ανάμεσά τους κι εδεχόταν τα ελέη τους. Τρεις φορές τον ελέησεν ο ίδιος ο πατέρας του. Θα το πάθαινε και τέταρτη, αν ο Τζιριτόκωστας δεν επροδινόταν μόνος από τη μεγάλη συγκίνηση.

Όμως αυτό έγινεν άκουσμα σ' όλα τα περίγυρα χωριά. Απ' ολούθε πολλοί έτρεξαν να τον ιδούν κι επείσμωναν όσοι τον ελέησαν, απορώντας πώς απατήθηκαν οι αρχιαπατεώνες. Μονόγνωμοι εμολόγησαν ευθύς πως ηύραν τον δάσκαλό τους. Και την ίδια ημέρα ο γέρω Λυκόγιαννος –άλλος απόμαχος της τρισένδοξης στρατιάς εκείνης–, ο Λυκόγιαννος, που είχε πολλά πλούτη και μία μοναχοκόρη και απελπισμένος έμενε συχνά, γιατί δεν ηύρεσκε στους νέους ζητιάνους αξιότερό του κανένα για να τον κάμει γαμπρό, έτρεξε στο σπίτι κι έτσι του μίλησεν αγκαλιάζοντάς τον εγκαρδιακά:

— Μια κόρη έχω, χαλάλι σου εκείνη και τα πλούτη μου. Πολλοί γαμπροί μου τη γύρεψαν ως τα τώρα· μα εσύ 'σαι ο κάλεσσος[11] κι ο αξιότερος· εσύ θα μας τιμήσεις όλους!...

Ο Τζιριτόκωστας αληθινά τους ετίμησεν όλους. Οχτώ ημέρες έπειτ' από τον γάμο του άρχισε το δεύτερο ταξίδι. Λίγο κατ' ολίγον επροχώρησε και στο εξωτερικό. Ενοίκιαζεν από φτωχούς γονέους παιδιά κουτσά, κουλά, τυφλά, άλαλα, τα εγύμναζε κάμποσον καιρό στα μυστήρια της ζητιανιάς και τα έφερεν έπειτα, σαν περατάρης γερανός τα χειλιδόνια, στη Σμύρνη, στην Πόλη, στην Βουλγαρία, έως επάνω στην Βλαχία! Όταν εγέμιζε καλά το κεμέρι και αποφάσιζε να γυρίσει πίσω, εματανοίκιαζε τα παιδιά σε άλλους ζητιάνους, που τα επήγαιναν στα βάθη της Ρωσίας και της Μικρασίας, ως που έχαναν και την ενθύμηση της πατρίδας τους· κι εκείνος εσύναζεν άλλα παιδιά και άρχιζε νέο ταξίδι.

Τώρα όμως δεν εταξίδευε πλέον στο εξωτερικόν ο Τζιριτόκωστας. Είχε στελμένα εκεί τα δυο του παιδιά, που να του ζήσουν του έμοιαζαν καθ' όλα, και με ταχτική γραμματαλλαγή[12] εμάθαινε τις εποχές κι έστελνε με πιστούς ανθρώπους το χρειαζούμενον ασκέρι. Αυτός έμενεν ευχαριστημένος με τα εισοδήματα του Μωρηά και της Ρούμελης. Τώρα δεν του έμεναν παρά δυο μήνες ακόμη για να συμπληρώσει το φετινό ταξίδι του. Αλλά σε δυο μήνες και τι δεν ημπορεί να κάμει άνθρωπος σαν τον Τζιριτόκωστα. Με τον Μουτζούρη, τον παραγιό του, επέρασεν έως τώρα το αρχοντοπήλιο και της Λάρισας τον Κάμπο· ανέβηκε στα χωριά του Κισσάβου κι εκατέβηκε στην ποταμιά. Απ' εδώ εσκόπευε να πάρει τα χωριά του Κάτω Ολύμπου έως τον Τύρναβο· από εκεί θα κατέβαινε στον κάμπο των Φαρσάλων και θα τραβούσεν ίσα για την πατρίδα του. Στον ιστορικόν αυτόν δρόμο του εσύναζεν ό,τι του έδιναν και δεν του έδιναν οι χριστιανοί. Έρριχνε στα σακκούλια ψωροκόμματα και αποφάγια· σταριού απλοχεριές[13] και δεμάτια βρώμης σύχλωρης ακόμη· άπλερα κουκιά και ρεβίδια και παλιόσκουτα[14]· παλιοπάπουτσα και παλιοσίδερα και κάθε λογής νομίσματα. Ό,τι έβλεπε γύρω παραρριχμένο στο σπίτι που έμπαινε, το εξητούσε. Αν το έδιναν, το έρριχνε στο σακκούλι· αν δεν το έδιναν και ημπορούσε, το άρπαζεν εκείνη την ώρα ή αργότερα στέλνοντας τον παραγιό του. Όταν έφθανε σε κανένα κεφαλοχώρι, επουλούσε τ' αποφάγια και τα ψωροκόμματα στα μαγερειά· το στάρι και τη βρώμη, τα κουκιά και τα ρεβίδια στα μπακάλικα· τα παλιοπάπουτσα και τα παλιοσίδερα στους γύφτους και τους μπαλωματήδες όσο-όσο. Έτσι και αυτά τα ελάχιστα και πρόστυχα στα χέρια του άλλαζαν και εγίνονταν καθαρό χρυσάφι.

Εχθές όμως λίγο έλειψε να τα πληρώσει όλα του τα καμώματα με το παραπάνω. Από την αυγή είχαν κατεβεί στο Κισερλή[15] κι εγύριζαν στα σπίτια, όπου τους ελεούσαν καλά οι

11. **κάλεσσος**: ο καλύτερος, αυτός που προσφέρει προστασία και σιγουριά.
12. **γραμματαλλαγή**: ανταλλαγή επιστολών.
13. **απλοχεριές**: χούφτες.
14. **παλιόσκουτα**: παλιόρουχα.
15. **Κισερλή**: η σημερινή Ελάτεια στον νομό Λάρισας.

Τούρκοι. Κατά το μεσημέρι ευρέθηκαν εμπρός στην αυλόπορτα του Γαλήπ αγά. Ο αγάς ήταν στον αντρωνίτη καθισμένος σ' ένα στρωσίδι κι έτρωγε με τα παιδιά του. Καθώς τους είδε, τους έκραξε κοντά και τους έδωκε να φαν πλουσιοπάροχα. Έπειτα τους ερώτησε το πώς και πού με λίγα λόγια, κι έπειτα ετραβήχθηκε στον γυναικωνίτη λέγοντάς τους να πλαγιάσουν εκεί, να μη τους φάγει το ηλιοπύρι μέσα στο μεσημέρι.

Εμπρός στον αντρωνίτη του Γαλήπ αγά ήταν μεγάλο περιβόλι περικλεισμένο από ψηλούς τοίχους. Το περιβόλι είχε διάφορα πωρικά και πολλές μυγδαλιές, τον κυριότερο πλούτο του χωριού. Ο Τζιριτόκωστας έρριξε το μάτι εκεί και ησυχία δεν εύρισκε. Αληθινά τα μύγδαλα ήσαν ακόμη άδετα και τ' άλλα όμως πωρικά είχαν πολύ χειρότερα. Αν εγέμιζε τα σακκούλια του με μύγδαλα, ημπορούσε να τα πουλήσει σε τίποτα κουτούς στο δρόμο. Και αν δεν τα επουλούσε, τα έχυνε τέλος. Τι θα έχανεν αυτός; Την τσόχα ή τα ραφτικά; Ο ζητιάνος άφησε να περάσει λίγη ώρα· έπειτα εσήκωσε τον παραγιό κι εμπήκαν στο περιβόλι. Έφθασαν φυλαχτά στις μυγδαλιές, ανέβηκεν αυτός στην πλέον φορτωμένη και άρχισε να ραβδίζει τα λυγιστά κλαδιά, ενώ εσύναζεν ο παραγιός στις ποδιές του τα τσίγαλα.

Ο αγάς όμως δεν είχε κοιμηθεί ακόμη. Άκουσε το ράβδισμα, επετάχθηκε με την πάλλα και άρπαξε τον παραγιό από τα λαιμοτράχηλα. Ο ζητιάνος βλέποντάς τον έβαλεν όλη του τη δύναμη, επήδησε στη μάντρα, απ' εκεί έπεσε στον δρόμο κι έγινεν άφαντος. Ο αγάς έδειρε με τις διπλαριές[16] τον παραγιό όσο που απόστασεν. Έπειτα αιματοκυλισμένο τον έρριξεν έξω από την αυλόπορτα. Ο Μουτζούρης, όταν εβεβαιώθηκε πως ήταν μόνος, εσηκώθηκεν ελεεινός, κι εβγήκε τρικλίζοντας από το χωριό. Ο ζητιάνος ήταν εκεί κοντά κρυμμένος σ' ένα χάλασμα τζαμιού. Ηύρεν ένα γαϊδουράκι που έβοσκε σαμαρωμένο, έδεσεν επάνω κουβάρι τον παραγιό κι έφυγε σύνταχα.

Όμως από ένα ξύλο έφυγαν και σ' άλλο έπεσαν οι ζητιάνοι. Το είχε φαίνεται η εβδομάδα τους. Ο Βαλαχάς εχτυπούσε με χέρια και με πόδια, όπου έφτανε σαν λυσσασμένος και ακόμη δεν ήθελε να παραιτήσει τον Τζιριτόκωστα. Και αυτός άρχισε πλέον να χάνει την υπομονή. Α, μα το παραξήλωσεν ο τελωνοφύλακας! Άναψε φωτιά το πρόσωπό του· σπίθες επέταξαν τα μάτια του. Λίγο ακόμη και θ' άπλωνε τα χέρια –τα δάχτυλα εκείνα, που αν έμαθαν ν' απλώνουν και να μαζώνουν σαν απλοκαμοί χταποδιού κατά την περίσταση, δεν εξέμαθαν όμως να σφίγγουν, να συντρίβουν κόκκαλα μαζί και κρέας–, να σου κάμει για τ' αλάτι τον φαντασμένον. Αλλά σαν φρόνιμος και γνωστικός που ήταν εκρατήθηκεν. Εγύρισε δυο-τρεις φορές τα μάτια στο γιαπί, να ζητήσει από τους χωριάτες βοήθεια· αλλά τους είδε να κοιτάζουν με θαυμαστή αδιαφορία.

Οι Καραγκούνηδες είχαν πάψει τώρα την ομιλία τους. Ο πάρεδρος και ο Μπιρμπίλης άφησαν γι' άλλη φορά να πείσουν ο ένας τον άλλον με γροθοκοπήματα, ποιος από τους πολιτικούς του τόπου ήταν ο αξιότερος. Επρόσεχαν στο ποδοκύλισμα εκείνο του τελωνοφύλακα και του ζητιάνου με κρύο αίμα, λες κι έβλεπαν δυο πετεινούς να μαλώνουν. Έβλε-

16. **διπλαριές**: το πλατύ μέρος του σπαθιού.

παν κι έλεγαν καθένας με διαφορετική φράση και σχήματα κι έκφραση του προσώπου την απορία τη μεγάλη, γιατί ο ζητιάνος εκυλιόταν κατά γης τόσην ώρα χωρίς ούτε λόγο να ειπεί, ούτε αντίσταση να κάμει, ούτε σημάδια θυμού να δείξει στο πρόσωπό του; Ε, μα έχει κι η υπομονή τα όριά της!...

— Τι θαρρείτε, έλεγεν ο Χαδούλης παίζοντας επάνω-κάτω τα ματόφυλλά του, λες κι εθάμπωνεν ασυνήθιστος στο φως της ημέρας· φαίνεται γερός μα είναι φοβιτσάρης· δύναμη χωρίς καρδιά τι να την κάμεις.

— Δύναμη έχει και τ' άλογό μου, είπεν ο Τζουμάς· μα σαν πιάσω το καμουτσίκι αίμα κατουράει.

— Μπορεί να 'χει καρδιά, είπεν ο Παπαρρίζος, ξύοντας ακόμη το στήθος του και μορφάζοντας πονετικά, και να μη θέλει να δείρει· γιατί, σου λιέει, να κολάσω την ψυχή μου.

— Θα κολάσω την ψυχή μου, λιέει! έκοψεν ο Κράπας με θυμό, κοιτάζοντας τον παπά. Σαν χάσω εγώ το κορμί, ας πάει στο διάολο κι η ψυχή!

— Φτύσε σύνταχα, ευλογημένε! Φτύσε σύνταχα! εφώναξεν ο παπάς κάνοντας τον σταυρό του· ο καταραμένος σ' τον σφύριξε τέτοιο λόγο; Φτύσε, λιέω!

Οι χωριάτες έφτυσαν αμέσως όλοι στου Παπαρρίζου το πρόσταγμα. Έφτυσε πίσω από τον ώμο του τρεις φορές και ο Κράπας χασκογελώντας.

— Μωρέ, να του κατέβαξε μία! είπεν ο Χαδούλης· ψιμάρνι[17] θα 'τρωγα.

— Κι εγώ, επρόσθεσεν ο πάρεδρος· δεν ξέρεις πόσο τον μισάω το φαντασμένο.

— Αμ εγώ; Σε μια σταλιά νιερό να τον βρω τον πνίγω· είπε με μίσος και ο Μπιρμπίλης. Μας πήρε πια για ρεμπάσκια[18]! Δεν ξέρω σαν τι είναι ο τόπος κι η γενιά του.

— Είναι πολιτεία, καημένε! είπεν ο Μαγουλάς. Αφού σου λιέει είναι πατρίδα του Τρικούπη του βεζύρη, λόγιαξε!... Κι ατός του είναι αρχοντοσόι· η ρίζα του κρατιέται από του Ζωντανού, που φτάνει στα δεκαφτά ζουνάρια.

— Μωρέ, τι λιες!

Και ομόγνωμοι εγύρισαν μ' έκφραση σεβασμού στα μάτια να καμαρώσουν τον Βαλαχά. Τώρα εύρισκαν πως δίκιο είχε και παραδίκιο ο νέος, αφού η αρχοντική οικογένειά του έφθανε τις δεκαεφτά γεννεές. Ένας τέτοιος άρχοντας έχει βέβαια το δικαίωμα να κάνει ό,τι θέλει. Και σ' αυτούς που δεν εμιλούσε ποτέ, καλά και υπέρκαλα έκανε. Τι να μιλήσει και να ειπεί, αφού αυτοί δεν μετρούν ούτ' ένα ζωνάρι!... Και θαμπωμένοι από την οικογενειακή λάμψη του Βαλαχά οι Καραγκούνηδες μόλις ετολμούσαν τώρα να σηκώσουν τα μάτια επάνω του. Αλλ' εκείνη την ώρα κλαψάρικη ακούστηκε η φωνή του ζητιάνου:

— Βοηθάτε, ρε παιδιά· χριστιανός είμαι κι εγώ· δε με λυπάστε!...

Ανυπομόνησε πλέον ο άνθρωπος στην τόσην αναισθησία των χωριάτων και την λύσσα του

17. **ψιμάρνι**: αρνί ή κατσίκι που γεννήθηκε όψιμα.

18. **ρεμπάσκια**: ρεμπεσκέδες, αχαΐρευτοι.

Βαλαχά, ώστε αποφάσισε να ζητήσει βοήθεια. Αν και με τούτο δεν επήγαιναν να τον απαλλάξουν, θ' άφηνε πλέον την προσποίηση και θ' απαλλασσόταν μ' ένα και μοναχόν ανακλάδισμα. Αλλά οι χωριάτες στη φωνή του, λες τώρα κι εξύπνησαν από ύπνο βαθύ, εσηκώθηκαν όλοι κι έτρεξαν να τους χωρίσουν. Ο τελωνοφύλακας όμως επίμενε να μην παρατήσει το θύμα του. Επήγεν ο Παπαρρίζος σαν σεβαστός να του πιάσει το χέρι· αλλ' εκείνος, τυφλός από τον θυμό, εσήκωσε και του κατάφερε μία γροθιά στο μέτωπο, που επέταξε δέκα οργυιές μακράν τη σκούφια και άφησεν άπλεχτα στον άνεμο τα ψαρά μαλλιά του.

Η γροθιά εκείνη ήταν η σωτηρία του ζητιάνου.

Ο Βαλαχάς αμέσως εστάθη κι έκπληχτος και ακίνητος, με τα χέρια ριχμένα κάτω, με τα μάτια εμπρός, στυλωμένα κάπου αορίστως, άψυχα, νεκρά σχεδόν χωρίς να βλέπουν τίποτε από τα γύρω αντικείμενα. Η γνώσις απότομα εγύρισε πύρινη και άρχισε να εξετάζει τον εαυτό του. Τ' είναι που έκαμε! Τι μεγάλο και φριχτό κακό είναι που έκαμε! Να χτυπήσει έναν παπά, ένα ιερό πρόσωπο, του Θεού λειτουργό και δίχως λόγο κανένα είναι βέβαια κάμωμα ανίερο. Ποιος Θεός είτε και ποιος άνθρωπος θα του συχωρέσει αυτό ποτέ! Ποια γη θα καταδεχθεί να λυώσει το χέρι εκείνο και ποιος τάφος θα παραδεχθεί στον κόρφο του εκείνο το κορμί! Τέτοιο κάμωμα δεν έγινε ποτέ μέσα στους αιώνες! Τέτοια τρισαναθεματισμένη ιδέα δεν επέρασε βέβαια ποτέ από ανθρώπινο κεφάλι! Είναι ανάξιος να λέγεται πλέον άνθρωπος· είναι τερατούργημα να φαίνεται ανάμεσα στον κόσμο! Δεν του μένει άλλο τώρα παρά να ξεχωνιάσει τη γη και μέσα της να κρυφθεί ολοζώντανος!... Όσο εξέταζε την πράξη του ο τελωνοφύλακας, τόσο εύρισκεν ένοχο τον εαυτό του. Κατάκρυα είχε τα χέρια και τα πόδια του. Το πρόσωπό του έγινε κάτασπρο σαν το χώμα. Το στήθος του ανέβαινε με συμπτώματα φοβερής δύσπνοιας. Σαν μαργαριτάρι εκαθόταν ο ίδρωτας στο μέτωπό του· τα φτερούγια της μύτης του ανακινούνταν, σαν τα βράγχια του ψαριού, που επήδησεν άμυαλο έξω από το νερό στον κατάστεγνον και ασφυχτικόν άμμο. Τέλος εσήκωσε το χέρι και το έσυρε τρεμουλιαστά στο μέτωπό του. Κι έξαφνα, ρίχνοντας ανατριχιαστικό λυγμό, απαράλλαχτο με τον ήχο που έκανε του Μαγουλά η γυναίκα όταν έτριβε το λεβέτι[19], έτρεξε με παραπατήματα, με ταλαντεύματα του σωμάτου επίφοβα, σαν πουλί που έχει σπασμένα τα φτερά, και ανέβηκε στο δωμάτιό του. Βιαστικός έκλεισε την πόρτα, εσώριασεν ανάκατα πίσω της το σαρακοφαγωμένο τραπέζι του, το μικρό μπαούλο και την κάσα του πετρελαίου, που του εχρησίμευε για κάθισμα, κατατρομαγμένος, λες και ήθελε να σηκώσει θεόρατο εμπόδιον σε φανταστικούς εχθρούς. Έπειτα με την ίδια σπουδή και ανησυχία ερρίχθηκε στο κρεβάτι του, έθαψε το κεφάλι μέσα στα μάλλινα σκεπάσματα και άρχισε να χύνει πύρινα δάκρυα, ενώ το σώμα του εσπαρτάριζεν από λυγμούς. Τι την ήθελε τη ζωή έπειτ' από τέτοιο κάμωμα ο Βαλαχάς;

— Μπας και του 'στριψε, λιέω! είπαν οι χωριάτες χασκογελώντας με το σπασμωδικόν εκείνο τρέξιμο του τελωνοφύλακα.

19. **λεβέτι**: καζάνι.

— Μπρε π' ανάθεμά τον, το δαιμονισμένο! Επήγε να μου χύσει το μάτι!... έλεγεν ο Παπαρρίζος ψηλαφώντας το μέτωπό του.

Οι χωριάτες ετριγύρισαν όλοι τον παπά τους. Τον ερωτούσαν πώς ήταν κι εζητούσαν να ιδούν την πληγή του.

Ο ζητιάνος, αφού είδε πως κανείς δεν τον επρόσεχε, έμεινε ακόμη εκεί κατάχαμα, κλαίοντας και μυρολογώντας.

— Ωχ, ο δόλιος! Μ' εσάπισε· έσπασε όλα μου τα κόκκαλα! Δεν μπορώ να περπατήσω! Δεν μπορώ να σταθώ στα πόδια μου! Βοηθάτε, χριστιανοί μου, να σηκωθώ!

Οι χωριάτες άφησαν τότε τον παπά κι εγύρισαν να σηκώσουν τον ζητιάνο. Αλλ' ήταν σε κακή κατάσταση, ο δυστυχισμένος! Όπου και αν τον έγγιξαν, επονούσε φριχτά. Χέρι δεν ημπορούσε να σηκώσει, ούτε κεφάλι. Ξεκλειδωμένοι ήταν όλοι του οι αρμοί· λιανισμένα όλα του τα κόκκαλα! Και, χύνοντας ποτάμι τα δάκρυα, έλεγε με μισοκομμένη φωνή:

— Ωχ, χριστιανοί μου, αφήστε με· δεν μπορώ! Θα πεθάνω ο έρμος κι ο θλιμμένος! Θα πεθάνω!... Παπά μου, να λάμψ' η αγιοσύνη σου, φέρε τα γιερά να με μεταλάβεις. Ο θάνατος πλακώνει· βλέπω το Χάρο π' έρχεται να πάρει την ψυχή μου!

Οι χωριάτες εφρόντιζαν να τον παρηγορήσουν. Τον ερωτούσαν πού ήταν χτυπημένος. Του έλεγαν πως τίποτε δεν έχει και να σηκωθεί. Αλλ' αυτός επέμενε σώνει και καλά πως θα πεθάνει.

— Εγώ πεθαίνω· αφήστε με να πεθάνω ήσυχα, τους έλεγε. Με σκότωσε, πάει, με σκότωσε! Μα δε φταίει αυτός· εγώ φταίω... Θε μου· μη τον κρίνεις τον αφέντη· μη τον δικάσεις, δικαιοκρίτη μου!... Είναι αφέντης κι αφεντικά πορεύεται. Εσκότωσ' ένα ψοφίμι· ένα σκουλήκι της γης επάτησε· ας είναι καλά. Εγώ έφταιγα. Τ' ήθελα εγώ να πάω κοντά του;... Ωχ, χριστιανοί μου, λυπηθείτε με!

Με τα δάκρυά του και τα παράπονα, με την χριστιανικήν εκείνην υπομονή και δέηση για την ψυχή του φταίχτη του, ο ζητιάνος ήταν ικανός και πέτρες να ραγίσει. Αν και η καρδιά του Καραγκούνη δεν είναι μαλακότερη από την πέτρα, όμως εψυχοπόνεσε τώρα. Όλοι επάσχιζαν σώνει και καλά να σηκώσουν από εκεί τον Τζιριτόκωστα.

— Αχ! Πού θα με πάτε, έλεγεν αυτός στενάζοντας· δε μ' αφίνετ' εδώ να;... Καθώς κατάντησα θέλω στρώμα, θέλω φωτιά...

— Μωρέ και στρώμα και φωτιά κι ό,τι χρειασθείς· σήκω! του είπεν ο Κράπας μισοκλαίοντας.

— Ωχ, λίγο ρακί· δώστε μου λίγο ρακί πρώτα, να σταλώσ' η καρδιά μου...

Έτρεξεν αμέσως ο Μαγουλάς κι έφερεν ούζο από το μαγαζί του κι επότισε τον ζητιάνο. Έπειτα τον εβοήθησαν κι εσηκώθηκε με δυσκολία ολόσκυφτος, σαν κοψομεσασμένος. Άφησε να τον οδηγήσουν, όπου ήθελαν, μη παύοντας να βογγά και να συσταίνει στην προστασία τους τον παραγιό και το γαϊδουράκι του.

— Κι εκείνος ο δόλιος, τα ίδια έπαθε· έλεγεν. Αχ! Εμάς των φτωχών τέτοια είναι η μοίρα! Όπου πάμε κλωτσές μαζώνουμε, σαν τα κοπρόσκυλα... Ας είναι καλά οι χριστιανοί· δίκιο έχουν· τους παίρνουμε το δικό τους!...

Οι χωριάτες έσυραν τον Τζιριτόκωστα σ' έναν εύκαιρον αχυρώνα, έστρωσαν παχύ άχυρο και τον ξάπλωσαν επάνω. Έπειτα έφεραν κουβάρι και τον παραγιό και τον απίθωσαν παρέκει. Το γαϊδουράκι ο Χαδούλης έλεγε να το βάλει στον στάβλο μαζί με τα ζωντανά του και θα καλοπεράσει απ' όλα. Ας μην εφρόντιζε καθόλου. Αλλ' αυτός επέμενε να του το βάλουν εκεί κοντά, να το βλέπει. Ήταν το μοναχό έχει του, η μόνη της πολύκληρης οικογενείας του περιουσία, ο μοναχός του σύντροφος και φίλος σ' όλες τις κακοπάθειες της ζωής. Ήθελε να έχει στυλωμένα τα μάτια επάνω του, ως που να έβγει η αθλία του ψυχή. Επήγαν λοιπόν και το γαϊδουράκι εκεί μέσα, το έδεσαν σε μία γωνιά και του έβαλαν άφθονη φάκνα[20]. Έπειτα επρότειναν να τον γδύσουν, να ιδούν πού ήταν χτυπημένος, να του κάμουν κανένα γιατρικό οι γυναίκες. Αλλ' αυτός δεν ήθελε με κανένα τρόπο. Γιατί σε κόπο να τους βάλει; Αρκετά έκαμαν έως τώρα. Θα κοιταχτεί μόνος του...

— Μα το παιδί, αποδώ, τι έπαθε κι είν' έτσι; τον ερώτησε ο πάρεδρος, βλέποντας έξαφνα τον παραγιό καταματωμένον και μισοζώντανον.

— Ωχ, κι αυτός ο έρμος κι ο βασανισμένος!... άρχισε με κλαψάρικη φωνή ο ζητιάνος.

Αλλά και τι να ειπεί, σε τι ν' αποδώσει την κατάστασιν εκείνη του Μουτζούρη; Τα παθήματα τους ήρθαν το ένα επάνω στο άλλο και δεν έδωσαν καιρό στον Τζιριτόκωστα να σκεφθεί για να δικαιολογήσει το πάθημα του παραγιού. Να ειπεί την αλήθεια δεν ήταν δυνατό. Δεν ετρελλάθηκεν ακόμη! Δεν ήταν όμως απ' εκείνους που τα χάνουν εύκολα. Το μυαλό του ήταν γόνιμο σε μυθοπλαστίες της στιγμής. Κι ενώ άρχισε να ταλανίζει την τύχη τους και την τέχνη τους –πράγματα που έκανε κατά συνήθεια πλέον– το μυαλό εδούλευεν ωρολόγι κι επί τέλους ηύρε τον μύθο.

Εκεί που έφευγαν, λέγει, από το Μπαμπά[21], αυτός εμπρός και πίσω ο παραγιός στο γαϊδουράκι δεμένος –ήταν σακάτης ο δόλιος!– τους απάντησαν δυο στρατιώτες. Τούρκοι ήσαν, Αλαμάνοι ήσαν, δεν ημπορεί να ειπεί. Ήσαν όμως αληθινοί στρατιώτες. Τους εσταμάτησαν εκεί στον δρόμο, έψαξαν πρώτα τον Τζιριτόκωστα και του πήραν ό,τι κι αν είχε. Τι θα είχε; Λίγα πράγματα. Τώρα οι άνθρωποι έγιναν σφιχτοί· δεν λύνουν τη σακκούλα τους να ελεήσουν φτωχό! Εξέχασαν πως εκείνος που ελεεί φτωχό δανείζει το Θεό! Έπειτα δεν έχουν κι όλα οι άνθρωποι, να λέμε τη μαύρη αλήθεια. Επλάκωσαν κακές χρονιές! Τέλος, ό,τι λιανώματα είχε του τα πήραν. Δεν του αφήκαν λεφτό τσακισμένο. Έπειτα ηθέλησαν να πάνε και στο παιδί. Εκείνο εφοβήθηκε κι έβαλε τις φωνές. Τότε οι στρατιώτες ερρίχθηκαν θυμωμένοι επάνω του και ο Τζιριτόκωστας ελάκησε, να μη τον σαπίσουν στο ξύλο. Έπειτ' από μία ώρα εγύρισε φυλαχτά εκεί. Οι στρατιώτες είχαν φύγει· αλλά τι να ιδεί; Τα

20. **φάκνα**: απηξηραμένη τροφή για ζώα: άχυρο, τριφύλλι, σανό.

21. **Μπαμπάς**: η παλιά ονομασία για τα Τέμπη.

σακκούλια που έβανε τα ελέη των χριστιανών, το καποτάκι[22] του παιδιού, μια τριχιά καινούργια που είχε στο σαμάρι, τα επήραν όλα οι στρατιώτες και το παιδί έπλεκε στο αίμα του μισοπεθαμένο…

Εκείνη την ώρα εκατάλαβεν ο παραγιός, πως τα παθήματά του εδιηγόταν τ' αφεντικό και κατά καθήκον αναγκασμένος να τα βεβαιώσει, έρριξε βραχνή και αδύνατη φωνή:

— Λυπηθείτε, χριστιανοί, το σακάτικο!… Ε, πώς είμαι τ' απταπό[23], το ελάχιστο! Δωρεάν εδώσατε, δωρεάν ελάβατε… Ε, πώς είμαι το ελεεινό, ελεήστε με!…

Μέσα στον σκοτεινόν εκείνον αχυρώνα, η φωνή του παραγιού η θλιμμένη και του Τζιριτόκωστα η φοβερή διήγηση, ερράγισαν τις ψυχές των χωριάτων. Μεγάλη τούς εκυρίεψεν αγανάχτησις για την πράξη των στρατιωτών που την επήραν από την αρχή έως τέλος αληθινή. Και τούτο όχι γιατί δεν έχουν πονηρία, είτε γιατί έκριναν τον Τζιριτόκωστα ανίκανο να τους ειπεί ψέματα. Αλλά ήξεραν και οι ίδιοι από άλλα κατορθώματά τους· τα στρατιωτικά αποσπάσματα. Θα ειπούν τάχα πως ελευθερώθηκαν κι αυτοί! Τι ελευθερώθηκαν; Μόνον αφέντη άλλαξαν! Αντί να έχουν τον αγά, έχουν τώρα τον αξιωματικό. Αντί του τσαούση, έχουν τον λοχία· αντί του νιζάμη[24], τον στρατιώτη ή τον χωροφύλακα, που, άμα κάμει κατά τα χωριά, γίνεται χειρότερος από τον παλιό γενίτσαρο. Προχθές ακόμη επάνω στην Κρανιά τι κακό έκαμεν ένας λοχίας! Επήρε τον Λάγιο, τον πρώτο νοικοκύρη του χωριού και τον Μπαρούμα, που ανθρώπου δεν είπε: κάμε πέρα να περάσω, και τους έβαλεν εμπρός του όλη νύχτα να του καθαρίζει σκόρδα ο ένας και ο άλλος να βαστά σε κάθε χέρι από έν' ασκί γεμάτο κρασί, ενώ αυτός στρωμένος χάμω εδιασκέδαζε με τους φίλους του. Και γιατί; Γιατί έτσι το ήθελεν ο κομματάρχης. Αληθινά δεν ακούστηκεν ακόμη στρατιώτες να ληστεύουν ζητιάνους· αλλ' άνθρωποι, που κάνουν τόσα και τόσα, θα φοβηθούν να κάμουν κι αυτό;

— Τούρκοι, λέει! εφώναξε θυμωμένος ο Χαδούλης· ήσαν πονετικότεροι οι Τούρκοι απ' αυτουνούς!…

— Μακάρι να τους είχαμ' ακόμη· ευχήθηκεν ολόψυχα ο πάρεδρος.

— Πού ξέρεις, αν δεν μας έρθουν πάλι· εσυμπέρανε ο Τζουμάς.

— Να δώσει ο Θεός! είπε κάνοντας τον σταυρό του ο Παπαρρίζος.

— Ε, πώς είναι το καϋμένο!… έκοξεν εξαφνικά ο παραγιός την κουβέντα των χωριάτων.

— Σώπα, φτωχέ κι εσύ, σώπα! του αποκρίθηκεν ο ζητιάνος με ψυχοπόνια. Να που βρέθηκαν φτωχοί ανθρώποι και μας εσυμμάζωξαν. Και φαγί θα σου φέρουν και κρασί, μόν' σώπα και συχώρα τους.

Και αληθινά οι χωριάτες, ένας με τον άλλον, έβγαιναν από τον αχυρώνα κι εγύριζαν πάλι φέρνοντας κάτι τι από το φτωχικό δείπνο τους. Ο Κράπας έφερε ζεστό και λασπε-

22. **καποτάκι**: κοντό ή ελαφρύ πανωφόρι.

23. **απταπό**: ποταπό, ασήμαντο.

24. **νιζάμης**: ο οπλίτης του τουρκικού τακτικού στρατού.

ρό κριθαρόψωμο και σβόλους ξεροτύρι. Ο Παπαρρίζος σκόρδα κι ένα πιάτο τραχανά. Ο Μπιρμπίλης μπλιγούρι αχνιστό και μαμαλίγκα[25]. Ο Τζουμάς στην τσότρα[26] λίγο κρασί. Τα εσώριαζαν όλα κοντά στον Τζιριτόκωστα και τον επαρακινούσαν να φάγει για να συνέρθει. Αλλ' εκείνος με ολότρεμο χέρι τα παραμέριζεν από μπροστά του, ολογυρίζοντας στο άχυρο σαν το δαρμένο φίδι. Με τι όρεξη, έλεγε, να φάγη; Πώς ν' ανοιγοκλείσει τις μασέλες του, που τις έτριψε με τις γροθές ο τελωνοφύλακας; Και μήπως είχε μόνον τις μασέλες! Τα πλευρά του ήσαν όλα τσακισμένα και τ' άκουε που έτριζαν. Τα νεφρά του ήσαν πεσμένα και του έφερναν φριχτούς πόνους. Το κεφάλι του άρχισε να πρήσκεται· δεν ημπορούσε να το κινήσει λίγο χωρίς να ζαλισθεί. Τα μηνίγγι του εσφυροκοπούσαν φριχτά· τ' αυτιά του εβούιζαν· η γλώσσα του έδεσεν. Ή την έβγαζε ή δεν την έβγαζε τη νύχτα, ο δυστυχισμένος!... Και οι λυγμοί του αντηχούσαν μέσα στον αχυρώνα, σαν φτεροκόπημα νυχτερίδας απαίσιο. Τα δάκρυά του έτρεχαν άφθονα. Οι χωριάτες επαράστεκαν ολόρθοι τριγύρω του, με το κεφάλι κάτω, θλιμμένοι και πονετικοί. Ήσαν έτοιμοι κι εκείνοι ν' αρχίσουν τα δάκρυα. Έκριναν την πράξη του τελωνοφύλακα, τον άγριό του θυμό κι έλεγαν πως έπρεπε να καταγγελθεί, να πάει στη φυλακή, να μάθει άλλη φορά να μη δέρνει έτσι άπονα τον φτωχόκοσμο! Και μέσα στην αγαναχτισμένη τους συζήτηση αντηχούσεν από καιρό σε καιρό και του παραγιού η φωνή, να συχνολέγει θρηνητικά:

— Ε, πώς είμαι το φτωχό, το πεντάρφανο!... Κόσμο ακούω και κόσμο δε βλέπω... Καλοί μου αρχοντάδες, λυπηθείτε με!...

Έξαφνα εμπήκε μέσα τρεχάτος μ' ένα δαυλί αναμμένο στο χέρι ο Μαγουλάς. Το ήφερνε, λέγει, να μη μείνουν στα σκοτεινά οι άρρωστοι όλη νύχτα. Αλλά μόλις επαραμέρισε το άχυρο και απίθωσε το δαυλί κατά γης, η Κρουστάλλω με τους βραχίονες ανασκουμπωμένους ακόμη, τα φουστάνια σηκωμένα έως τη μέση, με τα πόδια ολόγυμνα και λασπωμένα, το πρόσωπο ξαναμμένο από θυμόν, όρμησε πολυκαταρούσα μέσα και άρπαξε πάλι το δαυλί, μόλις άρχισε να χύνει την κόκκινή του λάμψη περίγυρα:

— Ακούς εκεί! Αρέ, δε μου λέτε πώς παραλαβώσατε σήμερα με τους ψειρήδες! εφώναξε ρίχνοντας στους χωριάτες άγρια βλέμματα. Δεν ανοίς τα στραβά σου, χασονούση, να ιδείς που βασίλεψε ο ήλιος εδώ και μία ώρα! Εγώ κάνω τ' αδύνατα δυνατά να κόψω από το σπίτι μου τα θηλυκά κι ατός του άλλα θέλει να μου φέρει!...

Ο Μαγουλάς εχαμήλωσε το κεφάλι και άφησε τη γυναίκα του να φύγει με το δαυλί γλωσσοκοπανώντας στον δρόμο για σερνικά και θηλυκά παιδιά. Ο χωριάτης μέσα στην τόση του καλοσύνη δεν εσυλλογίσθηκε πως έπειτ' από το ηλιοβασίλεμα δεν βγάζουν δαυλί αναμμένο από τα σπίτια. Αν ποτέ γίνει τέτοιο πράγμα, η σπιτονοικοκυρά γεννά όλο θηλυκά παιδιά. Και η Κρουστάλλω έως τώρα είχε γεννήσει πέντε στο ερμόσπιτό της και, τόσα που έκανε, δεν ημπορούσε να τα κόψει. Τώρα εκατάλαβε το λάθος του· αλλά και οι

25. **μαμαλίγκα**: χυλός από καλαμποκίσιο αλεύρι και χοιρινό λίπος.

26. **τσότρα**: ξύλινο δοχείο κρασιού.

άλλοι χωριάτες και ο παπάς και ο πάρεδρος τον εμάλωσαν γι' αυτό. Είχε δίκιο η γυναίκα! Επαρηγόρησαν όπως-όπως τους ζητιάνους γιατί θα έμεναν στα σκοτεινά και με τα συχώρια του Τζιριτόκωστα έφυγαν ένας με τον άλλον από τον αχυρώνα.

Ο ζητιάνος από τη θέση του άκουσε τα βήματά τους ν' αδυνατίσουν και να σβύσουν τέλος πέρα στα σύσκοτα. Έπειτα αγκομαχώντας και μισοκλαίοντας εσύρθηκε με την κοιλιά σαν ετοιμοθάνατος έως τη χαμηλή πόρτα και φυλαχτά επρόβαλεν έξω το κεφάλι κι εκοίταξε περίγυρα. Αλλά καθώς είδε την ερημία και τη σιγή, επήδησεν έξαφνα ολόρθος, ανακλαδίσθηκε κι εγέμισε τον στενόν αχυρώνα με τη μεγάλη του κορμοστασιά.

Σαν τα χαριτωμένα εκείνα πλάσματα των παραμυθιών, που κρύβονται για μήνες και καιρούς στο καρύδι από ξόρκια μαγικά είτε θεία θελήματα κι έξαφνα πετούν λαμπροφορεμένα και ανθρώπινα, έτσι και ο Τζιριτόκωστας τώρα επρόβαλλε μέσ' από τα κουρέλια του, λεβεντοκαμωμένος και υπερύψηλος. Καμμιά δεν είχε πλέον ομοιότητα με το πριν σαρακοφαγωμένο γεροντάκι. Αν και κακόμοιρο, ήταν χρωματισμένο με τα χρώματα της υγείας και της ζωής το πρόσωπό του. Οι ώμοι του εφαίνονταν πλατείς και καλοδεμένοι· το στήθος του χορταριασμένος τοίχος· οι βραχίονές του μεστωμένοι και πολυδύναμοι· βεργολυγερή η μέση του· κυματιστά τα μηριά του από τη λαχτάρα σάρκας ζωντανής· οι κνήμες του ορθοκαθισμένες στη γη και αλύγιστες. Ζωή και θέλησις ακατάβλητη έλαμπε στα καστανά μάτια του. Η ιδέα του σημερινού θριάμβου του, η σκέψις ότι εκατόρθωσε ν' απατήσει όλους τους Καραγκούνηδες, να τους συγκινήσει και να τους αρπάξει το έλεος, με φεγγοβόλημα επροδινόταν που επερίλουζε θαμπωτικό το άτομό του ολόκληρο. Ήταν ναι και τώρα εξηνταχρονίτης γέροντας· αλλ' ήταν από τους γερόντους εκείνους που μοιάζουν με τις παλιές βελανιδιές. Όσο παλιώνουν, τόσο το ξύλο τους γίνεται μεστωμένο και σκληρό σαν χάλυβας. Χασκογελώντας άδραξεν από χάμω με πόδο την τσότρα και την εκόλλησε στα χείλη του.

— Στην υγειά σας, ζωντόβολα! είπε με ειρωνεία. Πάντα νάρχεστε, πάντα να φέρνετε!...

Καρκαβίτσας, Α. (χ.χ.[1897]). *Ο ζητιάνος*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Ι.Δ. Κολλάρος και ΣΙΑ Α.Ε.

Ο ΖΗΤΙΑΝΟΣ του Ανδρέα Καρκαβίτσα 3

2. Στα παρακάτω χωρία της *Ιλιάδας* γίνεται αναφορά στο δόρυ του Αχιλλέα και στην ασπίδα του Αίαντα. Γιατί ο Καρκαβίτσας επιλέγει αυτή τη σύγκριση;

(Φ 169) Δεύτερος έριξε το αλάθευτο κοντάρι του ο Αχιλλέας.
(Η 219-223) Κι ο Αίας ξυγώνει· το εφταβόδινο, το χάλκινο σκουτάρι σαν πύργος φάνταζε στα χέρια του· του το 'χε μαστορέψει πετσωματής τρανός, ο Μάστορας, που μες στην Ύλη εζούσε. Το πλουμιστό σκουτάρι τού 'στρωσε μ' εφτά τομάρια ταύρων καλοθρεμμένων, κι απανώβαλε χαλκένια ακόμα στρώση.
(Μεταφράσεις Ν. Καζαντζάκη - Ι. Θ. Κακριδή)

3. Ποιες αξίες διδάσκει στα παιδιά των Κρακούρων ο γέροντας τραγουδιστής και πώς τις δικαιολογεί; Με βάση το κείμενο, πιστεύετε ότι είναι αιτιολογημένη ή όχι η επιλογή των αξιών αυτών και γιατί; Να συζητήσετε τις απόψεις σας στην ολομέλεια της τάξης.

KANELLOS C.O.B. (γενν. 1985)

Ο Κανέλλος Μπίτσικας έχει σπουδάσει εικονογράφηση και κόμικ στη Γαλλία, εικονογραφεί παιδικά βιβλία, άρθρα για περιοδικά και έχει κερδίσει το βραβείο κοινού στα Ελληνικά Βραβεία Κόμικς το 2019. Το σύνολο του έργου του ασχολείται με κοινωνικά, πολιτικά και ψυχολογικά θέματα. Εμπνέεται από την ίδια τη φύση και το αστικό περιβάλλον, το οποίο αναπαριστά μέσα από την ιδιαίτερη γραφή του. Διαχειρίζεται τις γραμμές, το χρώμα και την προοπτική με προσωπικό και φρέσκο τρόπο και παράγει χαρακτήρες και ατμόσφαιρες. Η χρήση του κειμένου από τον καλλιτέχνη στο έργο του υπερβαίνει την οπτική περιγραφή και την αφηγηματική αναπαράσταση των γραφικών στοιχείων του έργου.

Η φωτογραφία από: https://www.sansimera.gr/biographies/711

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ (1865-1922)

Ο Καρκαβίτσας σπούδασε Ιατρική και υπηρέτησε ως γιατρός στο εμπορικό ναυτικό και στον στρατό. Ταξίδεψε σε διάφορα σημεία της χώρας και κατέγραψε τις εντυπώσεις του σε μια σειρά οδοιπορικών σημειώσεων, τις οποίες αξιοποίησε στη νουβέλα του *Ο ζητιάνος*, που δημοσιεύτηκε το 1896 σε εφημερίδα και εκδόθηκε σε βιβλίο το 1897. Η πεζογραφία του σταδιακά προχώρησε προς τον ρεαλισμό και τον νατουραλισμό με στοιχεία κοινωνικού προβληματισμού, με αντιπροσωπευτικότερα έργα τη *Λυγερή* (1890) και τον *Ζητιάνο* (1897). Έγραψε στην αρχή στην καθαρεύουσα και στη συνέχεια στη δημοτική γλώσσα, της οποίας υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής.

ΦΩΤΕΙΝΗ ΤΣΑΛΙΚΟΓΛΟΥ - ΤΑΣΟΥΛΑ ΕΠΤΑΚΟΙΛΗ

Με βλέπεις;

(απόσπασμα)

Με βλέπεις;
Προσπαθώ να με βρω σε ασπρόμαυρες φωτογραφίες, μαθαίνω ξανά την πόλη, ανακαλύπτω νέους θορύβους, βλέπω εφιάλτες, τρέμω τον θάνατο, χάνω το θάρρος μου και το ξαναβρίσκω, άλλοτε βουλιάζω στην αδράνεια κι άλλοτε στύβω την πέτρα, κάνω όνειρα, ελπίζω.
Με βλέπεις;
Δυο γυναίκες παρατηρούν τους άλλους και τους εαυτούς τους, κάνουν βουτιές στο μέσα τους, συλλογίζονται, εξομολογούνται - και συνομιλούν.
Με βλέπεις;
Ένα πλάσμα που θυμάται είναι ο άνθρωπος.
Υποκλίνεται σε ό,τι έχει χαθεί.
Αλλιώς δεν υπάρχει αύριο.

(Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου)

Μεγάλη Τετάρτη

Θέλω πολύ να σου πω μια ιστορία, Φωτεινή, μέρες που είναι. Το Πάσχα της Έκτης Δημοτικού ήταν σκέτη καταστροφή. Μόλις έκλεισαν τα σχολεία, η μαμά πήρε την εξάχρονη Γιούλη κι εμένα να πάμε για ψώνια. Χρειαζόμασταν καλά ρούχα για την Ανάσταση, μια και μας είχαν καλέσει κάποιοι συγγενείς στο εξοχικό τους, εκτός Αττικής.

Δεν προλάβαμε να τα αγοράσουμε. Δεν προλάβαμε καν να γευτούμε τη χαρά και την έξαψη να δοκιμάζουμε εμπριμέ φορέματα, φούστες με βολάν και μπλουζάκια με μαργαρίτες και φιόγκους. Μέσα στον συνωστισμό του λεωφορείου, κάποιος πορτοφολάς πέτυχε τον στόχο του και... καπνός τα χρήματα.

Επιστρέψαμε άρον άρον στο σπίτι, πέσαμε και οι τρεις στο κρεβάτι των γονιών μου και κλαίγαμε γοερά, αγκαλιασμένες. Το κονδύλι για την ανανέωση της γκαρνταρόμπας μας είχε χαθεί. Άλλα χρήματα δεν περίσσευαν.

Πώς κατάφερε η μαμά και εξασφάλισε τελικά ένα μικρό ποσό δεν ξέρω. Αποφάσισε λοιπόν να μας αγοράσει τουλάχιστον καινούργια παπούτσια. Πήγε μόνη της αυτή τη φορά σε μια βιοτεχνία που είχε ανακαλύψει κάποια συνάδελφός της. Στη Νέα Ιωνία; Στον Περισσό; Θα σε γελάσω. Ολόκληρο ταξίδι έκανε πάντως από τον Πειραιά μέχρι τη γειτονιά των φτηνών παπουτσιών. Επέστρεψε ενθουσιασμένη, με δύο ζευγάρια. Της Γιούλης -κόκκινα, θαρρώ- ήταν μια χαρά. Τα δικά μου όμως γοβάκια -μπεζ και με μπαρέτα-, αν και θεωρητικά στο νούμερό μου, μου έπεσαν μικρά. Δηλαδή όχι απλώς μικρά· κάθε βήμα ήταν μαχαιριά, τόσο πολύ υπέφερα.

Πού να τολμήσω να της το πω; Να της χαλάσω τη χαρά; Να γεμίσουν πάλι δάκρυα τα μάτια της που έλαμπαν; Αδύνατον. Άχνα δεν έβγαλα. Καμώθηκα την ενθουσιασμένη και τα φόρεσα. Περπατούσα και σε κάθε βήμα ο πόνος γινόταν ολοένα και πιο αφόρητος. Προσπαθούσα να ρίχνω το βάρος στις φτέρνες, μήπως και με αυτόν τον τρόπο τα δάχτυλά μου, που συμπιέζονταν, υπέφεραν λιγότερο.

Έτσι πέρασαν οι μέρες των πασχαλινών διακοπών και μερικές ακόμα εβδομάδες εκείνης της άνοιξης. Η μαμά, βλέπεις, ήθελε να τα φοράω και στο σχολείο.

«Για να βγάλουν τα λεφτά τους, γιατί μέχρι του χρόνου θα έχει μεγαλώσει το πόδι σου...» Το βασανιστήριο συνεχίστηκε λοιπόν μέχρι που καλοκαίριασε και, ανακουφισμένη, άρχισα να κυκλοφορώ με πέδιλα.

Δεν τον έχω ξεχάσει εκείνον τον πόνο τον τόσο οξύ και διαπεραστικό. Τις τελευταίες μέρες νομίζω ότι τον νιώθω ξανά.

Με στενεύει, Φωτεινή, αυτό το Πάσχα, με τόσο φόβο τριγύρω για την πανδημία και με την αγωνία για όσα θα αφήσει πίσω. Με στενεύουν όσα ζούμε. Έχω ανάγκη την άπλα των αναμνήσεων. Τις αποζητώ –έστω κι αν μερικές είναι δυσβάσταχτες- όπως η γλώσσα επιμένει να παιδεύει το πονεμένο δόντι.

«Το παρελθόν είναι φάρος, όχι λιμάνι», λέει μια παλιά ρωσική παροιμία. Μέσα σ' αυτή τη σκοτεινή, φουρτουνιασμένη θάλασσα, δεν σταματώ να τον ψάχνω.

ΤΑΣΟΥΛΑ, αυτό το γράμμα ανήκει στη μαμά σου. Πώς θα σου φαινόταν, τόσα χρόνια μετά, να μάθει την ιστορία με τα στενά μπεζ γοβάκια; Πώς όμως να πεις ιστορίες σε νεκρούς; Η κυρία Φι ισχυρίζεται πως οι πεθαμένοι δικαιούνται να έχουν πρόσβαση στα μυστικά μας. Έστω σε κάποια από αυτά. Ανέλαβε λοιπόν εκείνη να φανερώσει στη μαμά σου την ιστορία. Και η μαμά σου απάντησε. Σου στέλνω το δικό της γράμμα. Απευθύνεται σ' εσένα:

Να μου προσέχεις, μικρό μου...

Κρύωνα εδώ. Το γράμμα που μου έστειλε η κυρία Φι μου έδωσε μια ξεστασιά. Τυλίχτηκα μέσα σε κάτι ξεστό.

Ποιος να το 'λεγε πως μια επιστολή και μια ιστορία για ένα ξευγάρι στενά παπούτσια του Πάσχα θα μεταμορφώνονταν σε χνουδωτή μάλλινη κουβέρτα; Παράξενος που είναι ο κόσμος!

«Η αγάπη αγκαλιάζει τα πάντα, ακόμα και τον θάνατο». Έτσι τελειώνει η επιστολή που μου έστειλε η κυρία Φι.

Να μου προσέχεις, κοριτσάκι μου.

Τι να έγιναν, άραγε, εκείνα τα παπούτσια; Μπεζ, στενά και με λουράκι· ούτε καν κόκκινα.

Με μπέρδεψες. Να χαρώ που νοιαζόσουν τόσο για μένα ή να λυπηθώ τα πονεμένα ποδαράκια σου;

Νοιάξιμο και πόνος. Αναρωτιέμαι: θα μπορούσε η αγάπη να ήταν αλλιώς; Και η ζωή, πες μου, η ζωή θα μπορούσε να ήταν αλλιώς;

Σε φιλώ,

η μαμά σου

Τσαλίκογλου, Φ. Επτακοίλη, Τ. (2020). *Με βλέπεις;* Αθήνα: Καστανιώτη.

«Με βλέπεις;»: Διαβάζει η Σάννυ Χατζηαργύρη, ηθοποιός.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Το κείμενο ξεκινάει με ένα καθαρά αφηγηματικό μέρος. Ποιος είναι ο/η αφηγητής/τρια που επιλέγουν οι συγγραφείς να πει την ιστορία; Τι πραγματικά αξίζει σύμφωνα με τον/την αφηγητή/τρια;

2. «Με στενεύουν όσα ζούμε»: Να συνθέσετε ένα ποίημα, χωρίς αναγκαστική ομοιοκαταληξία, 12-15 στίχων, που να τελειώνει με τη φράση αυτή. Αν επιθυμείτε, μπορείτε να δώσετε και τίτλο στο έργο σας.

3. Υπάρχουν πράγματα που θα θέλατε να πείτε στους δικούς σας ανθρώπους, αλλά δεν το τολμάτε γιατί σκέφτεστε ότι μπορεί να τους πληγώσετε; Να τα συμπυκνώσετε σε φράσεις που μπορούν να απευθυνθούν με συντομία και να συγκινήσουν με αμεσότητα. Στη συνέχεια, ανά ζεύγη, να απευθύνετε τα λόγια σας στον υποτιθέμενο αποδέκτη τους.

ΦΩΤΕΙΝΗ ΤΣΑΛΙΚΟΓΛΟΥ

Η Φωτεινή Τσαλίκογλου, ομότιμη καθηγήτρια Ψυχολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, είναι συγγραφέας πολλών επιστημονικών βιβλίων, δοκιμίων και μυθιστορημάτων. Στα βιβλία της αποτυπώνει συχνά διαδρομές στην εσωτερική περιπέτεια της ανθρώπινης ύπαρξης, συνδέοντας τον επιστημονικό με τον λογοτεχνικό λόγο. Έχει επιμεληθεί σειρές εκπομπών στη δημόσια τηλεόραση γύρω από θέματα ψυχικής υγείας και αρθρογραφεί σε εφημερίδες.

ΤΑΣΟΥΛΑ ΕΠΤΑΚΟΙΛΗ (γενν. 1968)

Η Τασούλα Επτακοίλη έχει σπουδάσει Κλασική Φιλολογία, αλλά εργάζεται ως δημοσιογράφος σε ραδιόφωνο, εφημερίδες και περιοδικά. Έχει συγγράψει λογοτεχνικά βιβλία και επιμεληθεί- παρουσιάσει τηλεοπτικές εκπομπές στην κρατική τηλεόραση.

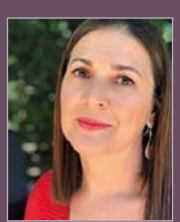

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΥΝΑΝΑΓΝΩΣΗΣ

1. Να ξεχωρίσετε στα κείμενα που διαβάσατε ποια διλήμματα, ποιες προκλήσεις, ποιες αποφάσεις αισθάνεστε ότι απασχολούν και εσάς.

2. Χωριστείτε σε ομάδες. Η κάθε ομάδα να προετοιμάσει ερωτήσεις για υποθετική συνομιλία με έναν από τους/τις δημιουργούς. Τις ερωτήσεις θα τις θέσετε στο εργαλείο συζήτησης τεχνητής νοημοσύνης ChatGPT και θα καταγράψετε τις απαντήσεις του. Να συγκρίνετε τις απαντήσεις που λάβατε ως προς το ύφος που χρησιμοποιήθηκε από την τεχνητή νοημοσύνη.

Η τεχνητή νοημοσύνη αναφέρεται στην ικανότητα μιας μηχανής να αναπαράγει τις γνωστικές λειτουργίες ενός ανθρώπου, όπως είναι η μάθηση, ο σχεδιασμός και η δημιουργικότητα.

Ο υπολογιστής λαμβάνει δεδομένα, τα επεξεργάζεται και ανταποκρίνεται βάσει αυτών. Η OpenAI –μια εταιρεία έρευνας τεχνητής νοημοσύνης– δημιούργησε το ChatGPT, που αφορά την επεξεργασία της φυσικής γλώσσας, επιτρέποντας στην τεχνητή νοημοσύνη να δημιουργεί συνεκτικές, συναφείς με τα συμφραζόμενα και σχεδόν ανθρώπινες απαντήσεις κειμένου. Η ονομασία ChatGPT προέρχεται από τις λέξεις chat (συνομιλία) και τα αρχικά των λέξεων Generative Pre-trained Transformer, που σημαίνουν Παραγωγικός Προεκπαιδευμένος Μετασχηματιστής. Ως εργαλείο επεξεργασίας φυσικής γλώσσας με τεχνητή νοημοσύνη, το ChatGPT είναι σε θέση να κατανοεί και να δημιουργεί κείμενο με βάση τις εντολές που δέχεται. Έχει ένα ευρύ φάσμα εφαρμογών, από το να απαντά σε μια πιο γενική ερώτηση μέχρι να σχεδιάζει περιεχόμενο, να γράφει ένα άρθρο κτλ.

3. Να συνθέσετε μια σύντομη λογοτεχνική κριτική για ένα από τα κείμενα της συστάδας, που θα μπορεί να λειτουργήσει ως συνοδευτικό αρχείο γνωριμίας με το έργο του/της δημιουργού στη σχολική βιβλιοθήκη και να δώσει σχετικές πληροφορίες σε συμμαθητές και συμμαθήτριές σας.

   Μπορούμε να δούμε πληροφορίες για τη συγγραφή λογοτεχνικής κριτικής από ένα παλιότερο σχολικό εγχειρίδιο και από ένα επιστημονικό άρθρο, τα οποία μπορείτε να συμπληρώσετε (και να βελτιώσετε) με δικές σας προτάσεις.

Σχολιάζοντας το έργο των συμμαθητών συγγραφέων

Βιβλιοκριτική (Εκφραση - Έκθεση Β΄ Λυκείου - Βιβλίο Μαθητή)

4. Στα διηγήματα του Márquez και του Χιόνη, καθώς και στο απόσπασμα από την αυτοβιογραφία του Καζαντζάκη, οι ιστορίες μας διαδραματίζονται σε περιβάλλον πόλης. Γνωρίζουμε ότι ο αστικός χώρος αποτελείται από:
   - τα κτίρια και τους δρόμους της πόλης – αυτό ονομάζεται δομημένο περιβάλλον
   - τους ανθρώπους, τις σχέσεις τους, τον πολιτισμό – αυτό ονομάζεται κοινωνικό περιβάλλον
   - τη φύση – αυτό ονομάζεται φυσικό περιβάλλον
   - την ιστορία και την πορεία του τόπου στον χρόνο και στα γεγονότα – αυτό ονομάζεται ιστορικό περιβάλλον.

   α. Αναζητήστε στα κείμενα τα στοιχεία που συνθέτουν τη λογοτεχνική πόλη αξιοποιώντας τις παραπάνω παραμέτρους και συμπληρώστε τον πίνακα:

Το περιβάλλον είναι:	Πού το βλέπουμε;
δομημένο	
κοινωνικό	
φυσικό	
ιστορικό	

   β. Να αντιπαραβάλετε τα εκφραστικά μέσα που χρησιμοποιεί ο Χιόνης στο διήγημά του για να περιγράψει τα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος από τη μια μεριά και το δομημένο περιβάλλον της πόλης από την άλλη. Να σχολιάσετε τη διαφορά τους και να συζητήσετε αν ο Χιόνης φτάνει σε μια πρόταση οικοκριτικής ανάγνωσης του λογοτεχνικού έργου του.

Οικοκριτική είναι η μελέτη της σχέσης της λογοτεχνίας με το φυσικό περιβάλλον. Ξεκινά ως ιδιαίτερη κριτική προσέγγιση από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και κερδίζει διαρκώς έδαφος.

5. Δώστε έναν άλλο τίτλο στα διηγήματα. Φροντίστε να είναι σύντομος, αντιπροσωπευτικός και ελκυστικός.

Χαρακτηριστικά διηγήματος

6. Επιλέξτε χαρακτήρες από τα λογοτεχνικά κείμενα της συστάδας και δώστε τους ένα άλλο όνομα. Με ποιο κριτήριο κάνατε την αλλαγή; Μπορείτε εναλλακτικά να επιλέξετε ψευδώνυμο ή παρατσούκλι και να αιτιολογήσετε γιατί το διαλέξατε.

7. Παίρνετε συνέντευξη από έναν χαρακτήρα των κειμένων της συστάδας. Τι θα τον ρωτούσατε; Τι θα θέλατε να μάθετε και γιατί; Ένας συμμαθητής σας ή μια συμμαθήτριά σας φαντάζεται τις απαντήσεις. Δραματοποιήστε τη σκηνή της συνέντευξης στην τάξη.

8. Καταγράψτε έναν φανταστικό διάλογο ανάμεσα σε δύο χαρακτήρες διαφορετικών κειμένων της συστάδας. Δοκιμάστε διάφορα ζευγάρια.

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Με τον όρο **πλοκή** εννοούμε τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται και αποδίδονται τα γεγονότα και η δράση σε κάθε αφηγηματικό κείμενο. Πρόκειται για τον αριστοτελικό *μύθο*, που έχει ορισμένο μέγεθος, με *αρχή*, *μέση* και *τέλος*, και διακρίνεται για την ενότητα ύφους και περιεχομένου. Η ενότητα αυτή ερμηνεύεται ως η λογική συνοχή που απαιτείται, ώστε η μία πράξη να οδηγεί στην επόμενη και η αιτία που συμβαίνει το καθετί μέσα στο έργο να έχει *αίτιον* και *αποτέλεσμα*, δηλαδή να αιτιολογείται.
Στη σύγχρονη βιβλιογραφία ο E.M. Forster διακρίνει την *ιστορία* από την *πλοκή*, καθώς η ιστορία είναι μία αφήγηση με τα γεγονότα της να βρίσκονται σε μία χρονική σειρά: «Ο βασιλιάς πέθανε και λίγο αργότερα πέθανε και η βασίλισσα». Η *πλοκή* διατηρεί την έννοια της χρονικότητας, αλλά προσθέτει και την έννοια της αιτιότητας: «Ο βασιλιάς πέθανε και λίγο αργότερα πέθανε και η βασίλισσα από τη λύπη της». Από την άλλη, η R. J. Lukens θεωρεί ότι πλοκή είναι η ακολουθία των γεγονότων που δείχνουν τους χαρακτήρες σε δράση.

9. Επιλέξτε την τελευταία φράση από όποιο κείμενο της συστάδας επιθυμείτε και τη χρησιμοποιείτε ως αρχή για μια νέα ιστορία.

10. Να επιλέξετε από φωτογραφίες, σκίτσα, ζωγραφιές, ήχους, τραγούδια, μουσική, βίντεο και ό,τι άλλο ταιριάζει στην περίσταση και να δημιουργήσετε ένα πολύ σύντομο δικό σας βίντεο με λέξεις ή φράσεις από το κείμενο της συστάδας που σας έκανε μεγαλύτερη εντύπωση.

11. Παρακάτω (σελ. 110) σας δίνονται σύντομες οδηγίες και παράδειγμα μετατροπής αποσπάσματος διηγήματος σε σενάριο. Επιλέξτε μια σκηνή ανάλογης έκτασης από τα κείμενα της συστάδας και μετατρέψτε την σε σεναριακό κείμενο.

12. Διαλέξτε ένα απόσπασμα από ένα κείμενο της συστάδας και μετατρέψτε το σε σελίδα graphic novel.

Δραστηριότητες συνανάγνωσης 7

ΓΝΩΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Το **γραφιστικό μυθιστόρημα (graphic novel)** είναι πολυσέλιδη ιστορία σχεδιασμένη με χρήση εικόνων σε σειρά, που συνδυάζει τη γραφιστική τέχνη με τον γραπτό λόγο.

13. Να διαβάσετε δυνατά όποιο κείμενο της συστάδας επιλέξετε, να ηχογραφήσετε τις αναγνώσεις σας και να τις συγκρίνετε.

14. Δημιουργήστε μια χρονογραμμή με βάση τα βασικά γεγονότα της ζωής των συγγραφέων. Στη συνέχεια τοποθετήστε τον κάθε συγγραφέα στη χρονογραμμή της Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας που υπάρχει στην αρχή του βιβλίου σας.

Χρονογραμμή: βασικά γεγονότα της ζωής κάποιων συγγραφέων

Χρονολογική ένταξη συγγραφέων στην Ιστορία της Λογοτεχνίας

Αρχείο Καβάφη/ Ίδρυμα Ωνάση

Δραστηριότητες συνανάγνωσης – καλλιγραφήματα

Δραστηριότητες συνανάγνωσης

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ ΣΕ ΑΛΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Ερωτικό (Με μια πιρόγα) - κείμενο

Τα πουλιά δέλεαρ του θεού - κείμενο

Τα πουλιά δέλεαρ του θεού. Διαβάζει η Άννα Μονογιού, ηθοποιός.

Ιωάννα Καρυστιάνη, Μικρά Αγγλία

Λευτέρης Παπαδόπουλος, Κάποτε θα ΄ρθουν

Μαργαρίτα Λυμπεράκη, Το μυστήριο (απόσπασμα)

Τι θέλεις να γίνεις όταν μεγαλώσεις; - κείμενο

Τα παιδιά ήταν μόνα - κείμενο

Τα παιδιά ήταν μόνα. Διαβάζει η Αναστασία Παντούση, ηθοποιός.

Το τρίτο στεφάνι - κείμενο

Το τρίτο στεφάνι. Διαβάζει η Άννα Μονογιού, ηθοποιός.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Η αφήγηση στη λογοτεχνία και στον κινηματογράφο[1]

Η αφήγηση ως διαδικασία δεν συνδέεται αποκλειστικά με τη Λογοτεχνία, αλλά τη συναντούμε και σε άλλες μορφές τέχνης, όπως για παράδειγμα στον κινηματογράφο. Στην περίπτωση του κινηματογράφου μπορεί να πραγματωθεί με ποικίλα εκφραστικά μέσα, όπως η κινούμενη εικόνα και ο ήχος. Η βασική διαφορά τους εντοπίζεται στην ιδιομορφία της κινηματογραφικής αφηγηματικής γλώσσας, η οποία συντίθεται από διαφορετικά εκφραστικά υλικά: κινούμενες εικόνες, γραφικές παραστάσεις και ήχο (ανθρώπινη ομιλία, μουσική, φυσικοί ήχοι). Το εκφραστικό υλικό στην περίπτωση της λογοτεχνικής αφήγησης είναι οι λέξεις και οι παύσεις που αποτυπώνονται με τα γράμματα και τα λευκά διαστήματα, ενώ στην περίπτωση της κινηματογραφικής αφήγησης η κινούμενη εικόνα, οι ήχοι κ.ά. Όσον αφορά την εκφραστική φόρμα, στην περίπτωση της λογοτεχνίας μιλάμε για προτάσεις, παραγράφους και κεφάλαια, ενώ στον κινηματογράφο κυρίως για τη σύνθεση των εικόνων (μοντάζ) και τον συνδυασμό ήχου και εικόνας.

Λογοτεχνική και κινηματογραφική αφήγηση

Εκφραστικό υλικό	Λογοτεχνική αφήγηση	Κινηματογραφική αφήγηση
	Γράμματα Λευκά διαστήματα	Κινούμενη εικόνα, φυσικοί ήχοι, μουσική, ομιλία, γραφικές παραστάσεις
Εκφραστική φόρμα	Φράσεις, παράγραφοι, κεφάλαια, κατανομή υλικού	Μοντάζ, αντίστιξη ήχου – εικόνας, εικόνας – ομιλίας, σύνθεση σχημάτων, εναλλαγή στα μεγέθη των πλάνων κ.ά.
Νοηματικό υλικό	Πραγματικά ή φανταστικά γεγονότα, συναισθήματα, ιδέες ενταγμένες σε ιστορικά, μυθικά και κοινωνικά συμφραζόμενα	
Νοηματική φόρμα	Δομή της αφήγησης και του θέματός της	

Μοτέρ, κλακέτα και πάμε!

1. Από: Κωτόπουλος, Τ.Η., Βακάλη, Α.Π., Γεωργιάδης, Γ., Κουλουκάτση, Αικ., Καλαϊτζή, Αν., & Σταμπουλίδου, Αν. (2023). *Θεωρία και Πράξη της Δημιουργικής Γραφής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης

Σενάριο είναι μια ιστορία που λέγεται με εικόνες. Αυτή η ιστορία έχει αρχή, μέση και τέλος. Το σενάριο, λοιπόν, χωρίζεται:

1. στην **εισαγωγή** (το πρώτο 1/4 της ταινίας) στην οποία εισάγεται ένας ήρωας (ή περισσότεροι) και προβάλλεται ένα ερώτημα
2. στη **σύγκρουση** (τα επόμενα 2/4 της ταινίας), όπου ο ήρωας αποφασίζει να κυνηγήσει τον στόχο του, συναντά και ξεπερνά εμπόδια,
3. στη **λύση** της ταινίας (το τελευταίο 1/4), κατά το οποίο παρακολουθούμε την τελική «μάχη» του ήρωα και την απάντηση στο ερώτημα που εμφανίστηκε στην αρχή: Θα πετύχει ο ήρωας τον στόχο του;

Χρειάζεται να έχουμε υπόψη μας τα βασικά στοιχεία που απαιτεί ένα καλό σενάριο. Αυτά είναι:

- Η **αρχή και το τέλος**.
- Η **κλιμάκωση**. Μέσα από εμπόδια-προβλήματα που κορυφώνουν την αγωνία προσπαθούμε να κρατήσουμε ζωντανό το ενδιαφέρον του θεατή.
- Η **συνοχή**. Είναι η λογική σχέση που χαρακτηρίζει το κάθε δραματουργικό στοιχείο (χαρακτήρας, πλοκή, διάλογος, ύφος).
- Το **κίνητρο των ενεργειών των ηρώων**.
- Οι **συγκρούσεις**. Χωρίς συγκρούσεις δεν υπάρχει ιστορία. Οι συγκρούσεις δημιουργούν τα γεγονότα και αυτά με τη σειρά τους την ιστορία. Η κύρια σύγκρουση παράγεται μεταξύ του ήρωα και του κυρίαρχου προβλήματος που διατρέχει την ιστορία μας και ο ήρωας καλείται να το λύσει. Οι συγκρούσεις μπορεί να προκαλούνται από την ίδια τη συνείδηση του ήρωα ή τη συναισθηματική του κατάσταση, όταν δηλαδή ο ήρωας είναι αναγκασμένος να δράσει κόντρα στις ιδέες του, στα πιστεύω του, στα θέλω του (εσωτερική σύγκρουση). Από την άλλη, όταν ο ήρωας ή οι ήρωές μας συγκρούονται με άλλους που έχουν διαφορετικές επιδιώξεις από αυτούς, μιλάμε για εξωτερική σύγκρουση.
- Ο **ρυθμός**. Η διάρκεια της κάθε σκηνής και ο διάλογος πρέπει να έχουν την αναγκαία έκταση χωρίς φλυαρίες και πλατειασμούς.
- Οι **διάλογοι**. Χρειάζεται να υπάρχει φυσικότητα. Τα λόγια του κάθε ήρωα να σχετίζονται με τα βιώματά του, τον κοινωνικό του χώρο, το μορφωτικό του επίπεδο και τις ανάγκες του.
- Το **περιβάλλον**. Πρέπει να γνωρίσουμε πώς λειτουργεί ο κάθε χώρος. Και αυτό γιατί ο χώρος (αστικός, αγροτικός, φανταστικός κ.ά.) παίζει καθοριστικό ρόλο όχι μόνο για τη δράση των ηρώων μας, αλλά και για την ίδια την ιστορία μας.
- Το **ύφος**. Όλα όσα συμβαίνουν στην ταινία πρέπει να έχουν μεταξύ τους σχέση αιτίας και αποτελέσματος.
- Οι **χαρακτήρες**. Στον διάλογο και στις ιδέες του έργου δίνουν σάρκα και οστά οι ήρωες/ηρωίδες. Είναι απαραίτητο ο σεναριογράφος να γνωρίζει τα πάντα γύρω από τον ήρωά του.

Τα εξωτερικά του χαρακτηριστικά (π.χ. το ύψος του, το χρώμα των ματιών του και γενικά τον σωματότυπό του), το παρελθόν, τις συνήθειες, τις ανάγκες, τις σκέψεις, τις φοβίες και τα πάθη του, τις σχέσεις του με τα άλλα πρόσωπα του έργου και γενικά την κοσμοθεωρία του.

Από τη λογοτεχνία στο σενάριο

Η θεμελιώδης διαφορά μεταξύ της λογοτεχνίας και του κινηματογράφου είναι ότι αυτό που αφηγείται ο συγγραφέας με λέξεις ο σκηνοθέτης πρέπει να το δείξει με εικόνες. Έτσι, το βασικό που χρειάζεται να κάνει ο σκηνοθέτης όταν είναι να μεταφέρει ένα λογοτεχνικό έργο στο πανί να μετατρέψει τον γραπτό λόγο σε εικόνες.
Επιλέγουμε μικρό τμήμα του αποσπάσματος από την *Αναφορά στον Γκρέκο* (βλ. προηγούμενες σελίδες) [2]:

Τον είδα να στέκεται στο κατώφλι, ακίνητος, και δάγκανε τα μουστάκια του. Πίσω του, όρθια, η μητέρα μου έκλαιγε.

— Πατέρα, φώναξα, πάει η σταφίδα μας!

— Εμείς δεν πάμε, μου αποκρίθηκε. Σώπα!

Ποτέ δεν ξέχασα τη στιγμή ετούτη. Θαρρώ μου στάθηκε στις δύσκολες στιγμές της ζωής μου μεγάλο μάθημα. Αναθυμόμουν τον πατέρα μου ήσυχο, ασάλευτο, να στέκεται στο κατώφλι, μήτε βλαστημούσε μήτε παρακαλούσε μήτε έκλαιγε. Ασάλευτος κοίταζε τον όλεθρο κι έσωζε, μόνος αυτός, ανάμεσα σε όλους τους γειτόνους, την αξιοπρέπεια του ανθρώπου.

1.ΕΞΩΤ. ΔΡΟΜΟΣ, ΚΑΤΩΦΛΙ ΣΠΙΤΙΟΥ/ΜΕΡΑ/ΜΕΣΗΜΕΡΙ

Η ΜΗΤΕΡΑ πίσω, όρθια, κλαίει.

ΠΑΙΔΙ
Πατέρα, πάει η σταφίδα μας!

ΠΑΤΕΡΑΣ
Εμείς δεν πάμε. Σώπα!

Ο ΠΑΤΕΡΑΣ στέκεται στο κατώφλι ασάλευτος και κοιτάζει σταθερά.

2. Τα σενάρια συγγράφονται με συγκεκριμένη τυπολογία (αναφορά χώρου, χρόνου, χαρακτήρων και διαλόγων, χρήση ενεστώτα στις οδηγίες) και τη γραμματοσειρά Courier New.

Μαρία Ν. Ψάχου

Το ζαχαρωμένο βότσαλο της ποίησης του Α. Χιόνη και τα ποιήματά του σε πεζό

Τα ποιήματα σε πεζό του Α. Χιόνη συγκινούν και προβληματίζουν, κινητοποιούν αναστοχαστικά με το φιλοσοφικό τους βάθος και λειτουργούν αποκαλυπτικά. Πίσω από όλες τις ιστορίες που αφηγούνται είναι περίτεχνα προστατευμένη η υπαρξιακή αγωνία του ανθρώπου και του δημιουργού, η αναμέτρησή του με τον θάνατο, η ρεαλιστικά γειωμένη μεταφυσική της ζωής του στην άρρηκτη σχέση της με τη φύση και την τέχνη του, πτυχές τις οποίες υπερασπίζονται αναζητώντας την άλλη όψη τους, φωτίζοντας την αθέατη πλευρά των όντων, *του ανθρώπου και των πραμάτων του*, με μιαν πλατωνική αντίληψη διεκδίκησης της αλήθειας που υπενθυμίζει ότι το φαίνεσθαι της ζωής μας δεν ταυτίζεται με το είναι κι ό,τι ζούμε δεν είναι παρά το είδωλο, η αντανάκλαση της πραγματικότητας, όντας δεσμώτες ενός σύγχρονου σπηλαίου ή ίσως κάτοικοι του *υπογείου του ουρανού* που λέγεται γη, για να μιλήσουμε με όρους της ποιητικής του μυθολογίας, μιας αυταπάτης, μιας ψευδαίσθησης ζωής που η ποίηση αποκαλύπτει προτείνοντας μιαν άλλην όραση του κόσμου. Ταυτόχρονα επιβεβαιώνουν την άποψη του Ν. Βαγενά σύμφωνα με την οποία *το περιεχόμενο της μορφής είναι αδιαφιλονίκητα πιο βαθύ από τη μορφή του περιεχομένου* παραμένοντας ποιήματα, παρά την πεζόμορφη εικόνα τους, λόγω της συγκινησιακής φόρτισης που εμπεριέχουν, αλλά και λόγω της εικονοπλαστικής τους δεινότητας, *ουσιώδεις ιδιοσυστασιακές διαφοροποιήσεις ποιητικότητας* που δεν καταργούνται και τεκμηριώνουν ότι δεν *υφίσταται κατάλυση των ορίων των ειδών αλλά υπέρβαση των μορφών τους*.

Το ζαχαρωμένο βότσαλο της ποίησης του Α. Χιόνη και τα ποιήματά του σε πεζό,
Χάρτης 43 (ΙΟΥΛΙΟΣ 2022), Αφιέρωμα: Αργύρης Χιόνης

Αχιλλέας Κυριακίδης

Σημειώσεις για μια ιδιωτική θεωρία της λογοτεχνίας

ΟΠΟΙΟΣ μιλάει για την «τέχνη της ανάγνωσης» είναι ένας αναγνώστης υστερόβουλος· δηλαδή συγγραφέας.
Δεν μπορούμε να μιλάμε για έτοιμο έργο πριν ο συγγραφέας αισθανθεί λαθραναγνώστης του.
Όταν το έργο κρύβεται από τον δημιουργό του, τότε έχει κλείσει άλλος ένας προπατορικός κύκλος.
Όταν ο αναγνώστης δημιουργεί, ο συγγραφέας σωπαίνει.
Ο συγγραφέας και ο φυλακισμένος έχουν ένα (τουλάχιστον) κοινό χαρακτηριστικό: δεν τους αρκεί το ότι περνούν οι μέρες, θέλουν να το σημειώνουν και στον τοίχο τους.
Υπάρχει ανάγνωση αν δεν υπάρχει κατανόηση; (Όχι με την περιπαθή έννοια της λέξης «κατανόηση», την έννοια της συμπόνιας ή της επιείκειας, αν και σε πολλές περιπτώσεις, εδώ που τα λέμε…)
Η καλή λογοτεχνία θέτει τα ερωτήματα. Η κακή λογοτεχνία τα απαντά.

Κυριακίδης, Αχ. (2015). *Σημειώσεις για μια ιδιωτική θεωρία της λογοτεχνίας*. Αθήνα: Κίχλη.

Nuccio Ordine

Τα χρυσά ψαράκια του συνταγματάρχη Μπουενδία

Ας μου επιτραπεί να σταθώ για λίγο σε ένα μυθιστόρημα που έκανε πολλές γενιές αναγνωστών να ονειρευτούν. Αναφέρομαι στο *Εκατό χρόνια μοναξιά* του Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες. Ίσως, στη γεμάτη διαύγεια τρέλα του Αουρελιάνο Μπουενδία είναι δυνατό να ξαναβρεί κανείς τη γόνιμη αχρηστία της λογοτεχνίας. Πράγματι, κλεισμένος στο μυστικό του εργαστήριο, ο επαναστάτης συνταγματάρχης κατασκευάζει χρυσά ψαράκια που τα ανταλλάσσει με χρυσά νομίσματα τα οποία λιώνει για να φτιάξει άλλα χρυσά ψαράκια. Ένας φαύλος κύκλος που δεν γλιτώνει από τις κριτικές της Ούρσουλα, από το γεμάτο τρυφερότητα μάτι της μητέρας που ανησυχεί για το μέλλον του παιδιού της.

> Με το τρομερά πρακτικό μυαλό της η Ούρσουλα δεν μπορούσε να καταλάβει τη δουλειά του συνταγματάρχη, που άλλαζε τα ψαράκια με χρυσά νομίσματα, κι ύστερα μεταμόρφωνε τα χρυσά νομίσματα σε ψαράκια και πάει λέγοντας, με αποτέλεσμα να δουλεύει όλο και πιο σκληρά όσο περισσότερο πουλούσε, για να ικανοποιήσει έναν απελπιστικό φαύλο κύκλο. Στην πραγματικότητα αυτό που τον ενδιέφερε δεν ήταν το εμπόριο αλλά η δουλειά. [Márquez, G.G. (1983). *Εκατό χρόνια μοναξιά*. Αθήνα: Νέα Σύνορα, σ. 190]

Άλλωστε, ο ίδιος ο συνταγματάρχης ομολογεί ότι «οι μοναδικές ευτυχισμένες στιγμές του, από κείνο το απόμακρο απόγευμα που ο πατέρας του τον είχε πάει να γνωρίσει τον πάγο, ήταν αυτές που είχε περάσει στο εργαστήρι της αργυροχοΐας, όπου περνούσε τον καιρό του φτιάχνοντας χρυσά ψαράκια»:

> Είχε χρειαστεί να κάνει τρανταδύο πολέμους –αποσαφηνίζει και πάλι ο Γκαρσία Μάρκες– να παραβιάσει όλες τις συμφωνίες του με τον θάνατο, και να κυλιστεί σαν γουρούνι στη λασπουριά της δόξας, για να ανακαλύψει, με σαράντα χρόνια καθυστέρηση, τα πλεονεκτήματα της απλότητας (ό.π., σ. 163).

Πιθανότατα, ακριβώς πάνω σε αυτή την απλότητα, που αιτιολογείται μονάχα από μια αυθεντική χαρά, μακρινή από οποιαδήποτε φιλοδοξία κέρδους, βασίζεται η δημιουργική πράξη που δίνει ζωή σε αυτό που ονομάζουμε λογοτεχνία. Μια χαριστική πράξη, που δεν έχει κανέναν συγκεκριμένο σκοπό. Ικανή να ξεφύγει από οποιαδήποτε εμπορική λογική. Μη χρήσιμη, επομένως, αφού δεν μετατρέπεται σε χρήμα. Αλλά αναγκαία για να εκφράσει με την ίδια την ύπαρξή της μια εναλλακτική αξία στην ηγεμονία των νόμων της αγοράς και του κέρδους.

Η λογοτεχνία της ουτοπίας και τα χρυσά ουροδοχεία

Η ίδια περιφρόνηση για τα χρήματα, για το χρυσάφι, για το ασήμι και για κάθε δραστηριότητα που στοχεύει στο κέρδος βρίσκεται στην αναγεννησιακή λογοτεχνία της ουτοπίας. Στα διάσημα νησιά, που βρίσκονται σε μυστηριώδεις και μακρινούς τόπους σε σχέση με τον δυτικό

πολιτισμό, κάθε μορφή ατομικής ιδιοκτησίας καταδικάζεται στο όνομα του συλλογικού συμφέροντος. Στην αρπακτικότητα των ιδιωτών έρχεται να αντιπαρατεθεί ένα μοντέλο βασισμένο στην αγάπη για το συλλογικό αγαθό. Αφήνοντας κατά μέρος τις αναμφισβήτητες διαφορές ανάμεσα σε αυτά τα κείμενα και στα αντικειμενικά όρια ορισμένων όψεων της κοινωνικής οργάνωσης που προτείνεται, αναδύονται με αναπόδραστο τρόπο οι αυστηρές κριτικές σε μια σύγχρονη πραγματικότητα στην οποία βασιλεύει η περιφρόνηση για την κοινωνική δικαιοσύνη και τη γνώση. Μέσα από τη λογοτεχνία της ουτοπίας, επομένως, οι συγγραφείς δείχνουν τα ελαττώματα και τις αντιφάσεις μιας ευρωπαϊκής κοινωνίας που έχει χάσει τις ουσιαστικές αξίες της ζωής και της ανθρώπινης αλληλεγγύης.

Στην *Ουτοπία* (1516) του Τόμας Μορ, θεμελιώδες κείμενο του είδους, οι νησιώτες απεχθάνονται το χρυσό σε τέτοιο σημείο που το προορίζουν για την κατασκευή ουροδοχείων:

> Γιατί ενώ πίνουν και τρώνε από πήλινα και γυάλινα σκεύη, τα οποία είναι όντως υπέροχα κατασκευασμένα αλλά έχουν χαμηλή αξία, χρησιμοποιούν το χρυσάφι και το ασήμι για να φτιάξουν ευτελή αντικείμενα, όπως ουροδοχεία και άλλα τέτοια σκεύη για τα δημόσια κτίρια και τα σπίτια τους. […] Έτσι με κάθε δυνατό τρόπο δημιουργούν απέχθεια και όνειδος για το χρυσάφι και το ασήμι. [More, T. (2007). *Ουτοπία* (μτφρ. Γρηγόρης Κονδύλης). Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 94]

Πράγματι, για τους ουτοπιστές, εκεί όπου «η ατομική ιδιοκτησία […] μετράει το καθετί με το χρήμα» εμποδίζοντας όλα «να γίνονται δίκαια» και σε όφελος του κράτους.

> Εκτός αν πιστεύεις ότι δικαιοσύνη υπάρχει εκεί όπου τα πάντα βρίσκονται στα χέρια των φαύλων ή ότι η ευημερία βασιλεύει εκεί όπου τον πλούτο τον κρατούν οι ολίγοι (ό.π., σ. 61).

Με τον ίδιο τρόπο, στην *Πόλη του ήλιου* (1623) του Τομμάζο Καμπανέλλα, οι κάτοικοι εντοπίζουν στην ιδιοκτησία και στην επιθυμία του κατέχειν τις βασικές αιτίες της διαφθοράς, που ωθούν τον άνθρωπο να γίνεται «δημόσιο αρπακτικό»:

> Λένε [οι κάτοικοι της Πόλης του ήλιου] ότι η ιδιοκτησία γεννιέται από τη θέληση ενός απομονωμένου σπιτιού, από τη φιλοδοξία να έχει κανείς παιδιά και μια δική του σύζυγο· διότι εξαίροντας τα πλούτη ή την αξιοπρέπεια, και θέλοντας να αφήσει κληρονομιά στο παιδί του, ο καθένας γίνεται […] δημόσιο αρπακτικό.

Ο Καμπανέλλα, που θέτει τη γνώση στο κέντρο της civitas του, είναι πεισμένος ότι «τα πλούτη [κάνουν τους ανθρώπους] αλαζόνες, υπεροπτικούς, ανόητους, προδότες, άσπλαχνους, σίγουρους για πράγματα που δεν γνωρίζουν. Οι κάτοικοι της Πόλης του ήλιου –σε αντίθεση με τους Ισπανούς που «από φιλαργυρία ψάχνουν νέες χώρες»– ταξιδεύουν μόνο για να αποκτήσουν νέες γνώσεις.

Αλλά και ο Φράνσις Μπέικον –ο οποίος στη λογοτεχνία της ουτοπίας κρατάει μια ιδιαίτερη θέση, όχι μόνο επειδή η ιδιοκτησία δεν αποκλείεται στη *Νέα Ατλαντίδα* του (1627)– υπογραμμίζει ότι οι νησιώτες του δεν κάνουν εμπόριο «για να κερδίσουν χρυσό, ασήμι, κοσμήματα, μετάξι ή μπαχαρικά, ούτε κάποια παρεμφερή εμπορεύματα», αλλά μόνο για να «μεγαλώ-

σουν τη γνώση», για να πληροφορηθούν για τις «εφευρέσεις απ' όλο τον κόσμο» και για να προμηθευτούν «βιβλία κάθε λογής». Και παρότι οι ελιτίστικες αρχές που εμπνέουν την οικία Σολομώντα βασίζονται σε μια πεφωτισμένη πρόοδο, σε μια πρακτική γνώση και σε μια τεχνική δεμένη με τις ανάγκες της ανθρωπότητας, το σχέδιο του Μπέικον, όπως παρατηρεί ο Ρεϊμόν Τρουσόν, «δεν είναι οικονομικού χαρακτήρα» αλλά θεμελιώνεται κυρίως στις «ανάγκες μιας σύγχρονης επιστήμης».

Όταν επιδιώκεις την ευζωία, όταν επιτρέπεις την κυκλοφορία του χρυσού και του ασημιού, σημαίνει επίσης ότι αναμετριέσαι με τα διφορούμενα στοιχεία της τεχνικής και με τους κινδύνους της διαφθοράς. Πράγματι, σε αυτό το νησί, οι δημόσιοι λειτουργοί θεωρούνται πιστοί υπηρέτες του κράτους και του κοινού καλού. Και ο ηθικός κώδικάς τους τους εμποδίζει να δέχονται χρηματικά δώρα, όπως αφηγούνται έκπληκτοι οι ξένοι που φτάνουν τυχαία στην Μπενσαλέμ.

> Εν συνεχεία κίνησε να φύγει. Όταν εμείς του προσφέραμε μερικές πιστόλες, εκείνος μας είπε χαμογελώντας: «Δεν πρέπει να πληρώνεται κανείς δύο φορές για μια δουλειά». Μάλλον εννοούσε, απ' ό,τι κατάλαβα, πως πληρωνόταν ήδη ικανοποιητικά για τη δουλειά του. Γιατί, όπως έμαθα αργότερα, τον υπάλληλο που δέχεται αμοιβές τον αποκαλούν «διπλόμισθο». [Bacon, Fr. (2007). *Νέα Ατλαντίς* (μτφρ. Γρηγόρης Κονδύλης). Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 174]

Ordine, N. (2014). *Η χρησιμότητα του άχρηστου* (μτφρ. Ανταίος Χρυσοστομίδης). Αθήνα: Άγρα.

Εύα Στάμου

Η επέλαση της ροζ λογοτεχνίας

Η ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Πώς αντιλαμβανόμαστε ποια κείμενα ανήκουν στη λογοτεχνία και ποια στην παραλογοτεχνία; Είναι πάντα εύκολο να γίνει σαφής διάκριση; Μπορεί ο μέσος αναγνώστης να αντιληφθεί –εφόσον τον νοιάζει– αν το βιβλίο που κρατά στα χέρια του ανήκει οργανικά στη μακρά σειρά έργων τέχνης του λόγου που μπορούμε του λοιπού να αποκαλούμε «διαχρονική λογοτεχνία» ή στην παραλογοτεχνία οιασδήποτε αποχρώσεως;

Το πρώτο στοιχείο που αυτόματα σχεδόν αποκαλύπτει στον μέσο αναγνώστη το είδος στο οποίο ανήκει ένα κείμενο είναι η γλώσσα. Τα παραλογοτεχνικά κείμενα, ξεκινώντας από το δεδομένο ότι αυτό που έχει σημασία για το αναγνωστικό κοινό τους είναι η καταιγιστική δράση και η αγωνιώδης προσμονή (suspense), δίνουν ελάχιστη προσοχή στη διατύπωση και στην έκφραση, με αποτέλεσμα να επικρατεί σ' αυτά μια γλώσσα αφρόντιστη, αδούλευτη, γεμάτη «κλισέ», απόλυτες κρίσεις, «τσιτάτα» του εκάστοτε συρμού, επαναλήψεις, και γενικά στερεότυπες εκφράσεις που χρησιμοποιούνται χωρίς μέτρο. Είναι ένας λόγος δίχως φαντασία, τυποποιημένος και αδιάφορος, στον οποίο –με τη «δικαιολογία» της ακατάπαυστης δράσης και της «καθημερινής» ζωντάνιας– επικρατεί συνήθως ο ακατάσχετος διάλογος. Ένας λόγος που αδυνατεί να μιμηθεί την προφορικότητα λαϊκών κειμένων προηγούμενων αιώνων, ακρι-

βώς επειδή υστερεί απέναντί τους ως προς τον γλωσσικό πλούτο, τη γλαφυρότητα και τον εκφραστικό αυθορμητισμό.

Το δεύτερο εξίσου σημαντικό γνώρισμα των παραλογοτεχνικών κειμένων είναι ο αβαθής, πρόχειρος και άτεχνος τρόπος με τον οποίο σκιαγραφείται το κοινωνικό, ψυχολογικό και συνολικά ανθρώπινο πρόσωπο των ηρώων. Τα κίνητρα των πράξεών τους σπάνια αναλύονται, ενώ απουσιάζει η ψυχολογική συνέπεια σε όσα κάνουν κατά τη διάρκεια της ιστορίας, με αποτέλεσμα να παραμένουν επιφανειακοί κι ανολοκλήρωτοι: να μην εξελίσσονται. Αποτελούν, αντίθετα, στερεότυπα των οποίων η χαρακτηρολογική υπόσταση εξαντλείται άμα τη εμφανίσει τους, σηματοδοτούμενη απλά από τον τυποποιημένο ρόλο τους – στη ροζ λογοτεχνία, π.χ., η όμορφη κι αθώα νέα, η κουτσομπόλα εξαδέλφη, η αδίστακτη ερωτική αντίζηλος.

Στα ροζ βιβλία, τόσο ο τρόπος γραφής όσο και η σκιαγράφηση των χαρακτήρων απέχουν από οποιαδήποτε πρωτοτυπία. Ακολουθούν συντηρητικούς και στεγανοποιημένους τρόπους έκφρασης, έτσι ώστε το κοινό να αισθάνεται πως κινείται σε γνωστά, ασφαλή κι απολύτως προβλέψιμα αναγνωστικά μονοπάτια, τα οποία δεν θέτουν σε δοκιμασία τον τρόπο σκέψης και πρόσληψης της πραγματικότητας που έχει υιοθετήσει – με αποτέλεσμα οι καταναλωτές τέτοιων βιβλίων να στερούνται την ευκαιρία να απολαύσουν μια δυνατή αναγνωστική εμπειρία ή ν' ανακαλύψουν κάτι καινούργιο για τον εαυτό τους ή τον κόσμο. Όπως συμβαίνει και με τα περιοδικά ποικίλης ύλης ή τις απογευματινές τηλεοπτικές σειρές που απευθύνονται στο γυναικείο κοινό, η επιτυχία τέτοιων παραλογοτεχνικών κειμένων βασίζεται στην επανάληψη συγκεκριμένων καταστάσεων και προτύπων που αφορούν κυρίως στον ερωτικό τομέα, κι εξαντλούνται σε θέματα οικεία που δεν τρομάζουν, αποφεύγοντας την πρωτότυπη και τολμηρή παρουσίαση κοινωνικών ζητημάτων. Η μονοδιάστατη αυτή θεματολογία θεωρείται ότι αποτελεί τον κύριο πόλο έλξης για τις εκατομμύρια αναγνώστριες που συχνά αναδεικνύουν τέτοιου είδους κείμενα σε παγκόσμια «μπεστ-σέλερ».

Η συνειδητοποίηση του περιορισμένου θεματικού και υφολογικού εύρους της παραλογοτεχνίας επιτρέπει, πιστεύω, να δούμε πόσο άστοχη είναι η δικαιολογία ότι τα ροζ βιβλία μάς βοηθούν να ξεφύγουμε από την πραγματικότητα. Πώς θα μπορούσαν, όμως, να το επιτύχουν αυτό κείμενα εντελώς τετριμμένα, προβλέψιμης αφηγηματικής ανάπτυξης, τυποποιημένης φαντασίας και προκατασκευασμένων χαρακτήρων που απλώς «αμπαλάρουν» ανάμεσα σε «παστέλ» εξώφυλλα την πλέον «μπανάλ» τηλεοπτική πραγματικότητα;

Η παραλογοτεχνία αντλεί το υλικό της από τις επικρατούσες κοινωνικές νοοτροπίες και συνήθειες, χωρίς να έχει την πρόθεση να τις αμφισβητήσει ή να τις ανατρέψει. Είναι μια απόλυτα συντηρητική και συμβιβασμένη μορφή τέχνης, με απώτερο στόχο την προώθηση των προϊόντων της σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο κοινό. Γι' αυτό επικρατεί και η πεποίθηση –τόσο στους επικριτές της όσο και σ' εκείνους που φροντίζουν για την προώθησή της– ότι το συγκεκριμένο είδος βιβλίων δεν απευθύνεται σε απαιτητικούς αναγνώστες με ασκημένη κριτική ικανότητα, αλλά σε πρόθυμους καταναλωτές, οι οποίοι θα ανταποκριθούν άμεσα στις προσίδιες διαφημιστικές καμπάνιες που έχει αναπτύξει τα τελευταία χρόνια το διεθνές μάρκετινγκ στον χώρο της αγοράς του βιβλίου.

Είναι, πιστεύω, ανησυχητικό σε ποιον βαθμό έχει ενσωματωθεί η παραλογοτεχνία στη λαϊκή κουλτούρα μας. Πρόκειται για έναν από τους πλέον αποδεκτούς τρόπους που έχει ο σημερινός κάτοικος, τόσο των αστικών κέντρων όσο και της επαρχίας, για να καλύπτει τον ελεύθερο χρόνο του, όταν δεν παρακολουθεί τα καθημερινά σίριαλ, δεν ξεφυλλίζει περιοδικά ποικίλης ύλης, δεν ακούει τα τρέχοντα «σουξέ» ή δεν λύνει σταυρόλεξα.

Η βιομηχανία της ροζ κουλτούρας, υπερτονίζοντας το στοιχείο της ανάγκης για ανταπόκριση στα επικοινωνιακά αιτήματα των αναγνωστών και κάνοντας διαρκώς υποχωρήσεις στα γούστα του κοινού (όπως αυτή τα ερμηνεύει ή τα συνδιαμορφώνει), συμβάλλει στη μεταβολή του πνευματικού έργου σε αναλώσιμο προϊόν και στη μετατροπή του αναγνώστη σε καταναλωτή. Όταν η πολιτιστική βιομηχανία, αποβλέποντας στην εύκολη συγκίνηση και στην κολακεία του κοινού, τη χρονική στιγμή που βγαίνει στην αγορά το προϊόν της, υιοθετεί μια τετριμμένη γλώσσα γεμάτη εκφράσεις της μόδας και μια «ιδεολογία» που θεωρεί «δημοφιλή», παράγει αυτόματα, αντί για έργο τέχνης, ένα πρόχειρο κατασκεύασμα για τις μάζες, χωρίς πνοή και χωρίς ελπίδα μακροημέρευσης.

Στάμου, Ε. (2014). *Η επέλαση της ροζ λογοτεχνίας*, Αθήνα: Gutenberg.

ΠΕΡΙ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ

Οι απαρχές

Η εμφάνιση του μυθιστορήματος θα πρέπει να αναζητηθεί στην ελληνική αρχαιότητα. Σύμφωνα με τον Tonnet, «τα πρώτα ελληνικά μυθιστορήματα, που δε σώζονται, πρέπει να είχαν γραφτεί την ελληνιστική εποχή (γύρω στον 3ο π.Χ. αιώνα)» (2010, σ. 292). Ο ίδιος μελετητής επισημαίνει το αυτονόητο γεγονός ότι η μη διάσωση των εν λόγω έργων αποκλείει την ακριβή γνώση περί του εάν τελικά εκείνες οι ιστορίες σε πεζό λόγο αποτελούσαν την εξέλιξη ενός είδους που ήταν ήδη γνωστό στην αρχαιότητα, αν πρόκειται για κάποιον συνδυασμό ήδη γνωστών ειδών ή εάν τελικά επρόκειτο για ένα νέο είδος (ό.π., 2010, σ. 292). Ο Δημήτρης Πλατανίτης, εξετάζοντας εύστοχα το ζήτημα υπό την έννοια της πρωτοπορίας, επισημαίνει:

> [….] η ίδια η γέννηση του είδους του μυθιστορήματος αποτέλεσε ήδη καινοτομία στη λογοτεχνία, αφού υπήρξε μετάλλαξη του αρχαίου ελληνικού ποιητικού έπους σε έπος πεζό, διατηρώντας τον χαρακτήρα της αφήγησης αξιομνημόνευτων πράξεων. Οι πρώτες γραπτές αφηγήσεις σε πεζό λόγο έρχονται σε σύγκρουση με την αρχαία ρητορική, που αναγνώριζε αφηγήσεις μόνο σε έμμετρο λόγο (1997, σσ. 27-28).

Αυτή η μεταβολή στη μορφή οδήγησε και στη μεταβολή της θεματικής, αφού το ηρωικό στοιχείο σταδιακά παραχωρεί τη θέση του στο ερωτικό. Όπως επισημαίνει ο Κακριδής:

> Η τυπική για τα μυθιστορήματα υπόθεση έχει ως αφετηρία έναν κεραυνοβόλο και αμοιβαίο έρωτα, που όμως δεν ευοδώνεται, καθώς από κακή τύχη (ναυάγιο, αρπα-

> γή, πειρατεία κ.ο.κ.), ο νέος και η κόρη βρίσκονται ο ένας μακριά από τον άλλον. Ακολουθούν πλήθος περιπέτειες, δοκιμασίες, κίνδυνοι, αγώνες και αγωνίες, ώσπου με τη βοήθεια των θεών η δύναμη της αγάπης τους και η πίστη τους ανταμείβονται: ξαναβρίσκονται, αναγνωρίζονται και ολοκληρώνουν τον έρωτά τους. Κατά κανόνα τα ονόματά τους συνθέτουν τον τίτλο του μυθιστορήματος (Καρακάση κ.ά., 2015, σ. 103).

Επομένως, από πλευράς θεματικής, τα περισσότερα από τα αρχαία μυθιστορήματα αποτελούσαν αισθηματικές ιστορίες με ευχάριστο τέλος. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παρατήρηση του Tonnet, ότι το βασικό θεματικό μοτίβο των έργων αυτών, ο μύθος τους, εμφανίζει έντονες ομοιότητες με την *Οδύσσεια* (θαλασσινά ταξίδια γεμάτα κινδύνους, ναυάγια και επιστροφή στο μέρος απ' όπου ξεκίνησαν οι ήρωες, όπου σμίγουν με το αγαπημένο τους πρόσωπο), ωστόσο στα έργα αυτά παρατηρείται «[….] συνεισφορά της ιστορίας, που θα δώσει στο μυθιστόρημα τη γόνιμη πρωτοτυπία του. Το μυθιστόρημα είναι ένας μύθος που η φαντασία τοποθετεί σε κόσμο και χρόνο πραγματικούς» (Τονέ, 2010, σ. 292). Αυτή η συνύπαρξη μύθου και ιστορίας μάς μεταφέρει πλέον σε έναν κόσμο αληθοφάνειας. Ο Tonnet αναφέρει για το θέμα αυτό:

> Τα πρόσωπα δεν είναι ούτε αποκλειστικά μυθικά ούτε αποκλειστικά ιστορικά. Είναι απλώς αληθοφανή. Όπως και ο αναγνώστης του μυθιστορήματος, έτσι και ο ήρωας του μυθιστορήματος δεν έχει τις υπερφυσικές δυνάμεις του ήρωα του παραμυθιού […] ούτε τη φήμη του τελευταίου. Σίγουρα είναι εξιδανικευμένος, πιο ωραίος και πιο πιστός από τους αναγνώστες. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι δεν μπορούμε απόλυτα να ταυτιστούμε μαζί του. Αυτό το μαγευτικό κράμα φανταστικού και πραγματικού που συνιστά το μυθιστόρημα είναι σημαντική ελληνική ανακάλυψη (2010, σ. 27).

Πέραν των αισθηματικών μυθιστορημάτων, που σύμφωνα με τα προαναφερόμενα αποτελούσαν και την πλειονότητα, γράφτηκαν και σατιρικά, περιπετειώδη μυθιστορήματα, ωστόσο, τη βασική αφηγηματική δομή και στις δύο κατηγορίες συνιστούν τα κυκλικά ταξίδια, με τους ήρωες να επιστρέφουν εκεί απ' όπου ξεκίνησαν (Τονέ, 2010, σ. 28).

15ος-18ος αιώνας

Το πέρασμα από τον Μεσαίωνα στην Αναγέννηση σηματοδοτεί ρήξεις και ανατροπές σε κάθε επίπεδο, οι οποίες, προφανώς, δεν άφησαν ανεπηρέαστη την τέχνη γενικότερα και ειδικότερα τη λογοτεχνία. Ο χώρος του μυθιστορήματος αναστατώνεται με την εμφάνιση του *Γαργαντούα* του Ραμπελέ, έργου γραμμένου σε πέντε βιβλία (1532-1552). Ο Πλατανίτης αναφέρει σχετικά:

> Τι κομίζει ο Γαργαντούας στο είδος; Χωρίς αμφιβολία εισάγει δυναμικά τη λόγια κουλτούρα, τα κλασικά γράμματα, τις επιστήμες και τη φιλοσοφία της εποχής, αντιπαραθέτοντάς τα στη λαϊκή κουλτούρα, οικεία ήδη στο μυθιστόρημα, και προσπαθώντας να τα αφομοιώσει στο αφηγηματικό θέμα. Πρέπει να σημειώσουμε ότι το έργο αποτελεί χαρακτηριστικό καθρέφτη της εποχής, όπου ο αναγεννησιακός

> άνθρωπος, κυρίως ο διανοούμενος, καλείται να επιλέξει ανάμεσα στη λόγια και τη λαϊκή κουλτούρα ή να επιχειρήσει τη διαλεκτική σύζευξή τους (1997, σ. 32).

Κατά τον 17ο αιώνα μ.Χ. στην Ισπανία αλλά και άλλες χώρες, καταγράφεται άνθηση βουκολικών, ερωτικών, διδακτικών μυθιστορημάτων, ωστόσο το πλέον αξιομνημόνευτο έργο της περιόδου αποτελεί ο *Δον Κιχώτης* του Θερβάντες, το οποίο συνιστά «[...] το πρώτο μεγάλο μοντέρνο μυθιστόρημα και όχι απλώς το πιο ενδιαφέρον του δέκατου έβδομου αιώνα» (Πλατανίτης, 1997, σ. 35). Βρισκόμαστε στην περίοδο κατά την οποία, όπως παρατηρεί ο Tonnet, το ιπποτικό μυθιστόρημα στην Ευρώπη βρίσκεται στην τελευταία του άνθηση αλλά και στην αρχή της αμφισβήτησής του (2010, σ. 65). Ο *Δον Κιχώτης*, μια ανελέητη σάτιρα της ιπποτικής ζωής, έρχεται για να ταράξει τα νερά. Ο Πλατανίτης επισημαίνει την πρωτοποριακή ρεαλιστική παρατηρητικότητα του έργου, ενώ η σύγκρουση της ρεαλιστικής αυτής προσέγγισης με την ιδεαλιστική σκέψη του συγγραφέα εκφράζεται δημιουργικά μέσω των δύο διαμετρικά αντίθετων χαρακτήρων, του Δον Κιχώτη και του υπηρέτη του Σάντσο. Με το έργο αυτό, το μυθιστορηματικό είδος περνά στην εποχή της ενηλικίωσής του. Ο *Δον Κιχώτης* διευρύνει τους ορίζοντες του είδους και μέσω των γλωσσικών δυνατοτήτων επιτυγχάνει τη συνύπαρξη του ρεαλιστικού της καθημερινότητας και της εντυπωσιακής επινόησης της φαντασίας (1997, σσ. 36-37).

Ο 20ός αιώνας και οι πρώτες δεκαετίες του 21ου αιώνα

Στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα η εμφάνιση του Μοντερνισμού οδηγεί σε πιο κριτική προσέγγιση της πραγματικότητας και του ρεαλισμού. Καθώς προτείνεται η απομάκρυνση από τη ρεαλιστική παράδοση, ποικίλοι πειραματισμοί αποσκοπούν σε ενός είδους «παραμόρφωσης» του λογοτεχνικού έργου, ποιητικού ή πεζογραφικού, ώστε η πρόσληψή του να καταστεί ανοίκεια (Παναγός, 2003, σ. 27).

Οι Καρακάση κ.ά. σημειώνουν:

> Στον Μοντερνισμό [...] έχουμε δείγματα μιας σχεδόν ριζικής ανανέωσης των αφηγηματικών τεχνικών σε σχέση π.χ. με τον Ρεαλισμό, αλλά ακόμα και με τον Ρομαντισμό. Οι μοντερνιστές εγκαταλείπουν τις παραδοσιακές τεχνικές αφήγησης και δοκιμάζουν νέους αφηγηματικούς τρόπους. Το κολάζ, το μοντάζ, ο εσωτερικός μονόλογος, η ροή της συνείδησης, η συνειρμική γραφή, η παραβίαση συντακτικών και γραμματικών κανόνων, η πολυμορφία της γλώσσας, η ελλειπτικότητα του λόγου, η αποσπασματικότητα της πλοκής, η κατάργηση της γραμμικής αφήγησης είναι ορισμένοι από τους τρόπους που χρησιμοποίησαν οι συγγραφείς του Μοντερνισμού για να αποτυπώσουν έναν κόσμο ρευστό και αντιφατικό (2015, σ. 272).

Θεοφανέλης, Κ. (2023). *Η ποιητική της μεγάλης φόρμας. Το παράδειγμα του μυθιστορήματος*. Διπλωματική εργασία ΕΑΠ.

ΜΕΓΑΛΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

«Είν' όμορφη η ζωή;»

Η τέχνη αντιγράφει ή ξεπερνάει τη ζωή;

«Αν δεν σηκώνετε, πότε πότε, το βλέμμα σας στον ουρανό, υπάρχει κίνδυνος να χάσετε θαύματα που συμβαίνουν εκεί πάνω; Αν περπατάτε κοιτώντας συνέχεια ψηλά, υπάρχει κίνδυνος να πατήσετε κάποια παπαρούνα που θάλλει στο πεζοδρόμιό σας;»

«Θα 'ρθει καιρός που θα αλλάξουν τα πράγματα;»

Μύθος ή επιστημονικός λόγος;

Ατομικό συμφέρον ή συλλογική ευημερία;

Γεννιέσαι ή γίνεσαι;

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΗ				
	Καθόλου	Μέτρια	Καλά	Πολύ καλά	Άριστα
Συμμετείχα ενεργά κατά τη διάρκεια του μαθήματος;					
Εξέφρασα τις απορίες μου για κάτι που δεν κατανόησα;					
Προβληματίστηκα για μεγάλα προσωπικά διλήμματα και αποφάσεις που συναντήσαμε στα λογοτεχνικά κείμενα της συστάδας αυτής;					
Μπορώ να αναδιηγηθώ και να σχολιάσω το περιεχόμενο των κειμένων της συστάδας αυτής;					
Κατάλαβα τη λειτουργία της πλοκής και των χαρακτήρων στην εξέλιξη των ιστοριών;					
Μπορώ να πειραματιστώ και να εκφραστώ με πολυμεσικές λογοτεχνικές δημιουργίες;					
Κατάλαβα τις τεχνικές της σεναριακής γραφής και μπορώ να τις αξιοποιήσω;					
Ένα δυνατό σημείο στη δουλειά μου είναι:					
Πρέπει να ασχοληθώ περισσότερο με:					
Αυτό που με συγκίνησε περισσότερο στα κείμενα που διαβάσαμε είναι:					